

1920, Anul 1, No. 3

ANALELE DOBROGEI

REVISTA SOCIETĂȚII CULTURALE DOBROGENE

Director: C. BRĂTEȘCU

Suflare:

- ✓ I. Simionescu: Dobrogea.
Rozmarin: Ochii (trad. din S. Prudhomme).
Ion N. Roman: Pagini din istoria culturii românești în Dobrogea înainte de 1877.
Rozmarin: Înimă de mămă (din J. Kichepin).
I. Benitoiu: Cântecul creațional (trad. din H. Heine).
Lucian Costin: Vișuri de fată (trad. din H. Benzmann).
G. Carp: Valoarea educativă a desenului ca obiect de studiu.
Rozmarin: Poezii.
M. Coatu: Maefstrom (trad. din E. Poe).
M. Pricopie: Întoarcerea (trad. din L. F. von Eichendorff).
C. Puriano: Scrisori.
Ing. Giuseppe Belluzzo: Industria italiană în momentul actual și perspectivele ei.
O. Mironescu: Sonicitatea.
I. Simionescu: Priveliști Dobrogene.
I. Dumitrescu: Note asupra Tătarilor din Rervelia.
- RECENTĂ: C. Brătescu: S. Mehedinti - Caracterizarea etnografică a unui popor prin munca și unele sale; G. Coriolan: V. Pârvan: Zidul cetății Tomi; Jean Bart: Cum se desfășoară cehiunea Dunării; M. Pelegrescu: V. Pârvan: Gânduri despre lume și viață la Greco-Romanii din Ponți-stângi.

CONSTANȚA

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE "VICTORIA"

Strada General Lahovari, 11

1920

*Manuscisele se trimit D-lui C. Brătescu, profesor
la Școala normală din Constanța..*

Redacția lăsând autorilor toată libertatea, nu-și ia
asupra-și răspunderea convingerilor exprimate în articole.

DOBROGEA

I. SIMIONESCU

Profesor la Universitatea din Iași
Membru al Academiei Române

Cel care cunoaște trecutul istoric al Dobrogei și a călcat mai înainte pământul ei, observând oameni, locuri și lucruri, acela nu va lăua drept exagerare, părerea că ea nu are sămân în Europa. Ai crede că un uriaș din vremea legendelor, vroind să facă o jucărie pentru vre-un copil de al său, a făurit acest pământ scump nouă, încingându-l cu lanț de ape din trei părți.

Pământul ei este, în miniatură, o adunătură de tot soiul de reliefuri, întâlnite în largul lumii. Ici munți, mai încoło dealuri, podișuri, șesuri. Ici boltă largă a unui munte de granit, dincolo piramida de porfir a Consulului. Lângă Măcin se țin șire de șire; mai spre Mănăstirea Cucoșului podișuri înalte de roci eruptive; spre margine «munte» răzleți ca Dennis-tepe. Pretutindeni varietate de forme, de culori, de imbrăcămintă. Creasta de lângă Camena contrastează prin porfirul roșcat, desgolit, cu pădurile dese din spate Ceamurlia; ciriteii zdrențuiți, numai spini, strânsi grămadă, susținându-se reciproc, de pe spinarea Beștepei, par cerșitorii vegetali față de teii mari, tufoși dintre Meidanchioi și Nicolițel.

De te scobori mai spre sud, dealurile cu spinarea ca netedă cu mâna, sunt numai ogoare și păuni. Rare, spre vârful lor, piatra de desupt ieșe la

iveală. Dacă îți îndreptă pașii către Sarinasuf, sesul înțins e una cu luciu mării.

Varietate neintrecută este și în pământ. Minerale de tot soiul; roci și mai felurite: dela granitul exploatat la Turcoaia, până la marmure fel de fel impăstrijate, ori caolinul alb ca crida; dela cvarțul ca cristalul, până la minereurile de cupru și fer de la Altân-tepe, ori Cineli, o urzeală neintrecută formează temelia acoperită de lutul galben, ușor sgâriat de fierul plugului.

Spre nord, svârcolirile cele mai vechi ale pământului au ridicat munții; spre sud, păturile din pământ nu au fost decât ușor înălțate sau lăsate, când oprind valurile mărilor trecute, când înlesindu-le să înainteze până la poalele munților mai falnici de căt azi.

D'apoi variația apelor? Spre răsărit Marea Neagră mărginește Dobrogea cu azurul valurilor liniștite; spre apus bâtrânelul Istru îi măngâie coastele cu lenevitile lui ape, pe când spre nord delta, numai stufoasă, ascunde svâcniturile unei vieți bogate, la care iau parte pământul care se naște și vietăile care îl impodobesc.

În munți, izvoarele gâlgăie mai adesea: în dealuri, unde și unde, aşa de rar, în căt e loc de slavă pentru Creator; mai la sud stropii rari de ploaie cu sgârcenie sunt supi și duși la adânc: apa rece se scoate cu lanțuri lungi trase de cai; este magnetul chemător de oameni. Spre nord râurile curg în văi largi, umbrite; spre sud, vremelnice, în brazdături adânci, cu malurile apropiate, miniatura vestitelor văi din Colorado. Peste tot se întinde un cer mai adeseori senin; când norii nu-l intunecă, soarele se uită lung indărătit, răspândind pe cer ca și peste țarini, mantia de purpură a assințitului.

O adevărată corabie a lui Noe, este pământul Dobrogean. Mai ales primăvara și toamna, când apele sunt impânzite de puizeria păsărilor călătoare, furnicarul cel mai bogat de animale în Dobrogea se află. De la mistreții căroră le place desisul umbros al plaiurului, până la helgea ca ninsă, lungă de o schioapă; dela vulturul măreț și pajura voinică, până

la aușelul ce-și țese din pâslă cuibul ca o pungă, a-ninandu-l de vârful ramurilor de salcie, ori pescărușul albastru numai smaragde și topaze; dela șarpele lui Esculap, gros și lung, până la șopărilița cu bumbi de sidef; dela lenevolul somn și gustosul morun, până la svârluga căt un vierme; dela lăcusta pustiitoare, până la țânțarul aducător de friguri,—tot noianul animalelor felurite mișună prin iarbă, pe sub pământ, în ape ca și în aer. Unele au venit de departe; altele, musafiri vremelnici, dau un colorit exotic. Flamingii din delta Nilului fac uneori vizită neamurilor sale dela gurile Dunării, iar vestitul șarpe Boa își are drept reprezentant pe *Exix jaculus*, care stă toată ziua ascuns în nisip. Familii râslețe de soci stau ascunse în grotele săpate de valuri la Cavarna.

Și plantele dau Dobrogei un caracter exotic. Până aproape de Agighiol, liliieci infloresc pe coasta dealurilor, iar semințele plantelor din Transcaucazia și Persia, au încolțit pe pământul dobrogean, alătura de obișnuitele flori de prin meleagurile noastre.

Acelaș amalgam se observă și printre oameni. Nu este numai babILONIA în spațiu, dela Tătariei în stângere și Găgăuții cu origine enigmatică, până la Italienii cari au menținut viațicunea lor meridională până în satul Cataloi. E mai ales variațiunea în timp. În Dobrogea, mai mult decât oriunde, se găsesc suprapuse civilizații stinse, străvechi, straturi istorice, continuând pe cele geologice. Era într-o vreme ceia ce azi e polul nord, marginea lumii cunoscute, limita cotonoului marin în legătură cu Mediterana străbătută în lung și lat; vechii istorici pomeneșc de gurile Dunării cum se pomenea pe vremea lui Cristof Columb de gurile Orenocului. Se mirosia băsugul grănarilor dindărătuilor; se întrezaeria importanță stăpanirii lor. De aceea pe marginea Mării, ca și pe marginea Deltei, la Istropolis, ca și la Ulmetum, se înșirau cetăți, puncte de observare, grecești, romane, bizantine, genoveze, turcești.

În brazda răsturnată de plugul nouui colonist, pe lângă aurul seminții asvărlike, sticlește și aurul monedei înmormântate de mii și mii de ani. Sâangele ostașilor lui Dariu s'a amestecat cu acela al tuturor

popoarelor din care se trag neamurile de azi din peninsula Balcanică. Dobrogea era trunchiul prin care seva rădăcinilor respirate în întinsa stepă eurasiană, trecea spre cununa frunzelor și a roadelor desfășurate mai târziu în sudul Europei; era punctea pe unde, iarnă și vară, veacuri peste veacuri, furnicarul omenesc nu mai continea.

Straturilor istorice s-au suprapus aceleia ale legendelor. Cu toate că puhoaicile curgeau pe aici cu vioiciune, cum clocotește apa în gătuitura din munte, nu s-a admis ca frânturi din viață atâtior neamurii diferite să nu fi rămas locului; procesul transformării inconștiente a sufletului atâtior popoarei felurite, nu se poate să nu fi rămas ca o aburaleă măcar, în sufletul unora din popoarele de azi. Folklorul dobrogean are aceeași importanță ca și descurgerea trecutului vijelios al provinciei noastre transdanubiene.

De trecut se leagă prezentul; prin el, zilele de mâine. Dobrogea, cu gurile Dunării și portul Constanța, este fereastră pe unde se aerisește cuprinsul ţării, pe unde vine lumina și căldura casei noastre, altfel o clădire bogată dar plină de umbră și în care s-ar intinde mucegalul granelor putrezite. Fără ea ne-am înăduși în săul nostru. Ea e prietenia lumei largi, ce ne scapă de dușmânia lăsată cu voia noastră să se incube la hotare de jur împrejur. Drumul dela nord la sud, din vechime, s'a substituit cel dela apus spre largul lumii. Punctul de ghiață peste care spune Ovidiu că treceau neamurile străvechi prin nord, noi am înlocuit-o prin cea duralnică, o podoabă a civilizației noastre, care duce la Constanța. Am spart zidul de ape și am creiat o poartă nouă, nu mai puțin importantă în viitorul economic al Europei, ca și cea veche. Ea este a noastră; trebuie să rămână a noastră. Glasul vechilor amintiri, prin titulatura lui Mircea, ne-o spune mereu. Fondul curat românesc, descălecătorii-ciobani din vârful muntilor, ni-l repetă într'una. Sângele celor dela Plecna îl întărește în conștiința noastră. Prin muncă, prin dragostea în care învăluim oamenii și locurile din ea, rezonanța glasului străvechiu trebuie mărită, pentru ca să se păstreze în viitor. Aceasta este datoria

de azi, mai ales, datoria sfântă a celor ce și due viață în ea.

Jucăria fiului de uriaș este așa de perfectă, încât studiul ei poate da de furcă unei armate întregi de cercetători. Orice specialist poate găsi de lucru în ea; numele multor învățăți străini și români este legat de ea. Dela Herodot la Moltke, dela Strabo la Peters, dela Spratt la Suess, cei mai de seamă oameni de cercetări și-au îndreptat privirea spre acest pământ în toate interesant. Răscolirea țărnei care acopere cetățile vechi, ori cercetarea pământului atât de variat, studierea adaptării ființelor în delta ce se formează, manifestațiunile frâmantării de conviețuire a atât orice elemente etnice, închise în același mediu, fauna, flora, antropologia ei, atât de caracteristice prin amestecuri de forme depărtate cu cele locale, de forme ancestrale cu altele noi, fac din Dobrogea un laborator intens, un câmp de cercetări cu roade prechioase pentru orice ramură de știință, dela mineralogie și până la sociologie.

Prin străduință serioasă a tuturora, prin colaborarea asiduă a cercetărilor și a Dobrogenilor cari țin la bucata lor de pământ, a Românilor cari își dau seamă de excepționala bogăție și variație a țării lor, se poate înșăptui undeva, pe pământul ei, acolo unde se va găsi un suflet de om energetic și cu voință, cel mai trunios monument al dragostei de loc: un mândru *muzeu regional*. Numai mâna să o întinzi și se poate prinde de oriunde un obiect interesant prin sine, păstrat pentru generațiunile viitoare. Un muzeu complet, bogat, variat, cuprinzând toate domeniile, dela piatră, găză și până la oameni, se poate *lesne* înfăptui, ca altar al dragostei de țară semn de reală și puternică legătură între trecutul până în vremea poveștilor și viitorul atât de mândru întrețărit.

OCHII

(Din Sully Prudhomme)

*Albaștri, negri, dragi, frumoși,
Căți ochi n'au căutat spre soare !
Acum ei în morînile dorm,
Iar soarele tot mai râsare.*

*Nopții dulci, de-an farmec negrăil,
Atâția ochi au încântat !
Să-ăcuna stelele lucesc,
Iar ochii s'au întunecat.*

*Să se fi slâns privirea lor,
Pe toldeaua obătută ?
O, nu ! ei numai s'au întors
Spre-o lume nouă nevăzulă ;*

*Să precum stelele ce cad
În cer își schimbă locul lor,
Așa și ochii otipesc,
Dar nu-i adevărat că mor !*

*Albaștri, negri, dragi, frumoși,
Deschiși spre jârmuri jâră nume,
Ei dincolo de groapă vad,
Când s'au închis aici, în lume.*

Rozmarin

PAGINI DIN ISTORIA CULTURII ROMANEȚTI ÎN DOBROGEA

ÎNAINTE DE 1877

I

Un articol al lui Ion Ionescu-dela-Brad

La începutul anului 1855, Ion Ionescu-dela-Brad a publicat în revista lui Vasile Aleксandri de la Iași¹⁾ un articol intitulat «Români din Dobrogea», mai puțin cunoscut decât opera lui agronomică, etnografică și statistică, apărută la Constantinopol, în toamna anului 1850, asupra căreia vom reveni cu câteva cuvinte mai departe.

În legătură cu studiul de față, dăm aici, în rezumat, articolul distinsului agronom și statistician român, atât pentru observațiunile și constatărilor lui interesante, cât și pentru sentimentele patriotice ce i-au dictat frumoasele cuvinte de încheiere.

«Nu este ţară pe lume,» — zicea Ion Ionescu-dela-Brad, — «care, într-âsa ingustă întindere de pământ, să cuprindă mai multe monumente artistice, ca Dobrogea....»

«Din distanță în aștanță,» — adăgă el, — «foarte aproape una de alta, pe moive și pe dealuri, se văd ruinele cetăților romane, atât pe țărmurile Mării, cât și pe malul Dunării. Aseme-

¹⁾ «România Literară» No. 2 din 8 Ianuarie 1855, p. 13—15.

nea, în mijlocul pădurii, se văd, din zare în zare, deosebi de ruinele de cetăți, atât de multe movile naturale și artificiale, incăt, de le-am privi ca morminte de oști, — din care multe și sunt, — am putea zice că Românul în Dobrogea calcă pretutindeni pe râinile măririi strămoșilor săi.

„Pentru un arheolog român, Dobrogea antică este o mină nouă și inavușită. Cetățile romane, dărămate de toate gîntele că au călcat pe pământul Dobrogei, sunt semne inverzate de temeuțire ce aveau Romani de la vedeau năvălind pe acolo asupra lor, ca prin o poartă firească, toate neamurile barbare din Europa și Asia. Căile de la mare la Dunăre sunt făcute de Romani, strămoșii Românilor. Așa, între altele, este un drum asternut cu piatră, care merge paralel cu sanțul, căruia Turcii, împreună cu celelalte popoare, îl zic *sanțul lui Traian*; alt drum merge dela Silistra la Balci...“

„Coloanele de marmură și de granit, capitelurile de stilul cel mai curat, ornamentele îscușite ce zac în ruine sunt o dovadă incredibilă că Români au ocupat locurile acestea pe când artele la dânsii ajunseseră la cel mai înalt grad de înflorire. La Măntenești, vezi idoli scoși cu o îscușină, pot zice, neîmitată încă. Tot acolo, în zid, am găsit o piatră cu două capete de bœv, încunjurate cu ghirlandă și despărțite cu stelo, piatră ce seamănă cu ornamentele casei municipale din Turin; un aghezmatar mare, de marmoră, sculptat întocmai ca benisteriul din Pissa; șiul de la Mangalia, care formează portul ruinat, seamănă cu acel de la Civita Vecchia; templul Dianei dela Amceru¹⁾, desgropat de călugări români, cari și-au făcut acolo o mănăstire: templul dela Nicolaișel, cetate zisă a lui Traian, prefăcut în biserică; statuia de piatră pe drumul Silistrei și o mulțime de alte asemenea lucruri rămase din vechea strălucire a Dobrogei, sunt o dovadă de înărăuirea popoarelor apusene asupra acestei pări, pe marginile între Europa și Asia.“

După această caldă amintire a trecutului, Ionescu trecea la starea lumerilor de atunci, din 1850, și constată că pământul Dobrogei e „bun și roditor”, — nu mai roditor decât al Moldovei, dar mai favorizat „în privința îndâmnaților negoțului”, având Dunărea și Marea Neagră, „ou o mare întindere de jârmuri pentru o țară așa de mică”; că dela Mare, de-alungul Dunărei, până la Silistra, el a găsit 71 de sate românești, așezate la poalele codrilor și pe malul apelor, — „căci Românului îi place umbra de codru verde și răeoarea de apă împede, la alt loc să nu-l cauți, că nu-l găsești”, — și că Români din acele sate „aveau o avere, în vite, în miere și în oloiu, ce se putea estimă la 15.410.500 lei”, țeeace constituia „o stare de prosperitate de care nici un ţăranc de pe suprafața pământului nu se bucură”.

¹⁾ Amcereu, probabil greșită de tipar, în loc de Mangearca.

Mai departe, el arătă că Români din satele dobrogene sunt veniți din toate părțile locuite de Români, așa încât ei alcătuiau „mai în lies-ce sat o Dacie în miniatură”, adăugând însă că „trebuie să facem o deosebire însemnată între imponorâmea română statonnic aşezată în jard, și între acea pastorească, care vine acolo, pentru păşunatul vitelor sale din ingustimile munților Ardealului”; atâtă, apoi, că acești Români, trăind bine cu Turcii și având deasupra lor numai pe Împăratul, care este totodata și proprietar și căruja îi dău dijmă „din ce se face și când se face”, au ajuns la așa bună-stare, — „ca toate pasturiile urmate în stătea rânduri în cursul celor 50 de ani trecuți”, — în cât nu numai că n'au dat îndărăt, dar încă „au crescut nefacetat și au adăos fericierea lor materială». Tot ceea ce lipsează Românilor dobrogeni pe atunci era „pânea sușetească!“ Căci,

„trăind omul bine și indesulat fiind în nevoie cele trupești, vine apoi la aceea de se simte și de celealte nevoi, mai sublimi, pe care de asemenea cătă și le indesulă. Așa, pretutindeni, Români din Dobrogea sunt nevoia dascălii, pentru a dă învățătură fililor lor. În căteva sate am șădăsi dascălii, pe cari îi ținău ei, cu cheltuiala lor. Este cutare sat care nu s'a lăsat până n'a furat din Tara Românească un dascăl, pe care îl tin Români în sinul lor, mai bine de cum n'ar fi în sânul lui Abram.

„Români acolo românește pe toate popoarele împreună locuioare cu dânsii. Toate neamurile celelalte vorbează limba Românilui. Cu Turci și cu Tatarii eu m'ani înțelas în vorbă românește. În biserică, și chiar pe unde sunt Bulgari, popii lor în românește când și cetește. Acum de la sate românește și străbătut și prin târguri. Așa, în cetatea Silistra, Români, cari sunt mai puțini în număr, au făcut și pe Bulgar și pe Grec a scăldă în românește rugăciunea eișă de popă grec. În școala orașului, sădă și ținău cu cheltuiala acestor neamuri, dascălii, carele este Bulgar, înrădă pe limbi în limba română, ca una ce este înțeleasă de toți».

Și după ce adăogă, cu un legitim sentiment de mândrie, că „aceste și alte asemenea fapte sunt o vie doavă despre desvăluirea care poate să ajungă Românum nostru, când se affă în imprejurări priințioase și este în stare de a lucra din toată inima pentru sine și ai săi”, Ion Ionescu își încheie articolul cu următoarele reflexioni și deziderate:

„Ce ar lipsi oare Românum din Dobrogea, sau, mai bine zîndă, cum ar intrece el pe Românum din Principate, când de acolo ar putea trage ceiace-i lipsește acolo: cultura sușetească și dezvoltarea națională!»

„Nevoile Românilui din Dobrogea, în privirea morală, fiind dar, până la oare-care grad, tot aceleași cu ale tuturor celor

trăitori în celelalte provincii române, care nu trebuie să căutăm să le indestulăm deopotrivă, ca prin indestularea aceasta să asigurăm că mai bine viitorul nostru național?

«La asemenea dezvoltare morală și națională mult ar fi de folos călugării adunați în cele două mănăstiri din Dobrogea, iar mai ales cei din mănăstirea dela Cocos, cari, în curs numai de zece ani, au ajuns¹⁾, prin singure străduințele lor, a dă stăpânirii 7000 de lei pe an, ceea ce reprezintă o exploatare agricolă de mai bine de 100 000 de lei.

„La ce grad de bună stare n'ar ajunge totimes Românilor din Dobrogea, când un așezămant statonomic le-ar încheiazi dezvăluirea lor mai departe în privirea religioasă și națională, împreună și nedespărțită?»

* * *

Sunt, cum se vede, în acest articol, constatări interesante în privința stării materiale a Românilor din Dobrogea de acum 70 de ani, dar mai cu seamă în privința stării lor morale și culturale. Să să nu se credă că Ion Ionescu-dela Brad cedează vreunui sentiment de dragoste pentru ai săi, când afirma că limbă românească era, și pe atunci, limbă vorbită de toate neamurile împreună locuitoare în Dobrogea; că în românește slujau prin biserică preoții greci și în românește își făceau lecțiile dascălii bulgari, pentru a fi înțeleși de toată lumea; și că el însuși în românește s'a înțeles cu Turcii și cu Tătaril în timpul excursiunilor sale da trei luni și jumătate pe meleagurile acestea. La scăzutul elev dela Roville și agronomul recunoscut, care era el, nu s-ar fi lasat influențat, cu una cu două, de sentințe șoviniste, când făcea operă de știință; dar, afară de aceasta, după cățiva ani, la 1861, francezul Lejean face acelasi constatare, arăând că, deși Turcii în general nu învățau bucurios limbile străine, totuși, din cauza relațiunilor de tot felul cu unele neamuri creștine din Imperiu, au fost nevoie să învețe limbile acestora, aşa în cărora vorbiau grecoște în părțile grecoșe, bulgărește în părțile bulgărești și românește în Dobrogea¹⁾; iar acum în urmă d. dr. George Poștiu, vorbind într'un articol despre cultura românească sub domnia lui turcă începe cu cuvintele: „Este îndeobște cunoscut că sub dominația turcă limba vorbită de populația creștină din Silistra era limba românească; persoane care trăesc și astăzi

¹⁾ G. Lejean: «Ethnographie de la Turquie d'Europe», 1861, p. 35... et ce n'est que par suite d'relations fréquentes, commerciales ou autres, que ce-x (les Turcs) du N. E. parlent le bulgare, ceux du S. E. le grec et ceux de la Dobroudja le roumain.

ne asigura că nu numai localnicii c vorbeau, dar și cel venită erau săliți de trebuințele vieții să și-o aproape¹⁾). Fenomenul s'a observat de altfel de mult și în Ardeal, unde Sasul vorbește românește nu numai cu Ungurul, dar și cu Sasul din altă cetate, unde se vorbește alt dialect săsesc; și aceasta se datorează, poate, nu atât înșuirilor intrinsece ale limbii românești,—mai vocalică și mai lesne de învățat decât cea maghiară, de pildă,—căt mai cu seamă marelui număr de Români din Ardeal, cu cari și Ungurii și Sașii vin în zilnică atingere și cari, printr'un proces firesc și fără nici o siluire, de-alungul veacurilor, au sfârșit prin a-și împune limba.

Ceea ce e de regretat, este că Ion Ionescu-dela-Brad, absorbit de studiile lui agronomice și statistice, cu caracter pur științifico, nu ne-a lăsat mai multe informații despre începurile culturale ale Românilor dobrogeni, despre setea lor de învățătură, despre foamea lor de pâne sufletească, despre dascălii furăți din Tara românească și despre alte lucruri de acest fel, văzute cu ochii lui, căci am fi astăzi mai documentați în această privință, și am avea mai multe cunoștințe și mai multe date precise din prima jumătate a secolului trecut.

In ce privește a doua jumătate de veac, avem informații și date mai numeroase, atât dela Tulcea că și dela Siliстра, cele două centre ale vieții culturale românești, așezate la cele două extremități ale regiunii dunărene locuite de Români.

Astfel, din Tulcea, știm că funcționă o școală condusă de dascălul C. Andrian și că guvernatorul „sangiacului”, a'banekul-musulman Ismail Kemal-Bel, (ajuns mai anul trecuți, sub principalele de Wied, prim-ministru al Albaniei), nu numai că permisese liberul învățământ în limba românească peste tot, dar chiar însărcinase pe învățătorul călugăr, de origină transilvăneană, Nifon Balășescu, să organizeze școlile românești ce funcționau de mai de mult în Tulcea, în satele din prejup și de-alungul Dunărei, și să înființeze astfel de școli în satele în care nu existau.

Știm de asemenea, din Siliстра, că înainte de 1870, cu mult mai înainte, funcționă, acolo, o școală românească, ce dăduse serii de absolvenți, și că, sub directiva institutorului Costache Petrescu se organizase un serios inceput de mișcare culturală și

¹⁾ »Siliстра» an. I No. 13 de Dumineacă 22 Iunie 1919.

nățională, cu tendință de a se întinde tot mai mult, în stiere tot mai largi, și de a cuprinde, dacă s-ar fi putut, Dobrogea întreagă.

Dar, dacă nu putem să amănuim și fapte precise dinainte de 1850, suntem fericiți că un număr de hârtii vechi, rămase de la Costache Petrescu, ce ne-au fost incredințate de d. Dimitrie Alessiu, agronomul-șef al județului Constanța, înrudit cu el prin încrezere, ne pun în situația unea de a lămuși informațiunile de până acum asupra acestei din urmă mișcări, ce și avea, fa preajma anului 1870, centrul de radlere la Silistra, cum și de a stabili legături cu epoca de mai înainte, de care ne vorbește Ionescu-dela-Brad.

Aceste informații — și mai ales unele detalii — vor părea multora ojioase; ele, totuși, socotim că nu vor fi lipsite de ori-ce interes, măcar pentru cei puțini care se ocupă de asemenea cehiuni, mai ales că tocmai aceste lucruri mici suau semnul marilor silințe și al sacrificiilor ce făceau România dobrogeni, sub dominanța unei turcească, ca să și păstreze limba și legea, cele două atrăute esențiale ale naționalității.

Și de oare ce această modestă mișcare culturală și națională dinainte de anexare e legată de familia Petreștilor, — nu în dejuns de cunoscută, — să începem prin a dă câteva note biografice asupra ei, și în special asupra celor doi reprezentanți mai de seamă ai ei pe terenul cultural, — *dascălul Petrică și dascălul Costache*, — rămânând să le completezăm, pentru acest din urmă, la sfârșitul studiului de fiză, cu unele date mai recente, când rolul lui dela Silistra încetase.

II

.Dascălul Petrică și .dascălul Costache**.*

Intr'un caiet vechiu, cu scoarțe pestrițe, aoroape desprinse din legătură, și cu hârtie groasă, rară și verzue, având miroslul particular, de mucegaiu, al cărților de demult, — caiet „dintrul ale dascălului Petre Mihail”, pe care urmagii Petreștilor îl păstrează cu scumpătate, ca pe un document de familie, „început ca milu lui Dumnezeu cel sfânt”, nu se știe cănd, în prima jumătate a veacului trecut, — și cuprinzând însemnări date din 1843, ni se păstrează câteva note prețioase, care no dău, amănuite

despre o stare de lucruri de acum 80 de ani, amenințată să cadă ou totul pradă uitării cei de veci, ca toate lucrurile omenesti pe lumea asta.

Dascălul Petre Mihail, căruia a aparținut caietul și care a făcut în el cele mai multe însemnări, s'a născut, după cum în-suși arată, la 1 August 1819 și s'a căsătorit la 8 Ianuarie 1839 cu Niculina lui Mitu Tachici.

De unde va fi fost originar, nu știm. Vedem însă că tatăl său *Mihail*, născut desigur în secolul al XVIII-lea, a murit la 2 Februarie 1844 la Silistra și s'a îngropat în curtea bisericii Sf. Gheorghe din cetate; că tot acolo s'a îngropat unchiul său *Panaïot Clocă*, mort la 19 Aprilie 1845, «joi, în săptămâna luminiță» și socru-său *Mitu Tachici*, mort la 13 Noembrie 1846; iar soacra-sa, „maica *Sora*”, răposată la 10 Aprilie 1844, cu doi ani și jumătate mai ‘nainte, s'a îngropat în curtea bisericii din Ostrov. Ceea ce ne face să credem în temeinicia versiunii că *familia Petreștilor e originară din Dobrogea*, — o familie de „*Dieci*”, cum își spun Românii stabiliți din vechi pe malul drept al Dunărei, spre a se deosebi de *Cojeni* și de *Mocani*, adică de Românii veniți, în urmă, din județele de peste Dunăre și de peste munți.

Indată după căsătorie, greutățile încep să impresioneze pe dascălul Petrică. Copiii î se nasc unul după altul (10 în 20 de ani de căsnicie!) și bietul dascăl î-a tot însemnat și el, nume-rotându-i, la pagina 8 a caietului: 1) *Gherghinica*, mi s'a născut la 2 Noembrie 1839, „carea a și murit”; 2) *Ileanca*, la 1 Iunie 1841; 3) *Costache*, la 30 Ianuarie 1843; 4) *Mărila*, la 26 Iunie 1844; 5) *Despina*, la 13 Martie 1846; 6) *Hristache*, la 5 Martie 1848; 7) *Uja*, la 20 Iulie 1849, „carea a și murit”; 8) *Gheorghe* la 25 Iulie 1851; 9) *Paraschivifa*, la 14 Octombrie 1853 (moartă în 1855); și 10) *Simion*, la 1 Septembrie 1856 (în ziua de Sf. Simion Stâlpnicul).

Pe lângă casele în care locuia, dascălul Petrică se vede că mai avea o pravălie, închiriată pentru cufenea, cu 15 lei pe lună și o vilăsoară, al cărei rod îl vindea cam în 6 lei vadra. Aceste venituri nu-i puteau însă ajunge, să să facă față greutăților, tot mai mari, ale vieții; de aceea el căuta noi surse de venituri; — și ce sură mai indicată și mai sigură pentru un om ca dânsul, decât punerea în valoare a învățăturii câștigate, poste

dela vre-un dascăl al vremii, poate chiar dela tatăl său Mihail! Căci dascălul Petrică se vede a fi fost om cu cunoștințe multe și serioase pentru vremea lui. Seria românește, cu chirilice, bine și cursiv; vorbia și scriea grecește, corect; vorbea turcește și se pare că șiua și să scrie; vorbia — și probabil scriea — bulgărește. Și dacă aceste cunoștințe nu erau de natură să impresioneze pe contemporani, — căci, mai toți, vorbiau aceleși limbi, unii chiar mai multe, învățându-le empiric, din zilnicul contact, — apoi dascălul Petrică știea și alte multe lucruri, pe care el le ignorau: Știea toată slujba bisericăescă în românește și în grecește; știea notele muzicale bizantine și putea cântă după ele; avea, din cetite și din întîlne, noțiuni de stil și putea scrie, cu rost și cu șart, nu numai scrisori prietenilor, ci și «adresuri» celor mai înalte fețe bisericești și politicești: — domnului căpitan Costafor, comandir al punctului Calarași, „marelui Poicovnic și cavaler de ordină împărătești K. Domnul Odobescu“, „Slăvirei sale Numan-efendi stăpân-orul cetăței Silistra“ și chiar „Înălțimej Sale domnului Domn din tot principatul Valahiei, slăvitului Iorgu Bibescu“, având și formulare solemne, copiate în cailețul său, ca nu cumva să uite ceva din cerințele protocolare și să greșească; știea să facă actele de notariat cele mai obiceinuite: date, înscrișuri, foi de zestre, — și la nevoie chiar necroloage; știea multe lucruri din literatura bisericească, care, povestite, recitate ori cântate de el, nu se puteau să nu miște pe ascultători și să nu le stârniască admirația; știea, apoi, rețete utile, — de plida: „cum să facă cineva mult magiun pentru glas“, — lucru ce pentru el însuși, din capul locului, ea cântăref, făfălaşă, un interes practic; — iar o nepoată a lui (Ioan Despinei) ne asigură că știea unde trebuie să sapă puțul, ca să găsești apă, fără greș; — și alte multe cunoștințe ce va mai fi având și de care nu ne-au rămas urme.

Și acestea nu-s numai vorbe. Despre toate ne-su rămas însemnări pe foile octogenarului caet, unde găsim, pe lângă cele mai sus menționate: «prea-măriris», în elinică, sfântului Gheorghe, sfintei Maria, sfintei Ana, sfintilor Mihail și Gavril, sfântului Ion Botezătorul, celuilalt sfânt Ion, gură-de-aur, sfântului Nicolai, celor 12 Apostoli, sfântului Vasile-cel-mare, sfântului Grigorie-teologul, sfântul Anton, sfântul Spiridon, sfântul Dumitru și celor trei-Erarihi; apoi «pomeniri», tot în elinică, „pentru Majestatea Sa Serenissimul și prea Milostivul nostru împărat Sultan

Abdul-Megid, stăpânitorul nostru, pentru ca „să-l păzească Dumnezeu ca lumina ochilor” și „să supue pe toți protivnicii și dușmanii”, cum și „pentru prea virtuosul și mult-Iubitul-de-Dumnezeu Episcopul prea sfintei Episcopiei a Emniei și al nostru Stăpân” și pentru „prea-sfintiul și de Dumnezeu trimesul Ieronym, Mitropolitul prea-sfintei Mitropolii de Dristra, cel mai slavăt stăpânitor al Intregei țări de-a lungul Dunărei și al nostru Stăpân și Despot”; după aceea, ca intermezzo, în grăca modernă, *Cântecul turturtelei*, pe care de sigur dascălul Petrică de multe ori îl va fi cântat, după ce, în prealabil, va fi ingurgitat o oare care doză de „măgură pentru glas” și pe care Enăchiș Văcărescu avusese grija să îl traducă pe românește, încă din ultimele decenii ale veacului XVIII-lea, în cunoscuta-l „Amărăta turtură” (dacă totuși nu cumva grecul dascălului Petrică nu va fi „tradus” el pe marele Vistier și Spătar al Tărei-Muntenești); până și axioane, în grecește: «*Cea mai trebuințoasă învățătură este să te desveți de rele*» și proverbe în aceeași limbă, (căci pe cele românești, știi, du-le bine pe din afară, nu simțea nevoie să le mai învățeze): „*După ce am dobândit stână și vacă, toti mă salută*” (un fel de: „donec eris felix multis numerabis amicos”... al lui Ovidiu)... Era, adică, dascălul Petrică un om învățat la Sibiu (cineva neșsură, după cum a auzit și el dela alții, „mult mai învățat și de căt Mitropolitul”), cu cunoștințe variate, care nu putea să nu se impună mediului înconjurător și care nu putea să nu se gândească a trage un tolos oare-care din această superioritate, pentru a-și ușa à traful lui și a lor lui.

Pe o pagină, nenumerată, din caiet, găsim, într'adevăr, următoarea notă:

„*Anul 1847. Martie întâi: m'am tocmit la școală, ca să învăț copiii carte românească*”.

Și imediat, în continuare, sumele primite în contul angajamentului :

400 lei din mâna lui kir Petrache ;
150 > iar din mâna dumnealui, februarie 28. 1848 ;
50 > dela Dîmo, pentru școală ;
30 > dela Stoian Fâncișiu, iar pentru școală ;
50 > dela kir Petrache, când am fost la București, la 1848 iunie 12.

Pe pagina din față, altă socoteală, cu scăderi successive:

2000 lei	m'am tocrat să slujesc la școală și la biserică, cu condiție să primeșc dela biserică câte lei 60 pe lună și celi lași să-i primeșc dela școală.
<u>720</u>	» am primit dela biserică pe un an;
<u>1280</u>	» (rămâne).
<u>100</u>	» am primit dela Ivan a lui Kioroglu;
<u>1180</u>	» rămâno.
<u>100</u>	» am primit dela Tuduras Mungir.
<u>1050</u>	» (rămâne).
<u>500</u>	» am primit dela kir Bacanu, epitropul bisericii.
<u>508</u>	» (rămâne).

Față de aceste iosemnări, din care se vede că dascălul Petrică se tocmai se învăță pe copiii *carte românească* la școala din Silistra, fără alte indicații lămuritoare, căteva întrebări se pot pune:

1) *Ce școală era aceea: românească? bulgărească? gri grecească?* — Chestie de fapt, la care nu se poate răspunde fără date pozitive. Naționalitatea celor care plătesc ar fi un indiciu; dar kir Petrache, kir Bacanu și Tuduras Mungir pot fi și români și gri, iar Dimo, Stoian Fâncișiu și Ivan Kioroglu pot fi și români și gri și bulgari. Mai serios ar fi argumentul ce s-ar putea trage din imprejurarea că *dascălul Petrică tratava zid la 1848, în același timp, cu aceeași autoritate și cu același salar, și pentru școală și pentru biserică*; căci dacă despre școală poate fi indoială a cui era, despre biserică, nu e nici o indoială că era biserică *românească*, cu hramul „Schimbarea la față”; de unde ar urma că și școală era tot *românească*. În toate cazurile, ceea ce s-ar putea admite este cel mult că ea era *a tuturor naționalităților creștine din Silistra*, pe care autoritățile turcești le înglobau, cu înțeles religios, în cuvântul *rum*.

2) *Limba românească era limbă de predare în școala dela Silistra, sau simplu obiect de studiu?* — Iar chestie de fapt, pe care a căreia elucidare ar trebui date. Dacă admitem că părinții tineau să-și învățe copiii în limba lor — și ipoteza e admisibilă — atunci limba românească nu putea fi decât *obiect de studiu*, cel puțin pentru copiii de alte naționalități. Dacă însă ne gândim că e vorba de o școală elementară, unde e greu de presupus că s-ar fi dat copilor primele noțiuni *în mai multe limbi și cu mai multe alfabete de odată*, trebuie să deducem că limba românească era

chiar limbă de predare, ca cea mai răspândită și cea mai cunoscută de copii.

3) Există școala din Silistra și înainte de 1847? — Chestiune la care nu putem răspunde, dar care să ar putea elucida prin cercetări în localitate. *Și dacă, după cum s-ar părea, există atunci cine învăță mai înainte pe copii carte românească?* — La această întrebare atât potem răspunde: că dascălul Petrică e primul dascăl român cunoscut, fără a fi exclusă posibilitatea de a fi fost și alt dascăl, ori poate chiar și alți dascăli români, mai vechi, necunoscuți încă.

4) Dascălul Petrică Mihail, care în 1847 și 1848 învăță pe copii carte românească în școala de la Silistra, e una și aceeași persoană cu dascălul „bulgar” pe care Ion Ionescu l-a cunoscut acolo în 1850, și care își făcea lecturile în românește? — Noi credem că da, și că Ion Ionescu s-a înșelat numai asupra nașionalității dascălului Petrică, ceea ce se poate lesne explica, mai ales că dascălul vorbea bine și bulgărește. Un lucru rezultă cert, din toate informațiunile ce avem, și anume: că dascălul Petre Mihail a condus mai întâi, la Silistra, o școală curată românească, unde a învățat pe copii până la moartea lui, și că la el a învățat carte, între alții: răposații Cristache, Triandafil, Dumitachio Gălinescu, Petre Iosifeacu-Droc și d. D-tru Păscuiescu, încă în viață¹⁾.

... Pe scurta din urmă a caietului, pe care el a însomnat, pe rând, cu mâna sa, moartea fatului său Mihail, a soacrei sale malice Sora, a unchiului său Panait Clocă și a sochiturii său Mitu Tache, cineva, în continuare, a scris cu creionul, tot în litere chirilice, și altcineva, mai târziu, a îngroșat cu cerneală, următoarele cuvinte: „*și el singur, dascălul Petre Mihail, a răposat August, 23 anul 1859 și s-a îngrăpat în curtea bisericii Sf. Gheorghe din cetate*”; după care fiul său Costache, la 15 Februarie 1868, cu litere latine, sub semnătură proprie, adaugă în parantez: „*în a cărei curte acum este edificată biserică bulgărească Sf. Apostoli*”.

Dascălul Petrică moare astfel în vîrstă numai de 40 de ani, lăsând după el pe soția sa Nicolina cu șapte copii nevrăstnici.

¹⁾ Dr. George Profiriu, articolul citat,

Costache, al treilea lui născut, avea atunci de abia 16 ani și ¹⁾. Invățase carte la tatăl său și vorbia de-acasă cele patru limbi pe care le vorbia și el. În școli secundare ori superioare nu se știe să fi umblat. La moartea tatălui său se găsia la Ruscicuc, unde fusese trimis să învețe croitoria de haine bisericești; iar școala românească din Siliстра, întemeiată de dacălul Petrică, a fost condusă, după moartea lui, până în anul 1861, de fiica sa Despina ²⁾.

Crescut în frica lui Dumnezeu și însulându-i-se de mic copil sentimentul iubirii de neam,—ce caracterizează de altfel toată acea epocă de deșteptare și de renaștere națională,—Costachă, (de aci înainte Petrescu, după numele de botez al dascălului Petrică), doritor de invățătură cum era, cetea tot ce-i cădea în mână și, îmbogățindu-și astfel zi cu zi cunoștințele, la doi ani după moartea tatălui său, în 1861 ³⁾, fu în stare să ia conduceerea școalei, din mâinile surorei sale Despina. Căci Costache nu era numai un autodidact ⁴⁾, ci și un om de energie, așa făcând șovăitoarea neîncredere a celor 18 ani ee-i avea pe atunci, era înălțătorătă de ardoarea adolescentului de a călăpușa pe urmele tatălui său și de a fi de folos mamei, fraților și „confrăților” săi din Siliстра și din satele învecinate.

Și ocazia nu i-a lipsit. Pe sora lui Illeana mai mult el a mărătit-o, la 17 Ianuarie 1865, după Petre Iosifescu, alias Petre I. Droc, român ardelean din Răsinari, venit de copil la Siliстра, văr bun cu d. N. Droc-Barcian, fostul director al liceului din Giurgiu; pe frate său Simion el l-a invățat carte în școală din Siliстра, el l-a trimis apoi la București, să-și continue studiile în

¹⁾ Vezi articolul menționat anterior de către Dr. George Profiriu.

²⁾ În prefata unui *Abecedar turco-român*, tipărit de el la Rusciuc în 1874 și dedicat «Prea Eminentiei Sale Mitropolitului Durostolo-Gervenskii Domnului Domn GRIGORIE», la a căruia «paternă generositate» să văzut nevoie să recurgă, ca să-l poată imprima, Costache Petrescu înșuși ne spune: «Subsemnatul de trei-spre-zece ani profesionând misiunea de institutor la școală română din Siliстра, etc., de unde urmărează că el profesă dela 1861. — Vezi articolul d-lui N. Cartojan: «Un document privitor la Istoria culturii românești în Dobrogea înainte de anexarea», în *Arhiva Dobrăgei* vol. II No. 1 pe Ianuarie—Aprilie 1919, p. 72—76.

³⁾ D. Dr. George Profiriu ne spune, în articolul citat, că invățase și latinește și franțuzește și mai știa pictura, arhitectura, croitoria și alte meșteșuguri.

liceul sf. Sava, el a intervenit să fie primit ca bursier la Matei Basarab¹⁾; și a făcut și pentru ceilalți ce a putut²⁾.

Pe „conficații” din Silistra și din satele în vecinătate de asemenea i-a ajutat, ori când se găsiau la necaz și aveau nevoie de Intervenția cuiva, cunoscător de limbă și de legi, pe lângă oamenii stăpânului.

... «De căte ori bietul tata»,—scria Simion Petrescu într'un articol intitulat: *Dristorul nostru și apărut în Universul din București,*³⁾ —«și în urmă fratele meu mai mare Constantin Petrescu nu erau deșteptăți, în mijlocul noptii, din cel mai dulce somn, de persoane care veniau să anunțe că cutare român sau creștin a fost arestat, ducându-se la conac, la pași, ca să-i libereze! Cine susținea procesele lor în fața Cadiului decât ei?»

Ca să poată face față cu cioste rolului său de *pater familiæ*, ce și-l luase în serios, Costache trebuia să muncească în toate direcțiunile și să câștige căt mai mult. La 1862,—un an după ce a luat conducerea școlii,—vedem că se tocmește și el, ca și tatăl său, cântăreț la biserică, cu 100 lei pe lună, căci și el învățase doar rânduiala bisericescă; înce apoi elevi în „gazdă”, în casa părintească, unde se pare că avea destul loc; și tot atunci proiectă o asociație cu viitorul său cununat Petre Iosifescu-Droctoianu, care însă nu vedem să-i fi dat urmăre.

Scoala românească din Silistra a fost mai târziu recunoscută și subvenționată de Statul român, în condițiunile în care au fost recunoscute și subvenționate școala din Turtucaia și cele din Macedonia; el voia totuși să-și asigure și mai bine existența și de aceia, în 1865, concepu ideea organizării unei Elerii,—un fel de comitet școlar,—care dela 1866 apare ca o instituție deosebită, sub preșidenția sa de drept.

¹⁾ Înainte chiar de a-și termina studiile, Simion a fost numit maestrul de gimnastică la Matei Basarab. La 1884 el a organizat o trupă și a făcut un lung turneu de vre-o zece ani în Europa și America, dând reprezentanții la Paris, Berlin, Londra, Madrid, Lisabona, Rouen, Havre, New-York, St. Louis și alte orașe, cu succese de care au vorbit elogios ziarele și revistele epocii. Mai cu seamă fizica sa adoptivă Eugenia (acum d-na Jean-Alessiu) să distins prin inimădările corporului de o mare virtuozitate, atrăgând atențunea vestitului profesor Dr. R. Virchow, care a scris asupra jocului său un lung articol în *Zeitschrift für Ethnologie*, Berlin 1891, p. 189—228.

²⁾ Fratele său Hristache s'a înecat în Dunăre la 19 August 1861, în vîrstă de 13 ani.

³⁾ Nr. 4 de sămbătă 5 Ianuarie 1913.

Școala însă, numai școala, nu era o arena destul de mare, care să mulțumiască ambiiția tânărului dacă întru îndeplinirea „misiunelui” său, — sfinte iluzii ale tinereții! El ia deci contact direct cu «amabilitii lui confrății» din Silistra, pe care îi mișcă și-i zgudue, întinzându-și apoi mereu, tot mai departe, sferea cunoștințelor și prietenilor, cu tendință mărturisitoare de a cuprinde *toată Dobrogea* într-o mare mișcare culturală, pe care el o intrevedea ca o posibilitate indisutabilă. Și astfel, în 1869, el pune bazele „Societății române pentru cultură și limbă”, pe care în anul următor o organiză definitiv, cu statutele, cu regulamentul, cu registrele și cu sigiliul ei, și pe care el a prezidat-o tot timpul cătă a existat.

O altă instituție românească din Silistra, care trebuia scoasă din lăncizire, era Comunitatea bisericicească și Costache Petrescu a și ut, într'adevăr, să o stimuleze, făcând apel la spiritul de ierarhie al tuturor și punând în valoare o mulțime de energii latente.

De aci încolo viața lui Costache Petrescu se confundă cu însăși viața acestor trei instituții; și din hărțile rămase dela el, oricât de puține, se poate vedea ce mare activitate școlară, și mai ales extra-școlară, a desfășurat el, până în ajunul anexării Dobrogel la România.

* * *

Hărțile rămase dela Costache Petrescu suau următoarele:

- 1) Nouă căiete, făcute de el, din coli de hârtie liniată, indeoite și cusute între ele, din care trei cuprindă însemnări de tot felul, relative la Școală, la Eforie, la Societate și la Comunitate, iar șase statisticile populaționii românești din Silistra, Oltina, Câșla, Beilic, Ostrov și Bugeac;
- 2) Statutele Societății de cultură și limbă și Regulamentul lor, o broșură de 31 de pagini, imprimată în 1871 în tipografia lui C. Petrescu Conduratu & I. G. Costescu din București, calea Mogoșoaiei No. 7; cum și o diplomă în alb din cele ce se distribuau membrilor Societății;
- 3) O adresă a Primăriei comunei urbane Șirbei (Călărași), în original, și câteva concepte pe hârtii răzlețe.

III

Eforia și școala românească din Silistra

Cea mai veche din aceste hârtii este un caiet din 1865, intitulat: „Registrul sau breviarul de intrare sau primirea epistolelor oficiale ale Institutului școalei române Costache Petrescu și ale Onor. Eforiei a școalei”, în care găsim înregistrate, pe o singură pagină, numai trei adrese:

una, cu No. 1160 din 19 Aprilie 1865, (ajunsă la Silistra după șapte zile, la 26 Aprilie), din partea lui *Andon Addimescu*, directorul „Monitorului Oficial”, prin care i se aduce la cunoștință că la altul Guvern român a binevoit să dă ordin Imprimeriei Statului ca să-l trimiță pentru școală căte 100 de exemplare din orice carte didactică tipărită acolo;

a doua, cu No. 1201 din 22 Aprilie 1865 (ajunsă la Silistra la 30 Aprilie), din partea aceleiași autorități, comunicându-i-se o listă de felul și numărul cărților ce i se vor trimite și expediindu-i-se tot odată un prim transport din acele cărți, în sase pachete (No. 393—400); și

a treia, cu No. 5279 (ajunsă la Silistra la 7 Maiu 1865), din partea prefecturii județului Ialomița, semnată pentru prefect de *St. Gogălniceanu*, împreună cu restul cărților, în 13 pachete (No. 401—413).

Costache Petrescu era pe atunci în al cincilea an al carierei sale. Eforia școalei, judecând după titulatura registrului, există; iar Statul român, după cum se vede din cuprinsul adreselor, venia în ajutorul ei cu cărți și cu alt material didactic.

Subsidiile Statului român erau însă neîndestulătoare, ceice se vede dintr'un alt caiet,—sau „mânunchiu”, cum îl spunea Costache Petrescu,—cel mai interesant din toate.—Intitulat: „Memorialul Societății române din Silistra”, în care totuși găsim felurile îngemnări privitoare la toate cele trei instituții culturale ce funcționau pe atunci în acel oraș. Afară de taxa de frecvență de 10 lei vechi pe an de elev,—taxă de care cei mai săraci erau scuțiți,—bisericii dascăl nu se vede să fi avut alte venituri statonice, pe care să fi contat, aşa încât Eforia, pentru a putea

face față cheltuielilo", se vedea nevoită să se adreseze, fie autorităților, fie particularilor, pentru a obține său subsidii.

Astfel, la 20 Ianuarie 1871, Eforii se plâng autorității communale din Călărași, că „sunt foarte trăti, că nu pot îndeplini datorile ce intră în sfera misiunii lor”, cerând primarului și consilierilor să le intindă „o mână de ajutor”. La acest apel, primarul C. G. Poenaru-Bordea răspunde Eforilor, cu adresa No. 542 din 28 Februarie 1871, că „Consiliul, în limitele restrânse ale fondurilor sale, a oferit suma de 240 de lei în ajutorul școalei române din Silistra”, adăugând că „în anul viitor speră a fi mai fericit, spre a aloca în bugetul său o sumă suficientă, pentru a satisface zelul de lumină ce au confrății noștri din orașul D-voastră”.

Ce mare eveniment a fost la Silistra această donație! La 3 Aprilie, Costache Petrescu se și duce la Silistra ca să o incaseze și să o facă venit Eforiei; iar aceasta se grăbește să rugă Ministerul Instrucțiunii să ordone a se publică în „Monitorul Oficial” o mulțumire publică Primăriei comunei Șirbei pentru donația făcută în folosul școalei românești din Silistra, „singurul liman de scăpare al naționalităței noastre române din partea dreaptă a bătrânlui Danubiu, naufragiată de vănturile sorții și strivită de atâțea elemente străine”.

Dar „generoșii donatori” erau și pe atunci rare. În tot decursul anului 1871 nu s-au mai făcut alte ofrande, decât o liră otomană (=10+ lei) din parlea lipșcanului Enache Dimitriu din București și alta de doi napoleoni (=182 lei) din partea lui Ion Dragomirescu („Memorial”, pag. 22). Așa în cât bietul dascăl nu știa cum să mai înnoade cele două capete ale aței cu aceste venituri, căci, la 16 Ianuarie 1871, atingeau cifra de 778 de lei.... vechi!

La 5 Aprilie 1871, Eforia se adresează iar Ministerului cu rugămintea să-i trimită gratis 200 de exemplare de Abecedar, 200 de Caligrafie, 100 de Aritmetică pentru clasa a III-a și a IV-a, cum și un rând de hărți geografice și câte 50 de coale matricole pentru fiecare clasă; iar la începutul lui Octombrie, I. M. Răureanu, directorul liceului Matei Basarab, dăruiește școalei din Silistra 60 de exemplare din scărările sale: 20 din „Istorioare pentru copil”, 20 din „Datorile copilloi către părinți” și 20 din „Cele două surori, sau Frumoasa și Urâta”.

Intr'un caiet de 6 foi ni s'a păstrat catalogul școalei primare din Siliстра pe anii 1869–1870.

Cuperta albastră, a caietului, pe lângă titulatura de: „Listă de numărul elevilor înregistrări la școală română din Siliстра în anul școlar 1869–1870, începută la 18 August 1869” și pe lângă adnotația, semnată de institutorele „C. Petrescu”, că „această listă servește și pe anul 1870–71”, mai poartă și pecetea Eforiei, de mărimea unei piese de 2 lei, având gravate imprejur, între două steme, paralel cu circonference, sus, cuvintele: «Eforia școalei române», jos, suprapuse: «1866» și «Siliustria», iar în mijloc o cumpănă în echilibru și între platanele ei un ochiu, din care pleacă, ca dintr'u focar, raze în toate direcțiunile, spre periferie.—ceiace însemnă: *lumină și dreptate*.

Catalogul începe pe paginile 2 și 3, arătând pe tot spațiul lor, în rubrice deosebite: «No. de ordine», «familia și numele elevului», «data nașterii, anul, luna și ziua», „data venirii la școală, anul, luna și ziua”, „clasa”, „națiunea elevului și locul natal”, „profesiunea părinților”, „numele și connumele corespondentului” și „diferite observații”.

Elevii înscriși în anul 1869–70 sunt în număr de 41, dintre cari 34 băieți și 7 fete și nu sunt trecuți în catalog nici în ordine alfabetică, nici după clasele în care frecuenteau, ci cu totul înămplător, probabil după cum veniau să se inscrie.

Dăm aci numele lor, cu indicațiunea „numărului de ordine” (în cifre arabe) și „clasei” din care făceau parte (în cifre latine) și cu lămurirea că pentru patru elevi această ultimă indicație lipsește:

No. de ordine	Numele elevilor	CLASA	No. de ordine	Numele elevilor	CLASA
1	Totescu Mărina	I	9	Stoicescu Nicolai	II
2	Petrescu Simion	absol.	10	Sterescu Nicolai	II
3	Anghelușescu Demosten	II	11	Elefterescu Petre	II
4	Dimitrescu Petre	II	12	Călinescu Aristotel	II
5	Popescu Dimitrie	II	13	Altman Ludwig	II
6	Popescu Ivanca	II	14	Iliescu Gheorghe	II
7	Nedelcescu Costache	II	15	Dimitrescu Maricuța	II
8	Ivănescu Costache	II	16	Dimitrescu Petre	II

S e c o nd a r	Numele elevilor	CLASA	No r m a r u l d e ord ine	Numele elevilor	CLASA
17	Mateescu Teodor	II	30	Chițescu Gheorghe	I
18	Atanasescu Pericle	II	31	Gheorghescu Apostol	I
19	C-tinescu Alexandrina	II	32	Boicescu Domnița	II
20	Nușescu Iancu	II	33	Antonescu Petre	III
21	Grigorescu Demostene	II	34	Antonescu Daniil	III
22	Popescu Teodor	II	35	Antonescu Atanase	II
23	Popescu Dobre	II	36	Mardirosian Cheorci	II
24	Dumitrescu Ion	II	37	Popescu Zaharia	III
25	Elefterescu Sultanî	II	38	Nae Mîlescu	I
26	IVănescu Gheorghe	II	39	Marinescu Costache	II
27	Avrămescu Grigore	—	40	Atanasescu Efimia	I
28	Atanasescu Gheorghe	—	41	Stănescu Marin	—
29	IVănescu Donciu	—			

Toți acești elevi au urmat regulat cursurile, afară de unul (Stoicescu Nucleaf din Cocargea, care s'a reîntors acasă, după cum se spune la rubrica „observațiunilor”) și numai unul a absolvit cursul primar (Simion Petrescu, fratele dascălului Costache, „fiu de profesor”, după cum se spune la rubrica „profesionea părinților”).

Din indicațiunile dela rubrica „naționalității” putem preză că, din cei 41 de elevi, 2 erau Bu'gari (Totescu Mariana și IVănescu Costache), 1 German (Altmann Ludwig), 1 Grec (Elefterescu Sultanî) și 1 Armean (Mardirosian Cheorci), iar restul de 36 Români.

După „locul natal”: 35 erau din Siliстра, 2 din Vaidomir, 1 din Ostrov, 1 din Cocargea, 1 din Călărași și 1 din Transilvania.

In sfârșit, dintr'o Notă dela finea catalogului vedem că numărul elevilor și elevelor ar fi fost de 126, dar n'au fost toți primiși și trecuși în registru, „pertru că n'au plătit legiuita taxă de 10 lei pe an, pentru diferite spese mici”.

* * *

In anul următor (1870-71) școala a fost frecventată de un număr de 80 de elevi și eleve, adeck de un număr îndoit de mare decât cel din anul precedent.

Catalogul acestui an e mai cu îngrijire jinut. El are aceeași rubrice, și ordinea înscrierii e tot cea întâmplătoare, a prezentării.

Iată numele elevilor din acest an, cu aceleași indicațiuni: a „numărului de ordine” și „clasei” din care făceau parte:

No de ordine	Numele și Pronumele	CLASA	No. de ordine	Numele și Pronumele	CLASA
1	Elefterescu Petre	III	41	Anghelușescu Demosten	II
2	Marinescu Petre	III	42	Dimitrescu Costache	IV
3	Atanasescu Efimia	I	43	Săndescu Slave	I
4	Beniamescu Iancu	I	44	Săndescu Enciu	I
5	Atanasescu Pericle	II	45	Zahariescu Gheorghe	III
6	Popescu Dimitrie	III	46	Petrescu Ion	I
7	Chițescu Gheorghe	II	47	Pravatișescu Gheorghe	I
8	Iliescu Gheorghe	II	48	Bafcescu Nicolai	III
9	Ionescu Costache	IV	49	Mărulescu Elefterie	I
10	Dimitrescu Petre	I	50	Atanasescu Alexandru	I
11	Vicescu Stoian	III	51	Gheorghescu Cristache	I
12	Ionescu Gheorghe	II	52	Gheorghescu Nicolai	IV
13	Ionescu Donciu	II	53	Vasilescu Dumitru	IV
14	Popescu Zaharia	III	54	Ionescu Stefan	I
15	Dimitrescu Maria	I	55	Ionescu Dumitru	I
16	Stănescu Niculai	IV	56	Grigorescu Evangelie	I
17	Niculaescu Gherghina	II	57	Nedelcescu Malagomalina	I
18	Mateescu Teodor	IV	58	Păsărescu Despina	I
19	Nedelcescu Costache	III	59	Culescu Gherghina	I
20	Jeculescu Nicolai	I	60	Ionescu Iordan	I
21	Iliescu Caliope	I	61	Dimitrescu Ivanciu	I
22	Marinescu Anghel	I	62	Chirilescu Costache	III
23	Săvulescu Venetia	I	63	Panaiteșcu Gheorghe	I
24	Calinescu Aristotel	III	64	Săndescu Gheorghe	I
25	Stoenescu Elefterie	II	65	Georgescu Nicolai	I
26	Grigorescu Demosten	II	66	Mărulescu Gheorghe	I
27	Popescu Petru	IV	67	Mărulescu Ilie	I
28	Mărgăritescu Enache	I	68	Constantinescu Anastase	I
29	Gheorghescu Constantin	I	69	Stoenescu Mantu	I
30	Altmann Ludwig	III	70	Mihailescu Ion	I
31	Mănescu Pandele	I	71	Popescu Teodor	IV
32	Ionescu Grigore	I	72	Popescu Dobre	III
33	Vlădescu Anghel	II	73	Georgescu Teodor	I
34	Antonescu Petre	IV	74	Florescu Petre	I
35	Antonescu Daniil	III	75	Lăzărescu Marin	II
36	Antonescu Tânase	II	76	Leibu Ilie	I
37	Dimitrescu Teodor	IV	77	Ionescu Ion	I
38	Stoenescu Toma	I	78	Ionescu Teodor	I
39	Atanasescu Gheorghe	I	79	Ionescu Ilie	I
40	Atanasescu Zamfira	I	80	Constantinescu Teodor	III

Dacă apropiem între ele cataloagele celor doi ani, vedem că din cei 40 de elevi cări au frecventat în 1869-70, unul a absolvit cursul primar, 12 au fost promovați în clasele următoare, 11 au rămas repetenți și 16 n-au mai urmat școala.

In catalogul anului 1870—71 figurau deci numai 23 de elevi din anul precedent, promovați ori repetenți; restul de 57 erau noi veniți. El n'au fost însă toți înscrisi în clasa I-a, cùm s'ar putea crede, ci unii au fost admisi în a II-a, alții în a III-a, alții chiar în a IV-a de-a dreptul—céeace dovedește că mai învățaseră și în alte școli. Din acest punct de vedere populația unea școalei primare din Silistra din anul 1870—71 se înfățișează astfel:

Clasa I: 44 elevi: 4 repetenți și 40 înscrisi din nou;

Clasa II: 13 elevi: 1 promovat, 4 repetenți și 8 înscrisi din nou.

Clasa III: 14 elevi: 7 promovați, 2 repetenți și 5 înscrisi din nou.

Clasa IV: 9 elevi: 2 promovați și 7 înscrisi din nou.

După naționalitate, elevii din ultimul an erau: 1 German (Altman Ludwig, fiul agentului de vapoare), 1 Bulgar (Popescu Petcu, fiul popei din Vaidomir), 1 „Arnăuachean” (Dimitrescu Ivanciu), 2 Evrei (Beniamescu Iancu, cum se vede, „românizat” și Leibu Ițic, fiul cărciumăresei Rîșca Ițic, cum se vede, „neromânizabil”), iar restul de 63 Români.

După locul de naștere, ei erau: 65 din Silistra, 6 din Oltenia, 3 din Vaidomir, 2 din Ostrov, 2 din Cranova, 1 din Bugac, 1 din Satu-Nou și 1 din Galați.

După profesiunea părinților, numai 3 în 1869—70 și numai 9 în 1870—81 erau plugari; restul: preoți, dascăli, negustori și meseriași,—(cărciumari, băcani, brașoveni, lipscani, brutați, cismari, croitorii, blănari, ferari, ciurari, boisnigii, căruiași, lumânărați, abagii, pietrari, cărauși, casăavalgii, etc.)—toți orășeni.

Observăm, în sfârșit, că și în anul 1870—71, după o mențiune a institutorului Petrescu, ar fi urmat să fie înscrisi 106, dar că parte din ei n'au plătit „legiuța” taxă de 10 lei pe an, pentru întâmpinarea micilor spese, și n'au fost admisi, afa-ă de 9, cari din catalog se constată că au fost scuțiti.

I.V

Societatea română de cultură și limbă

La 12 Octombrie 1870 s'au pus bazele unei noi instituții culturale: „Societatea română de cultură și limbă din Silistra”.

Scopul ei, defăinit de art. II din statute, era următorul :

A propagă, prin toate mijloacele putințioase, între Români din aceste părți *invățatura limbii moderne* (română), a ajută *Comunitatea română și Eforia școalor române* de aice în afacerile și misiunile lor;

A conlucră la *dezvoltarea educaționii naționale și a apără privilegiile ei*:

protejând școalele urbane și rurale *din toată Dobrogea* și stăruind a înființa și o *școală de fete* în orașul Silistra;

cerând și activând prin stăruințele sale *înmulțirea și imbundătirea școalelor*;

stăruind din toate puterile pentru exacția punere în lucru a donațiunilor facute în favoarea invățăturii publice;

apărând drepturile legitime ale corpului invățătoresc, prin toate mijloacele legale;

ajutând pe junii școlari români lipsiți de mijloace de aci și din Dobrogea;

stăruind a susține o *școală cu patru clase primare* pentru junii sau adulții, în orele de noapte iarna și în zilele de sărbătoare vară și a completa biblioteca școalăi pentru folosul național», etc.

Chiar fără a mai socotii acel „etc.” cu care această enumerare se încheie, trebuie să recunoaștem că „Societatea” își propunea un mare program de muncă, pentru a căruia aducere la înăpereare ar fi trebuit să aibă însemnate mijloace materiale și o nestingerită libertate de acțiune.

Puteau fi membri toți Români cari manif-stau această dorință prin o cerere adresată președintelui, iar acesta putea să-i admite imediat, rămânând ca comitetul să le decearcă mai târziu diplomele cîvenite (art. IV). Persoanele condamnate și ne-reabilitate penitentiale ordinarie și infamante, cum și membrii corpului didactic pe drept îndepărtați din posturile lor, pentru cauză de moralitate, nu erau primiți (art. V). Persoanele care, fiind admise, cădeau ulterior în culpă pentru vre-o conspirație politică și membrii cari nu-și plătau la timp cotizațiile ori pordeau calitatea de Român, se excludeau din Societate (art. VI). Societatea ținea adunări generale odată pe an și comitetul odată pe lună vara și odată pe săptămână iarna, afară de ședințele extraordinare, ce se puteau ținea de câte ori se simțea nevoie (art. VII). Ea avea să se declare de liniștit constituită de îndată ce statutile aveau să fie semnate de 20 de membri (art. VIII). Comitetul societății se compunea din un președinte, un vice-președinte, un casier și trei secretari, (art. IV). Fondurile se alcătuiau din cotizațiunile membrilor de un leu pe lună, din cotizațiunile de un leu odată pentru tot-

deasuna, la primirea diplomei, pentru acoperirea cheltuielloarelor tiparului, și din darurile, subvențiunile și donațiunile ce î s-ar face (art. XIII—XVI). Pentru înlesnirea membrilor din țările române, s'a dispus ca ei să-și poată plăti cotizațiunile și să poată incredința donațiunile unor delegații, compuse din căte trei membri, cu reședință în capitala tuturor județelor (art. XVI).

Regulamentul avea 76 de articole.

Membrii primului comitet au fost: Președinte: C. Petrescu; Vice-președinte: Părintele Chr. Zaharia; Caster: C. Săulescu; Secretari: P. I. Drac, N. Petrescu și S. Teodorescu; iar membrul fondator, a cărui membru aderent însăntă de imprimarea statutelor, — în ordinea în care sunt trecuți în ele, — următoarele persoane:

1 Constantin Petrescu	20 Nicolai Stefan
2 Constantin Săulescu	21 Voicu Iliescu
3 Petre Săulescu	22 Manole Chitescu
4 Nicolai Petrescu	23 Pr. Teodor din Vaidomir
5 Stoian Teodorescu	24 Mihalache Iliescu
6 P. I. Drac	25 Chiriță Teodorescu
7 Ilie Gheorghescu	26 Ivanciu Teodorescu
8 Costache Niculescu	27 Dimitrache Anghel
9 Dimitrie Păculescu	28 Anton Teodorescu
10 Dimitrie Călinescu	29 Gheorghe Nicolaește
11 Nicolai Jordănescu	30 Christache Triandafil
12 Sava Răducanescu	31 Pr. Gheorghe din Ostrov
13 Apostol Gheorghescu	32 Nutu Stan
14 Nicolai Eustătescu	33 Petre Petrescu
15 Pă. Chr. Zaharia	34 D. Chirescu din Rasova
16 Gheorghe Pavlescu	35 Ivanciu Vicescu
17 Nicolai Gălinescu	36 G. N. Neamțu
18 Enciu Călinescu	37 C. Petrescu-Condurău
19 Traianu Triandafil	din București

Societatea își avea sigiliul ei deosebit, de formă și mărimea celor ai Eforiei, purtând, conform art. 72 din Regulament, pe lângă titlu „marca Imaginei lui Româu și Remu”, — în treacăt fie zis, slab excentrată.

Ni s'a păstrat, cum semnalăm mai sus, și un exemplar din diplomele ce se dădeau membrilor admisi al Societății. Diploma, tipărită pe o coală în mărime de 50×40, (din care desenul, împreună cu chenarul, ocupă 46×35), poartă sus deviza „Lumină-Progres”, scrisă pe razele unui soare ce mijește de dușă un nor

intunecos; imediat după aceea titulatura Societății, într-o banderolă artistic desfășurată pe un fond gălbui; în colțul din stânga, emblema Societății, căt se poate de corect desenată: lupoalca, tolănită, în stare de repaos, cel doi copilași lângă ea: unul susând, inconștient, altul cu mână stângă pe botul ei, privind-o nepășător, aproape afectuos, peste umăr, și în fund, dintr-o niște copaci, un cioban surprins și oarecum speriat de spectacolul neașteptat ce î se infățișă; în sfârșit, jos, pe fond alb, mențiunea că „în ședința dela . . . domnul . . . a fost numit membru . . . al Societății” și loc pentru semnăturile membrilor comitetului și pentru No. diplomei.

„Memorialul Societății“ ne dă oarecare lămuriri în privința activității sale. El e scris în întregime de mână președintelui Costache Petrescu (de unde se vede de ce puțin folos îl erau cei trei secretari), și nu e primul «Memorial»: În frunte, pe cuperță, stă scris, întrudevăr, «No. 2»; ceea mai jos, după titloul său, se lămuște că e «urmăre după Memorialul No. 1» și la sfârșitul ultimei pagini (în 28-a) într-o notă, îscălită de președintele C. Petrescu, se adaugă că „Memorialul Societății urmează la mănușchiul făcut sub No. 3, început la 11 Noembrie 1871”. Ne lipsește, adecă, și începutul și continuarea și sfârșitul „Memorialului”; însă în „mănușchiul” No. 2, ce-l avem dinainte, ni s-a păstrat, pe cele 28 de pagini scrise, 97 de însemnări, de la No. de ordine 28 din 15 Ianuarie (ceea ce însemnează că în „mănușchiu” No. 1 erau 27 de înregistrări), până la No. 125; din seara zilei de 11 Noembrie 1871, de unde înregistările trec în „mănușchiul” No. 3.

«Memorialul Societății» nu e, drept vorbind, numai al Societății, ci și al Eforiei și al Comunității, de oarece, cum am mai spus-o, găsim în el înregistrate și corespondența și hotărârile acestor instituții.

Cu privire la „Societate” găsim, că la 16 Ianuarie 1871 ea avea un aciv de 568 de lei vechi, după deducerea cheltuelli de 210 lei și 10 parale. Cât despre pasivul ei, — sau mai bine zis, datoria ei „flotantă”, — se dau lămuriri în ședința dela 31 Martie 1871:

... «Membrii prezenți fiind în număr de 18, ședința se declară deschisă. Președintele, sunând clopoțelul, dă seama voiajului său la București pentru tipărirea statutelor, diplomelor, sigiliilor, biletelor de cununie și alte spese, adică :

«Imprimarea a 1000 exemplare statute . . .	lei 728.—
«Imprimarea sigiliilor (două)	„ 136. ¼
«Imprimarea diplomelor, 500 exemplare	„ 318. ½
«Imprimarea a 1000 bilete de cununie	„ 182.—
«Spesele voiajului	„ 318.—

«In total . . . „ 1683.—»

O situație, de sigur, nu înfloritoare, dar care s'a mai ameliorat în urmă, fiind dat că aceste cheltuieli se făceau odată pentru mai multă vreme.

Dintre persoanele cu care Societatea stătează în corespondență cităm pe V. A. Ureche, I. M. Riureanu, căpitan Dimitrescu, I. Minculescu și Ion Dimitrescu, din București; pe C. G. Poenaru-Bordea, G. I. Periețeanu, Iorgu Ionescu, Dumitru Manole și Alexe Vineș din Ialomița; pe N. Droc-Bareian și Enache Zamfir din Giurgiu; pe Dumitru Rădulescu, magistrat și C. Petrescu, inspector școlar al județelor Ialomița, Brăila și Râmnic, din Brăila; pe Gheorghe Mihăilescu profesor la școala comercială din Galați și pe Diamandi I. Manole din Brașov, care, rugat să facă adesiuni printre „confrății transilvani” — răspunde că va aduce el însuși, în primăvara viitoare, rezultatul, la Siliștra. Iar printre primii membri aderanți vom menționa pe Dimitrie Cyrescu (sic) „institutorul român din Rasovata”¹⁾ care figurează și în statute cu numele corect de Dimitrie Chirescu, tatăl d-lui avocat N. D. Chirescu din Constanța, preoțit mai târziu la parohia Cernavodei, în comuna pe care fiul său avea s'o administreze, ca primar, după 45 de ani²⁾.

¹⁾ Întâlnim „Rasovata”, cu terminațunea bulgărească *ta*, odată în statutele „Societății” și de vre-o două ori în manuscrisele rămase de la Petrescu (alternând cu *Rasova*); de asemenea în harta lui Ionescu dela Brad, *Rasova* însă a fost todeaua sat curat românesc și Români nu i-au spus niciodată altfel decât „Rasova” sau „Rasova” (cuvânt vădit înrudit cu „Răsava” (Orșova) cu înțelesul arhaic de „Roșia”), iar une ori și „Răsănata”, formă ce o găsim în articolul d-lui D. Nițescu, institutor din Tulcea în articolul „Dobrogea în ajunul annexării”, din „Donarea de jos”, Galați, No. 12 din August 1909, p. 13: «Într-o zi aud pe mama zicând lătei: Niță, un băel aveam. Să-l dăm la școală la Răsănata (Rasova) ori la Cernavoda (Cernavoda), să învețe și ei ceva, năcar cum să se roage lui Dumnezeu».

²⁾ Despre părintele Chirescu din Cernavoda tot d. D. Nițescu ne

V

Comunitatea română din Silistra

Tradițiunile noastre bisericesti în Dobrogea, și în special în Silistra, au o vechime destul de mare. Amintim numai faptul că Mitropolia din Siliștră a fost zidită de Grigore Ghica I, care a domnit în Muntenia între anii 1672 și 1674. Aceasta se vede din hrisovul lui Alexandru Ipsilanti, Domnul Tării Românești, din 21 Martie 1777 :

...«Socotim Domnia mea și pentru sfânta și dumnezeiasca Mitropolie din cetatea Dărstorului de pe Dunăre, la care se cinstește și se prăsuiește hramul cinstițului cap al slăvitului prooroc înainte mergătorului și botezătorului Ion, *fîndcă acesta sfântă Mitropolie a fost zidită și înălțată de răposatul Ghica Grigorio Vodă cel dintâi (1672 - 1674), după putința vremurilor de atunci¹⁾.*

Despre acest Grigore Ghica Voevod cronicarul Ion Neculce ne spune că era om „harnic și tare și sumeț și gata la răspuns și la toate socotelile”. Dar ce vremuri grozave vremurile lui ! Vremurile evocate, cu atâtă putere, de Sienkewicz în vestita lui trilogie, când impulsivul „Mehmet, Impărat turcesc s-a scutat singur cu sine”, —cum ne spune Nicolai Costin,— „cu toate puterile sale, cu mari oșii turcoși, și Tătarii cu Han eu tot, și au purces cu toată greimea lu jara leșească, trecând prin Moldova, asupra Kameniței”, și când, cu toate aceste, Grigorie Ghica, —silit să ia și el parte la expediție,— găsește timp să zidească Mitropolia din Dărstor, după cum contemporanul său Duca-Vodă al Moldovei, care și-a pierdut atunci și tronul fără nici o vină și n'a lipsit mult să-și piardă și capul, găsește de asemenea timp să zidiască mănăstirea Cetățuia de lângă Iași,—vizită și de teribil Sultan,—deși jara îi era sleită de oștile turcești, ieșită și robită de hordele tătărăști și băntuită de podgheazurile leșești.

Mitropolia dela Silistra, a fost apoi restaurată, după aproape

spune în articolul citat mai sus (p. 18) că «a facut fapte frumoase românești» și că «în timpul războinului, pentru patriotismul său și dragoste de neam și pentru că îndrăznișe a-și face datoria de păstor în acele timpuri prea tulburi, apărându-și credințoșii de nedreptățile ce se comiteau, eră căt păci, nici mai mult, nici mai puțin, să fie pus de Turci în gura tunului, abia scăpând, ca prin minune, pe o corabie din port, sub pavilion străin».

¹⁾ G. Popa-Lisseanu: «Încercare de monografie asupra cetății Drăstorului-Siliștră», București, 1913, p. 223—225.

80 de ani, de Grigore Ghica al II-lea³ (1748—1752) și în sfârșit înzestrată de Alexandru Ipsilanti, care, prin același hrisov din 21 Martie 1777, daruiește și bisericilor din Babadag și Boazchloï (Cernavoda), amândouă din eparhia Mitropoliei Dăstorului, câte 25 de taleri de fiecare, plătibili la sf. Gheorghe și la sf. Dimitrie, — „ca să-și cumpere tămâe, undelemn și facilă de ceară”, — ceea ce dovedește continuă preocupare a vîzevozilor noștri de soarta Românilor dobrogeni și în deosebi de așezările lor religioase.

Același gând a preocupat și pe unii particulari, buni eretini și buni Români, mai cu dare de mână. Astfel, biserică din Babadag a fost zidită în 1828 și rezidită în 1856 de Români); un român transilvănean, ieromonachul Vizarițion, a zidit mănăstirea Cocoș, în 1843, și un alt român transilvănean, Niculai Hagi Ghijă, originar din Poiana Sibiului, de lângă Saliste, a rezidit-o și în înzestrat-o cu toata avereea lui, constând din 15.000 de galbeni, 500 de ol și 15 oaf, după cum arată inscripția din 1852⁴)... și mai în toate satele, cum din bâtrâni se pomenește, Românilor dobrogeni își aveau, dacă nu biserică, cel puțin modeste case de rugăciune și preoții lor.

Cu asemenea tradiții nu e nimic de mirare ca Mitropolitul Grigorie⁵, „al Durostolo-Cervenskii”, care păstoria la Silistra în 1874, și cu al cărui ajutor Costache Petrescu și-a putut tipări *Abecedarul turco-român*, să fi fost de origină român transilvănean, — cum a fost informat d. N. Cartojan de către d. N. Drac-Barcian, mai alea că d. N. Drac-Barcian e în măsură să știe bine lucrurile de pe atunci, din Silistra⁶) — și să fi ridicat la demnitatea de protopop pe părintele Chr. Zaharia, președintele Comunității și vice-președintele Societății române de acolo.

* * *

Orice comunitate religioasă, prin însăși natura alcăturirii sale și scopul căreia urmărește, se ocupă de lucruri mărunte, pre-

³) C. Teodorescu: «Din trecutul Dobrogei», 1897, p. 16—17.

⁴) Arhimandritul Roman Sorescu: «Mănăstirile dobrogene», București, 1914, p. 20.

⁵) Se pare că după Ieronim cel din «pomenirile dascălului Petrică, în scaunul Mitropoliei dela Silistra» a urmat un alt grec Dionisie, amintit de dr. G. Proffiriu, și apoi românul Grigorie.

cum : fixarea cotizațiunilor datorite de enoriași,—adică „aruncul” pentru întâmpinarea cheltuielilor,—regulata lor incasare, plăta lefurilor personal lui bisericesc angajat de ea, cumpărarea celor necesare oficeriei serviciului divin, reparațiunea localului bisericli, când se simte nevoie, etc. și rare ori, în caz de contestații litigioase, reprezentarea ei în justiție, prin anume imputeriști. De aceea existența Comunității interesează mai mult decât însăși activitatea ei ; și în ce privește Dobrogea, e neîndoelnic că asemenea comunități, legate de însăși viața sufletească a poporului, funcționau, mai mult sau mai puțin organizate, *În toate centrele și în toate satele unde erau biserici sau case de rugăciuni românești.*

Comunitatea românească din Silistra își avea regulamentul ei, sigiliul ei deosebit și un registru special, în care se treceau diferențele ei operațiuni și hotărâri. Ele nu ni s-au păstrat. Din „Memorial” vedem însă că *registru* Comunității în anul 1871 a costat 14 lei vechi ; că în același an, la 13 Aprilie, s-au cheltuit 22 de lei cu o petiție către Miutesarif, pe care s'a aplicat numai *sigilul* Comunității, dar care nu știm ce cuprindeă ; și că membrii erau făcuți atenți uneori, că sunt datori să se conforme *Regulamentului*.

Pentru seara zilei de 8 Maiu 1871, Costache Petrescu a convocat adunarea membrilor „Societății”, „Eforiei” și „Comunității” în sediul generală, având a discutat și a luat hotărâri în privința următoarelor chestiuni :

«1. Darea de seamă a casei generale ;

«2. Regularea platii cotizațiunilor ;

«3. Alegerea a 6 membri din Comunitate pentru consiliul Mitropoliei și regulările sedințe ale lor ;

«4. Chestiunea bisericii noastre ; și

«5. O amintire generală a lucrărilor naționale române, după cum trebuie să se refere, având în vedere sarcinile ce-și impune fiecare din aceste trei instituții române față cu lumea : și necesitatea unei excursiuni prin comune».

S-au prezentat numai : 14 membri ai Societății, 7 ai Eforiei și 6 ai Comunității. Deși președintele regretă că nu s-au adunat mai mulți membri, el totuși găsește necesar să facă darea de seamă dela punctul 5 al ordinei de zi ; să proceadă la alegerea celor șase membri ai Comunității în consiliul metropolitan, alegându-se (probabil cei 6 prezenti) : Ilie Mitache, Anton Teodorescu, Neculai Ștefan, Neculai Iani, Ivanciu Teodorescu și Mi-

tică Oprescu și să numească pe părintele Chr. Zaharia, președintele Comunității, și în funcțiunea de casier. Tot atunci s'a hotărât ca „membrii consiliului Mitropoliei să se adune la Mitropolie în ședințe regulate, Joi seara, pe la orele 12—2, și în toate Dominicile, după eșirea din biserică”.

Pentru ziua de 12 August 1871, Costache Petrescu a convocat o nouă adunare generală a membrilor Societății, Eforiei și Comunității. La această ședință au răspuns 20 de membri.

«G. N. Neamțu ia cuvântul și interpelează urgența *chestiunii bisericii*; se adreseză la președintele Comunității, obiecându-l că nu-și indeplinește datorile, cum nici membrii Comunității, căci nu se atenă regulat în sedințe, după regulament.

«Președintele C. Petrescu face aceeași observație și adunarea decide a se mai face o petiție și a se dă Caimacamului, cerându-i-se rezultatul cîștiunii bisericii *Românilor* («Schimbarea la față») din Silistra.

E regretabil, că nu ni s'a păsat nici o însemnare căre să ne lămuriască: *în ce consistă acea „chestiune a bisericii Românilor din Silistra”?* Găsim numai că după două zile, la 14 August, petiția era redactată, că i s'a aplicat numai sigiliul Comunității și că s'a înmânat Caimacamului de către o delegație compusă din C. Petrescu, D. Stătescu, I. Teodorescu, Ant. Teodorescu și Gr. Pavelescu, în frunte cu părintele Chr. Zaharia, președintele Comunității. Intervenția însă a fost infructuoasă, deoarece „Caimacamul respinge petiția și dă o copie după ordinul Miutesarifului din Rusciuc în privința judecății bisericii”. Si tot ce mai știm în această privință este că cu petiția s'au cheltuit $13\frac{1}{2}$ lei, că s'au mai dat 12 la Caseria generală și că la 11 Septembrie Comunitatea a primit dela Căimăcămia Silistrei, sub No. 410, „mazbataua” adresată Miutesarifului din Rusciuc, cu care trimisese acolo pe C. Petrescu și A.t. Teodorescu cu proecția Comunității No. 86; dar despie obiectul litigiului Comunității—cu cine îl va fi avut—și pe care se vede că ea l-a pierdut, tot nimic nu știm.

O ședință importantă a Comunității a fost și acea din 5 Octombrie 1871, la care s'au luat oarecare măsuri pentru sporirea fondurilor ei.

«Comunitatea română din Silistra»,—spune *Memorialul*, — adunându-se în ședință, la scurta, a deliberat a se trimite în revizie prin comunele din acest județ pe părintele Sachelarie Aughel din Oltina și Dimitrie Stătescu, institutorul clasei I-a și a

II-a din Silistra. Pe lângă revizorat, numiți vor strânge ajutoarea prin *pantahusa* Comunităței No. 122 pentru Comunitate. S'a mai făcut o tarifă în care se arată taxa fiecărui obiect și care s'a trimis la fiecare comună».

Pentru a se putea justifică, la nevoie, că e îndreptățit a face revizii prin comune, Comunitatea a dat la mîna părintelui Anghel Sachelarie un certificat, în care se precizează caracterul acestei însărcinări și limitele ei, în cuprinderea următoare:

«Comunitatea română din Silistra, în ședința dela 8 Octombrie an. 1871, numește pe cuviosia sa părintele Anghel Sachelarie ca revizor al comunelor române din județul Silistra. Cuviosia lui va avea dreptul de a face revizie numai când Comunitatea ii va ordona și când neapărată trebuie să va cere revizuirea; va raporta Comunității toate imprejurările ce intră în cercul însărcinării sale. Însărcinarea sa este: de a face observații preotilor dacă își indeplinește datorile religioase în biserică și către popor; al doilea, dacă preoții împlinesc regulile date de Comunitate; al treilea, va povățui pe popor să trăiască în pace, să meargă la biserică, să-și dea copiii la învățătură, să fie credințoși lui Dumnezeu și Impăratului Sultan Abdul-Azis, ca astfel să simă plăcuți lui Dumnezeu și oamenilor. Prin urmare, toți preoții, ciorbagii, exari și tot poporul român din acest județ sunt rugați să-l recunoască și să-l ajute la trebuie!».

«Dat în Silistra, 1871, Octombrie 8».

Ni s'a păstrat și textul *Pantahuzei* (apelului) lansate cu acea ocazie, cu care preotul Anghel Sachelarie și institutorul Dimitrie Stătescu erau îndreptățiti a strânge ajutoare pentru Comunitate. Iată-l:

«Prea cincinicii preoți, cinstiți ciorbagii, exari și toți binecuvântații creștini pravoslavnici din comunele române ale județului Silistra,—pace!

«Comunitatea română din Silistra vă roagă să binevoiți și o ajuta, fiecare după puterea și voia sa, cu ori-ce vă va lăsa înimă. Pentru aceasta s'a trimis părintele Anghel Sachelarie și domnul învățător Dimitrie Stătescu cu această pantahuză. Acest ajutor se strângă spre binele și folosul nostru român, și Comunitatea nădăjdește că veți primi cu bucurie și ca Români veți dă ajutoare că se va putea mai imbunătățe și bunul Dumnezeu să ne ajute să ne putem lumina.

«Preoții sunt rugați a umbla împreună cu purtătorii acestei pantahuze.

«Silistra, 1871, Octombrie 10».

Iată și tarifa ce s'a stabilit atunci, în care se arată taxa fiecărui «obiect»,—adică fiecărei slujbe bisericesti,—în folosul preoților și dascăliilor, și care nu trebuie să fie confundată nicăieri.

cu ofrandele benevole date în folosul Comunității, nici cu „vădicia” ce se plătiște de fiecare sat în folosul Mitropoliei:

	La Preot	La Dascăl	
	Lei Par.	Lei Par.	
1. La naștere, cetearea apei	1 —	20 —	—
2. La botez	7 —	— 1	—
3. La biletul de botez	1 —	20 —	—
4. La molista de 40 de zile	2 —	— —	—
5. La săfăanie	3 —	— —	—
6. La cununie: I, II și III	20 —	2 20	—
7. La înmormântarea oamenilor	20 —	4 —	—
8. Idem, copiilor	10 —	2 —	—
9. Stălpii: Evangheiliile Joilor și Sămbetelor	5 —	— —	—
10. Sărindarul	20 —	— —	—
11. Parastasul	10 —	2 —	—
12. Maslu, de fiecare preot căte 10 lei	10 —	2 —	—
13. La pomană	2 —	20 —	—
14. La sf. făntânei, căte 5 lei de stăpân	5 —	2 —	—

Cele trei instituții românești din Silistra, — „Eforia”, „Societatea” și „Comunitatea”, — îndeau la unul și același scop: *cultivarea sentimentelor românești prin școală și biserică și răspândirea invățăturii de carte și spiritului de ordine printre Români dobrogeni*; iar Costache Petrescu era, oare-cum, suflétul lor și avea un vădit ascendent asupra tuturor. Aceasta e atât de adevarat, încât, după cum am văzut, la anumite epocii tusestre instituțiunile erau convocate în adunări generale în același timp și în același loc, — la Școala, — și bugetele lor au fost mai totdeauna amestecate, acoperindu-se cheltuielile uneia cu veniturile celeilalte. Costache Petrescu se credea îndreptățit să intervină, cu toată autoritatea, une ori, când lucrurile nu mergeau tocmai bine, aşa cum l-am văzut intervenind în ședința dela 12 August 1871, aşa cum intervene mai târziu, în ședința dela 11 Noembrie, când a convocat pe membri pentru a discuță cu ei oare-care chestiuni de regulament și „pentru a face oare-care observații asupra neglijenței în care stau membrii acestor instituții».

Din rezumatul acestei din urmă ședințe aflăm că *școala de adulți*, care era un deziderat al statutelor Societății din 1870, funcționă în toamna anului 1871 și membrii prezensi erau chiar sănătoși invitați să o frecventeze. Nu se poate șă răsuflare.

vederea, fără un cuvânt de meritată laudă, propulsionea dată interesului pentru biserică și școală, prin inspecțiunile dela sate și prin încurajarea absovenților școalei din Silistra, de a-și continua studiile în gimnaziile din țară, cum e cazul elevului Călinescu, intern în clasa a V-a la „Matei Basarab” și al elevului Stănescu Marin, căruia, pe lângă un cuvânt de caldă recomanădere, ce n'a putut să-i lipsiască, i s'a dat, dela casa Eforiei și „un ico ar (=20 $\frac{1}{2}$ lei), spre a merge în București ca să stea clasele gimnaziale”.

Odată, la 5 Maiu 1871, fie pentru a stimulă zelul altora, fie pentru a-și degaja propria răspundere,—în tot cazul în executarea unui vot al adunării generale,—Costache Petrescu „alege” conturile fiecărei instituții; și atunci se constată că „Societatea” avea un activ de 1169 $\frac{1}{2}$ lei și un pasiv (împreună cu imprimatelor neplătite) de 1564 $\frac{1}{2}$ lei, adică un deficit de 394 $\frac{1}{2}$ lei; „Eforia”: un activ de 2209 lei și un pasiv de 377 lei, adică un excedent de 1832 lei; iar „Comunitatea”: nici un activ, și un pasiv de 702 $\frac{1}{2}$ lei, care era deficit curat! E drept că situația „Societății” urmă să se îmbunătățească după plata datoriilor pentru imprimate, iar în ce privește „Comunitatea”, ea și-a putut în curând plăti din datorie 516 $\frac{1}{2}$ lei, la 30 Iulie 1871, ajungând să fie, de sigur, pe toamnă, când a încasat produsul colectei cu pantahuza, cea mai bogată din cele trei instituții.

VI

Câteva statistici dobrogene

Dintr'un alt punct de vedere, tot atât de interesante pentru însemnatatea elementului românesc din Dobrogea în două jumătate a secolului trecut, sunt, de sigur, și statisticile populațiunii românești din Silistra, Ostrov și câteva sate din prejuri.

Statistica lui Ion Ionescu-dela-Brad

Cu 20 de ani mai înainte, în primăvara anului 1850, din însărcinarea marelui Vizir Reşid-Paşa, Ion Ionescu-dela Brad a întreprins o anchetă agricolă în această provincie, în tovarășia inginerului român Jovanu, și a publicat rezultatele ei într'o serie de articole în „Journal de Constantinople”, pe care apoi directorul ziarului, Noguez, le-a extras, în toamna aceluiaș an, într'o broșură intitulată „Excursion agricole dans la plaine de la

Dobrodja, însoțită de o hartă etnografică și topografică a Dobrogei și dedicată Sultanului, pe atunci domnitor, Abdul-Megid¹⁾.

Din acel studiu, cu caracter quasi-oficial, pentru a căruia aleătuire nu a lipsit nici concursul autorităților locale, rezultă că Ionescu și Jovanu au vizitat 388 de sate din cază-lele (plășile) Tulcea, Saccea (Isaccea), Măcin, Hârșova și Baba (Babadag) ale sângiacului Tulcea, și Klustenge, Mangalia, Balcic și Bazargic ale sângiacului Siliștră; și că au găsit în acele sate, peste tot, un număr de 15.764 de familii, repartizate, după naționalitate și importanță numerică, precum urmează: 4800 turcești, 3656 românești, 2225 tătărești, 2214 bulgărești, 1092 căzacești, 747 lipoveni, 300 grecești, 212 iugănești, 145 arabe, 126 armenești, 119 evreiești și 59 germane. Familiile românești veneau, cum se vede, în rândul al doilea, în ordinea importanței numerice.

Pentru Dobrogea-veche (lăsând la o parte cază-lele Balcic și Bazargic), numărul familiilor românești rămâne același, de 3656, și ele vin în primul loc ca însemnatate numerică, față de 2268 turcești, 2226 tătărești, 1194 bulgărești, 1092 căzacești, 747 lipoveni, 250 grecești, 172 iugănești, 119 evreiești, 76 armeni și 59 germane. De unde urmează că Români, Cazaci, Lipoveni, Evrei și Germani nu locuau în Cadrilater,—cel puțin în satele vizitate de Ion Ionescu²⁾.

În articolul din „România Literară” pe care îl rezumăm la începutul acestui studiu, Ion Ionescu, precizează că cele 3656 de famili românești dobrogene se descompunau astfel: 4603 bărbați, 4728 femei, 6789 băieți, 8367 fete, 1800 junioitori și

¹⁾ Despre acest studiu scriea, la 4 August 1850, Ion Ghica, din Boyadgeku, lui Nicolai Bălcescu, următoarele:

„Ionescu s'a intors impreună cu Jovanu. Au făcut o lucrare foarte importantă asupra Dobrogei: tablouri bine luate și trei hărți: una etnografică, una topografică și a treia drumeafă. Ionescu publică o serie de articole asupra călătoriei lui, în *Jurnal de Constantinopole*. Noguez (directorul ziarului) ii face și o broșură din adunarea acelor articole...—Vezi «Scrisori inedite dela N. Bălcescu și Ion Ghica», adunate și publicate de N. Cartojan, București, 1913, p. 25.

²⁾ E bine de reținut că în Dobrogea-veche Bulgarii erau mai numeroși în regiunea Babadagului (871 de familii, față de 674 românești), stabiliți fiind „depuis une vingtaine d'années, abandonnant des terres ingrates pour celles plus fertiles qu'ils ont trouvées dans ce pays”, iar în cază-ua Tulcea nu erau decât 200 de familii bulgărești față de 1290 românești.

1744 fete mari, reprezentând astfel o populație de 28.031 de suflete.

Cifrele lui Ion Ionescu sunt confirmate de statisticile ulterioare ale lui Bielosercovici și baron d'Hoggner (1878) și de indicațiunile, aproape contemporane, ale lui Camille Allard (1856), Lejan (1861) și Peters (1865).

Statisticile rămase dela Costache Petrescu

Intocmite pe o scară mai iatănsă și pentru trebuințe de ordină practică, nu se poate totuși întăriu interesul ce înfățișează statisticile populaționii românești din Silistra și căteva comune învecinate, ce ne-au rămas dela Costache Petrescu.

Cea mai veche, fătitoală «Statistica Românilor din urbea Silistra din anul 1870 Noembrie în 25» este „elaborată” chiar de el, după cum se spune pe cuperta cașetului și a servit, de sigur, ca model pentru celelalte, căci toate cuprind aceleași rubrici, și anume: „Numărul” (de ordine), „Familia” sau, altele: „Numele și Porecla”, apoi: „Maturi”, „Junii”, „Copii” și „Bătrâni”, (ultimele patru rubrici fiind subîmpărțite în două, pentru a arăta sexul înșilor). Astfel pa aceiași linie, orizontală, s'a însemnat: mai întâi No. de ordine, apoi numele și pronumele șefului familiei, iar în rubricile următoare: căji „maturi”, căji „juni”, căji „copii” și căji „bătrâni”, — bărbați și „femei”.

Dăm, pe rând, despre fiecare statistică căteva lămuriri asupra formei în care ni s'a păstrat și asupra rezultatelor ea constată și cităm, din fiecare, nume de familii (au „porecle”), din care unele se păstrează încă de urmăși.

a) Populația românească a Silistrei din 1870

Statistica populaționii românești din Silistra e scrisă ceteț, de Costache Petrescu. Pe patru pagini, până la No. de ordine 116, ea se urmează regulat; se continuă apoi pe pagina a 6-a până la No. 145, și pe pagina a 8-a până la No. 183; revine după aceea, în continuare, pe pagina a 5-a până la No. 212 și pe pagina 7-a până la No. 211 și se sfârșește pe pagina a 9-a cu No. de ordine 249, având căteva din ultimele nume scrise cu creionui.

Descompunerea familiilor pe numărul membrilor e făcută în rubricela respective numai până la No. de ordine 201; pentru ultimele 48 de famili nu e făcută.

In sfârșit, statistica n'a fost totalizată nici însoțită de vre-o notă explicativă, după obiceiul lui Costache Petrescu.

Toate acestea ne fac să credem că lucrarea, exactă pentru ceea ce cuprinde, e o lucrare necomplectă, care nu arată *toată* populația românească din Silistra.

Vom observa în sfârșit că la No. de ordine 131 Costache Petrescu se trece și pe el cu soția lui, fără copii și fără alți membri ai familiei.

Așa, cu lipsurile cu care se înfățișeară, statistica constată un număr de 249 de capi de familiile românești în Silistra, reprezentând o populație de 837 de suflete, din care: 201 bărbați, 178 femei, 95 tineri, 41 fete, 182 băieți, 131 fetițe, 8 bătrâni și 28 de bătrâne.

Dacă am adăugă numai lipsurile semnătate, — fără a mai socotii că statistica nu pare a fi completă, — încă ar trebui să conchidem că populația românească a orașului Silistra, în 1870, era de peste 1000 suflete.

Iată și numele proprii ce întâlnim:

Abagiu, Anastasescu, Andreeescu, Arabagiu, Arab-ușeac, Avram, Baba-Chirana, Baba-Joe, Baeanu, Badea, Balicciu, Banu, Bădălan, Beanu, Boregu, Birjaru, Boiangiu, Botea, Bratu, Brutaru, Bugeceanu, Burunsuzu, Buzatu, Cafegiu, Caicciu, Cantaragi, Caraconcea, Caramiș, Carizu, Casapu, Călinescu, Cărmidaru, Cepoaeș, Chior-Pescale, Chiuhangiu, Ciocăneșteanu, Ctsmaru, Ciuraru, Civitu, Cocoș, Cojocaru, Coleașa, Crăciun, Cristea, Croitoru, Dan, Dimciu, Dimorian, Dinu, Dobre, Dragne, Droç, Dudu, Eniu, Feraru, Frunză-verde, F-vânt, Gavazu, Georgescu, Gheorghescu, Gheorghiu, Ghîfaci, Ghîțuleasa, Golea, Guleamă, Gușu, Hagioglu, Iliescu, Iordan, Iordăneșcu, Ivănescu, Lejce, Lumânăraru, Manea, Manole, Marcu, Măcelaru, Mămăligă, Măndru, Mircescu, Mitache, Mocanu, Moraru, Moșu, Mușatu, Neamțu, Nicolaescu, Nicolache, Nuțescu, Nuțu, Olteanu, Oprescu, Ostroveanu, Palabuic, Panaiot, Pascale, Păsculescu, Pavlescu, Păndaru, Petrană, Petraru, Petre, Petrescu, Petrică, Pește-lung, Pravăț, Prodănescu, Răducănescu, Rădulescu, Roșu, Sandu, Săulescu, Seizu, Sintion, Sintionescu, Sîntăru, Simion, Stan, Staniciu, Stătescu, Stoian, Stroe, Surdu, Șiretu, Șontea, Ștrengărița, Teodorescu, Trandafir, Trandafirescu, Trifu, Tuculea, Tudorache.

Tunsu, Turcu, Tăranu, Tiganu, Tințaru, Vasilescu, Vicescu, Vi-
ziliu, Voichița, Zaharia, Zangogioğlu, Zavergiu.

b) Populația românească a Oltinei și Câșlei din 1873 și 1874

Pentru satele *Oltina* și *Câșla* avem două rânduri de sta-
tistică, pe doi ani (1873–1874), în două caiete deosebite.

Statistica *Oltinei*, din primul caiet,—în care s-au trecut sta-
tisticile pentru ambele sate, pe 1873.—cuprinde cinci pagini
ceteți scrise de părintele Anghel Sachelarie din Oltina,—care, după
cum știm, în 1871 era însărcinat, împreună cu institutorul Di-
mitrie Stătescu, să strângă mijloace cu pantahuza pentru Comu-
nitatea românească din Siliстра.

Rubricile, totalizate, arată o populație de 127 familii
românești cu 779 de suflete: 167 bărbați, 157 femei, 40 tineri,
34 fete, 185 băieți, 169 fetițe, 13 bătâni și 14 bătrâne. La sfârșit
se face mențiunea că sunt 10 femei văduve și 9 oameni săraci;
apoi urmează iscăliturile primarului întâi, Agi Neagu, ajutorului
Ion Mitu, și a muijururilor lor, cum și ale preotului Anghel Sa-
chelarie și preotului Necolai, (acesta din urmă cu chirilice).

Ca nume de familie găsim:

Adam, Andrei, Aparu, Baba-Culina, Baboia, Baba-Oprina,
Banu, Bătaială, Bălănică, Bârja, Boncia, Bozgariciu, Bulamaciu,
Buzalăcu, Căra-Stoian, Căreiumaru, Cârgilă, Chirea, Chiriac,
Cicu, Ciobanu, Ciuculeacă, Cocoș, Coman, Costandache, Coțo-
fană, Craiovesnu, Croitoru, Culea, Curân, Curtu, Diau, Dima,
Dineu, Dodă, Enciu, Enio, Florea, Fotea, Frangu, Gae, Gârgilă,
Gârdea, Gelian, Gherghinită, Ghergicu, Gimpirea, Goglerză, Gos-
podin, Grecu, Grosu, Iancu, Iordan, Lefterică, Manole, Marin,
Mărcuță, Mișca, Mitea, Mitu, Mișoi, Mocanu, Moraru, Moțoi,
Mustățea, Neagu, Onea, Onică, Oprea, Pae, Panton, Pavel, Peța,
Popescu, Proicea, Protoghițu, Radu, Rotia, Saghină, Sandu, So-
coteală, Stoian, Șchiopu, Șcheru, Șerban, Tăgui, Todor, Torică;
Tăranu, Terian, Velicu, Voicu, Zainea.

Statistica satului *Câșla* din același caiet, pe 1873, e dato-
rită tot părintelui Anghel Sachelarie, care o iscăsește, iscăliuș
și pe reprezentanții autorității comunale, neștiutori de carte și
fără muijuri: Costache Todor, primarul întâi și Ivan Bulgaru,
primarul al doilea (care încă nu figurează în statistică, dacă nu
cumva i se mai ziceă și Ivan Căzacu, singurul „Ivan” ce-l gă-

sim printre locitorii). Cuprinde numai o pagină și constată o populație românească de 29 de familii, reprezentând 127 de suflete: 28 bărbați, 27 femei, 6 tineri, 8 fete, 29 bărbați, 25 fete, 2 bătrâni și 2 bătrâne.

Notăm ca nume de familie:

Arahsigiu, Balabean, Băjănaru, Celman, Cazaon, Chioru, Găină, Malduca, Moraru, Saraosu, Stoian, Ţerban, Torică.

La 14 Noembrie 1874 s'a întocmit o altă statistică, pentru ambele sate, scrisă în alt caiet, de altă mână, destul de cete și care aproape nu diferă în rezultate de cea din anul precedent.

c) Populația românească a Beilicului din 1873

Statistică locuitorilor români din Beilic din 14 Maiu 1873 e scrisă de mână unui începător, care de abia cunoștează alfabetul și nu știă nici să deosebescă cuvintele între ele. E, dintre toate, cea care se prezintă mai rău, din acest punct de vedere. În schimb, însă, ea pare a fi o lucrare completă, totalizată, încehată, îscălită de primarul Gheorghe Manole, de ajutorul său, Iani Panait Radu, de popa Voicu și de popa Ion (acesta din urmă cu litere chirilice) și poartă în dreptul numelui celor doi reprezentanți ai autorității comunale două *muiururi* (peceți) turcești, care dau lucrării, oarecum, caracterul autenticității și oficiialității.

Erau, după această statistică, la 1873, în Beilic 127 de familii românești, care reprezentau 459 de suflete, și anume: 125 bărbați, 124 femei, 31 flacări, 36 fete, 41 băieți, 80 fetițe, 11 bătrâni și 11 bătrâne.

Din numele proprii, a căror ceteare e sigură, cităm următoarele:

Arnăutu, Baba-Nearșa, Barbu, Brândușu, Bulgaru, Butoiu, Calgiu, Candelgiu, Cara-Bageac, Cazacu, Călin, Cărgilă, Căslălău, Ciorbagiu, Coconu, Cocoșică, Colacu, Costea, Covacu, Crăciun, Croitoru, Dan, Dascălu, Deli Ghcorghe, Dodiu, Fotin, Gardargiu, Gheorghescu, Ienică, Leică, Maceacu, Manole, Mărăeanu, Mihai, Mihale, Mincu, Mitache, Miticu, Mița, Mocanu, Moș-Danu, Moș-Dinu, Neagu, Negoviță, Oprea, Pannit, Parzan, (Bârzan ?), Petcu, Popa, Potlogea, Radu, Roată, Românu, Sătocianu, Seimaneanu, Sivriu, Sterpu, Tarabacu, Târnă, Tilimile, Traudai, Trofin, Tudoraș, Tăranu, Urechiatu, Uzmaru, Uzua.

d) Populația românească a Oströvului din 1874

Statistica locuitorilor români din *Ostrov* e din Ianuarie 1874. Ea e întocmită de institutorul Grigore Goșea, care să vede că era învățător la *Ostrov*, îscălit propriu, cu acest titlu de „institutor” pe cuperta caietului, sub C. Petrescu, (care îscălește, cu altă cerneală, ca „director”).

Statistica cuprinde 11 pagini, cu rubricile totalizate la fiecare pagină; dar o recapitulare într-un total general, ori vre-o vorbire la sfârșit, îscălită de cineva, care să arate că luararea e terminată, nu se vede.

Așa cum este, statistica constată *294 de familii românești* în *Ostrov*, compuse din *1330 de suflete*, și anume: 263 bărbați, 280 femei, 119 tineri, 93 fete, 270 băieți, 268 fetișe, 14 bătrâni și 23 bătrâne.

Ca nume proprii însemnăm următoarele:

Adam, Andronache, Anghel, Baba-Chira, Balbac, Banu, Barbu, Bădăracu, Bănică, Bidechiu, Binbasi, Bisieci, (Busuioc?), Boboc, Bonțoiu, Botea, Briceag, Burlacu, Burtea, Cainargeanu, Cangea, Cara-Anton, Căracas, Cara-Dragne, Cara-Gangiu, Cară-Ion, Cara-Manole, Cazacu, Căinovu, Călărcăsanu, Cazacu, Căntăbine, Chibăoiaia, Chircea, Chirnescu, Chițulescu, Ciacaru, Ciolaqu, Ciorbagiu, Cimpoca, Cimpoiașu, Civitu, Cochirleanu, Co-coșelu, Cojocaru, Condrumaz, Costandache, Costea, Cojofană, Creju, Cristică, Croitoru, Cu-moară, Catăru, Dadea, Ianciu, Damarica, Delea, Deli-Eniu, Dinu, Diosleș, Dogaru, Dragon, Duda, Dunăeu, Eanu, Fătăilă, Fildeșiu, Florea, Galiceanu, Gâlceavă, Goșea, Goștilă, Gugușie, Hangiu, Hoțu, Hristu, Ion, Ixaru, Lefter, Lețcae, Logolătu, Lulea, Lungu, Manea, Marcu, Matache, Mavrodiu, Maxim, Mialciolu, Micu, Mișca, Mitiș, Mitrea, Mocanu, Mogaldoia, Mogoș, Moșu, Mutăcasă, Nanu, Neacșu, Necula, Nedeliu, Nuțu, Olteanu, Panache, Pascu, Pătrașcu, Pârjol, Pârlioală, Pârpălă, Pîscică, Pisicaru, Popa, Popa-Stan, Popa-Stancu, Popescu, Poștaru, Postea, Preda, Prunaru, Puin, Pules, Recu, Roibu, Roșu, Sachelarie, Sava, Săracu, Sfântu, Sfreatcu, Soare, Socoteală, Slamnă, Spârcă, Stoenică, Stoică, Sterian, Stroe, Șiretu, Șopu, Știubă, Tataru, Tărănoiu, Tudorache, Tărănu, Ti-ganu, Tinteru, Urlă, Ursu, Varză-verde, Văjeilă, Vlad, Voicilă, Voinea, Zaim, Zavergiu.

a) Populația românească a Bugeacului din 1874

In sfârșit, ultima statistică ce mai avem e a satului *Bugeac*: o lucrare incepută, ce nu pare a fi terminată, scrisă de un începător, mai mult sau mai puțin lizibil, pe două pagini, cu rubricile netotalizate, după care urmează șase pagini albe și tocmai pe a șaptea mențiunea de încheiere: »Comuna Bugeac, 1874, Noemhrio 5—*Vlădicia* s'a strâns și s'a ertat 3 bâtrâni și 3 săraci», îscălită de preotul Costandin și de Velicu Ciocbagi, primarul, care își aplică și muiurol în dreptul îscăliturii.

Totalizând rubricile celor două pagini scrise, găsim o populație românească de 53 familii cu 230 de susflete: 53 bărbați, 54 femei, 21 tineri, 23 fetițe, 16 bătrâni, 29 săraci și 4 bâtrâni.

Iar ca nume proprii:

Anton, Baba Chira, Baba-Tudore, Cârnu, Cercei, Chechea, Chițu, Cocoșoaie, Cornoveanu, Dima, Doda, Dragne, Fotino, Gavrilă, Ghișanu, Ianazu, Iordan, Lungu, Marin, Micu, Miron, Moecanu, Neagu, Nechifor, Parfeni, Partenie, Pascal, Petri, Stanicolă, Surdu, Tlu, Todor, Uzunianu, Văcaru, Vanu, Velicu, Zaria.

Tablou rezumativ

Strânsă într'un singur tablou rezumativ, populația românească din cele șase localități recenzate sub direcția și din indemnul lui Costache Petrescu, în preajma anului 1870, era aceasta:

No. cor.	Localitatea	Familii ¹	Bărbați	Femei	Tineri	Fetițe	Bătrâni	Fetițe ²	Bâtrâni	Bâtrâne	Total
1	Silistra	240	201	178	95	44	152	131	8	28	837
2	Oltina	170	107	157	40	34	165	160	13	14	779
3	Cășla	29	28	27	6	6	29	25	2	3	127
4	Beilic	127	125	124	31	36	41	30	11	11	459
5	Ostrov	294	263	280	119	93	270	266	13	23	1330
6	Bugeac	53	53	54	21	23	46	29	4	—	230
		922	837	820	312	238	723	702	52	78	3702

Dacă ținem seamă de lipsurile relevante în statistică Silistrei și de faptul că această statistică și cele ale Ostrovului și Bugeacului nu par a fi complete, trebuie să conchidem că populația românească din cele șase localități recenzate depășea cifra de 4000 de susflete.

VII

Sfârșitul unei „misiuni” și Inceputul unei datorii

După ce Costache Petrescu, la 1865, a căpătuit pe sora sa mai mare, Neanța, mărîțand-o, cum am arătat, cu Petre Iosifescu-Droc, era firesc să se gândiască, în calitatea lui de șef al familiei, și la căpătuirea celor două mai mici, ceeace a și făcut, căsătorind pe Despina — ce-i mai zicea și Virginia — cu Marin Popescu, negustor din Turtucala, fiul lui Neculai Popcea și pe Mariuța, — cu Neculai Călinescu negustor din Silistra, pe care l-am văzut figurând printre membrii fondatori ai „Societății de cultură și limbă”; și s'a căsătorit și el însuși — nu știm anume când: înainte ori după aceea, — cu Gherghina, fată negustorului Trandafir Bațanu din Silistra, cu care a avut un copil, Mircea, mort de mie, și de care în curând s'a despărțit, pentru a se căsători a doua oară cu Sultana, văduvă, tot din Silistra, de care se pare că îl legă o veche afecțiune și cu care n'a avut copii. Frații săi Gheorghe și Simion, acum sburătași și-au văzut fiecare de rostul lui, ajungând cel dintâi inginer-hoțănic și cel de al doilea artist-gimnestic, apoi proprietar rural, întreprinzător de multe— și în sfârșit — ziarișt.

Informațiunile ce le avem despre școala românească din Silistra după 1871 sunt mai puține, deși ea a mers în continuu progres, până în primăvara anului 1878, când a fost închisă de Bulgari. Un „proces verbal” de mai târziu (din 15 iulie 1897¹⁾) îscălit de inginerul Gheorghe Petrescu-Durostoreanu, de artiștul gimnastic-român Simion Petrescu, de învățătorul Gr. Mușică și de avocatul Marin Stănescu, cu care se lăsează o listă de subscripție, în scopul de a se strângă fonduri pentru redeschiderea școalei și „pentru a se ridică un modest monument marelui patriot el Românilor de pe malul drept al Dunărel, râposatului C. Petrescu”, arată că în această epocă școala română din Silistra „ajunsese să atrage la cursurile sale mai toată populația școalelor bulgară și greacă, ba chiar vre-o cățiva elevi turci”, lucru ce a indemnizat pe guvernul român „să o subvenționeze” și pe autoritățile turcești „să o recunoască oficial ca institut de cultură și instrucție în Statul otoman”; și că această favoare și „atrase

¹⁾ Tipărit în tipografia „Modernă” a lui Grig. Luis din București.

invidia celorlalte naționalități"; iar „ura contra profesorului-apostol C. Petrescu, crescă în aşa grad, că viața sa era în joc”.

Școală deosebită pentru fete, aşa cum statutele „Societății” își propuneau, nu s'a putut înființa; un pas s'a făcut însă și în această direcție, de oarece, după informațiunile d-lui Dr. G. Porfiriu, între anii 1875 și 1878, la școala de băieți funcționau și două învățătoare pentru fete, plătite de guvernul român.¹⁾

Turburările din Serbia din 1876, care au fost preludiul războiului rusu-româno-turc din anul următor, au creat, firește, în tot Imperiul nouului Sultan Abdul-Hamid o atmosferă neprielnică ori cărei mișcări culturale și naționale din partea supușilor lui, creștini; însă încât activitatea celor trei instituții culturale românești a fost și ea, cu necesitate, redusă. Cu toate aceste dintr-un raport adresat Domnitorului Carol I la 12 Iulie 1876, menționat în „Anuarul gimnaziului Ion Maiorescu din Giurgiu” pe 1912–1913, p. 62, rezultă că „Societatea română de cultură și limbă” din Silistra dăinuia încă în 1876²⁾. În ce privește școala, ea n'a fost închisă decât în Martie 1878, de autoritățile bulgărești³⁾, ca un prim semn al spiritului de toleranță și respectului pentru liberițățile cetățenești ce aveau să se desvolte în noui Stat balcanici, întemeiat și cu jertfa răngelui românesc.

Se știe, într-adevăr, că după războiul Congresul dela Berlin a atribuit Silistra României, punându-i chiar obligațiunea de a construi un pod peste Dunăre, în *a monte de cetate*, pentru a stabili legătura cu noua ei provincie, dar că reprezentantul Rusiei în comisiunea de delimitarea frontierei dobrogene, conformându-se ordinelor dela St.-Petersburg, s'a împotrivit cu o îndărătnicie dusă până la amenințare; și așa încât, în cele din urmă, cu toată împotrivirea reprezentantului Franței și mai cu seamă celui al Italiei, granița a trebuit să se fixeze pe o linie convențională, plină de sinuozități, între Silistra și Ostrov; vechea noastră *Distră*, stăpânită de Mircea-cel-Bătrân, dela 1387 și luată de Turci dela Români, în preajma anului 1420, a trebuit să fie atribuită Bulgariei; iar podul de peste Dunăre a trebuit să se facă în *aval* de Silistra, la Cernavodă, în dreptul văii Cara-su.

Această imprejurare a fost o primă ocazie de răcire a re-

¹⁾ N. Cartojan, articolul citat din „Arhiva Dobrogei”.

²⁾ Dr. G. Porfiriu, articolul citat din „Silistra”.

lațiunilor dintre noi și nouă Stat dela miază zi; și să adăugăm că nici după aceea aceste relațiuni nu s-au îmbunătățit. Anii de zile incidentele de frontieră s-au ținut laț, iar chestia Arăbiei, puțin a lipsit să ne ducă la un conflict armat. Bulgaria, liberați, țineau cu orice preț să-și arate recunoștința față de Români-liberator!

In această perioadă Costache Petrescu a avut multe de pățit. Procesul-verbal mai sus amintit ne spune că „viața lui era din zi în zi amenințată”, iar o nepoată a lui, d-na Elena Inocenție, fiica Despinei, ne asigură că a fost și arestată împreună cu un ofițer român Angelescu și pe punctul de a fi executată ca trădător, dar că Români lui din Ostrov, Marin Pătea și Constantin Debre Dicu, împreună cu baba Uta, mama popei Tudor, care, acesta, învățase carte la dascălul Costache, de să facut popă, i-au sărit în ajutor și, recurgând la o stratagemă isteajă, au izbutit să înceapă de sub pază și să-l treacă Dunărea într-o barcă la Călărași. Fapt e că dela 1878 Costache Petrescu nu mai pus piciorul în scumpa lui Silistră, unde s-a născut și a copilărit, unde și-a cheltuit cei mai frumoși ani ai tinereței și îndeplinirea „misiunii” sale culturale și naționale, unde odihneau somnul de veci tatăl său Petrică și unchiul său Mihail și unde mama sa Niculina, acum înaintată în vîrstă, continua să-și ducă zilele în casa bărănească.

La 16 Decembrie 1878 Costache Petrescu, care figura în cadrele corpului didactic din România, a fost numit institutor și director la școala primară din Constanța, având ca singur ajutor pe Ștefan Islaem, numit tot atunci, pentru limba turcă; și, la 6 Februarie 1879, el inaugurează această primă școală românească din Constanța în prezența prefectului și a celorlalți reprezentanți ai autorității, după cum rezultă din monografia inedită a școalei ce ne-a fost pusă în dispoziție de actualul ei director d. G. Tănasescu¹⁾.

Nemuljumit cu atâtă, în anul următor el a înființat, din proprie inițiativă, o școală de adulți, după modelul celei din Silistra, în localul comunelor de pe strada Traian, unde mai târziu s'a

¹⁾ Din această monografie rezultă că școala primară No. 1 din Constanța a funcționat la început numai cu 2 clase, pînă la 1881, când s'a înființat clasa a 3-a; în anul următor s'a înființat și a 4-a; iar în privința personalului didactic, numai din anul 1890-91 ea are patru institutori.

mutat pompieria și apoi primăria și unde astăzi funcționează serviciul sanitar al comunei. Acolo „dascălul Costache”, în 1880 și 1881, făcea cursuri de noapte cu tineri și bărbați de toate neamurile, după ce peste zi mai dădea și lecții de limbă română la școala comunității bulgare.

Cunoștințele și activitatea lui erau necesare și în alte direcții. Cei care regulații proprietății rurale din Dobrogea erau pe atunci cea mai însemnată preocupare a dobrogeneilor: atât a celor care aveau drepturi vechi de valorificat, cât și a celor care urmău să fie improprietări pe disponibilitățile mirești ale Statului. Comisiunile de plasă, instituite în conformitate cu regulamentul din 5 Iunie 1880 pentru adunarea vechilor titluri de detenție *rapu*, — ce urmău să fie verificate de comisiunea centrală dela București și schimbate cu titluri noi, de proprietate absolută, românești, — începuseră să funcționeze; și Costache Petrescu, bun cunoștor al limbii turcești, era indicat să aibă partea lui de muncă în această împrejurare.

La 10 Februarie 1882, el s'a retras din învățământ și a fost numit translator oficial la prefectura județului Constanța. Arhivele judecătoresc și administrative abundă încă de traducerile lui din această epocă, pe baza cărora, s'au recunoscut atâta de drepturi și s'au respins atâtea pretenții neîntemeiate.

Mai târziu s'a retras și dela prefectură și a deschis un birou de notariat pe Strada Carol, unde e azi hotelul Comercial, mai ales pentru traduceri din limbile orientale în românește. Pe atunci el a publicat și câteva articole în ziarul *Constanța* al d-lui Petru Grigorescu, tratând despre verseturile din Coran, strigate și cântate de muezini din minaretele moscheelor și geamilor, despre scrierea cu caractere arabe, despre modificarea sunetelor primitive prin aplicarea punctelor diacritice și despre alte câteva subiecte.

In ce privește școala românească din Silistra, pe care el a fost silit să o păraiască, informațiunile culese de d. Dr. George Profiriu dela bătrâni de acolo sunt că între 1879 și 1882, ea n'a funcționat, fiind închisă; că Bulgaria au dărâmat-o chiar și au zidit pe locul ei o școală nouă, numai pentru ei (cum au făcut și cu biserică); că mai târziu, în 1882, comunitatea română, prin stăruința lui Petre Iosifescu-Droç, cumnatul lui Costache Petrescu, a redeschis-o în alt local, unde se găsește acum casa cu No. 44

din strada General Hărjeu; că răposatul Petre Dobre și alii români s-au dus la București și, obținând ajutor dela guvernul român, au adus cu el pe dascălul Tudor Niculescu, care a funcționat dela 1882 până la 1886; și că, atunci, autoritățile au impus comunității românești să aibă și dascăl bulgăresc și să îplătiască cu 1500 de lei pe an, dar comunitatea neputând plăti, școala a fost din nou închisă; „și cu ea stingându-se cundela romanismului, desnaționalizarea elementului românesc începu vertiginos”.

În acest timp, la Constanța „dascălul Costache”, — cum îl spunea toată lumea și după ce s'a retras din învățământ, — și trăia ultimii ani, în sărăcie, torcând din caerul scumpelor lui amintiri dela Siliстра și povestind prietenilor întârzișii greutățile ce a trebuit să învingă, luptele ce a trebuit să dea și primejdile la care a trebuit să se expună, pentru a învăța carte românească pe iubiiți lui „confrății” dela Siliстра, în școala întemeiată de tatăl său „singurul lăman de scăpare al naționalității române din dreapta bătrânelui Dunăriu, naufragiată de vânturile sorții și strivită de atâtea elemente străine”.

Și cu cât anii treceau, tot mai posomorâți și mai monotonii, cu atât și scumpele lui amintiri se întunecau și se pierdeau în negura lor; — până când....

... „La 13 iunie 1893, orele 10^{1/2} a. m., Constantin Petrescu, în etate de 50 de ani, de profesiune institutor, domiciliat în Constanța, căsătorit cu d-na Sultana Petrescu, în etate de 35 de ani, de profesiune menajeră, fiul defunctului Petre Mihăilescu și al defunctei Niculina Petru Mihăilescu”, — cum spune actul de deces No. 187/1893, — și-a dat obștescul sfârșit la domiciliul său din strada Călărași No. 1 (acum strada Cristea Georgescu¹⁾).

Printre marțorii cu cari d. Petru Grigorescu, ofițerul stării civile, a constatat decesul, figurează și Dumitru Stătescu, fostul institutor dela Siliстра, care a plecat odată „cu directorul” său de acolo, urmându-l peste tot locul, până la moarte, și care pe atunci exercita profesiunea (de sigur, mai bănoasă) de.. pescar!

¹⁾ Informațiunea din „Revista Istorică” an V, No. 6-7 pe luniile-iulie 1919 după care „C. Petrescu, fostul institutor din Siliстра, de al cărui abecedar vorbește d. Cartojan, e unu 'a Vălenii-de-Munte, înch. sănătos și zdravă', e, cum se vede, grăbită.”

Actul de deces greșește numai când afirmează că mama „dascului Costache”, Niculina, era „defuncță” în 1893. În realitate ea trăia la Silistra, unde a și murit după doi ani, la 19 Iulie 1895... Si apoi pe rând și-a dat cel din urmă tribut toții copiii ei : Gheorghe la 9 Februarie 1902, în București, Mariuța la 9 Noembrie 1915 în Silistra, Simion la 15 Aprilie 1916, în Constanța, Ilieanca la 1918 în Silistra și Despina la 26 Octombrie 1918, pe timpul refugiuului în București.

Astfel s-au stins două generații ale unei modeste familii românești din Dobrogea, care ne-a dat pe cei dintâi dascăli cunoscuți ce i-am avut la Silistra și mulțumită cărora serii de generații au putut învăța carte românească în cei 30 de ani ce s-au strecut dela 1847 până la 1878.

Ei și-au considerat viața ca închinată unei „misiuni” și și-au îndeplinit cu cinste datoria în vremuri grele, deșteptând printre „confrății” lor români conștiința naționalității lor și ferindu-i de desnaționalizare. Oricât de modestă ar fi opera lor, ea nu rămâne mai puțin meritorie, dacă mai ales ținem seamă de imprejurările în care s'a facut.

Acum începe datoria Statului român de a intensifica cultura românească în Dobrogea, cu mijloacele și înlesnirile ce-i stau la îndemâna, pentru a putea menține în dreapta Dunărei ceea ce am dobândit cu grele sacrificii de sânge : *Instăpânirea noastră temeinică și nezdrujnicată la Marea Neagră, ca o condiție esențială de dezvoltare economică, culturală și națională a întregului neam românesc.*

IOAN N. ROMAN

INIMĂ DE MAMĂ

(Din Jean Richepin)

*A fost un bieț băiat odată
 Nebun îndrăgostit de-o fată
 Ea nu-l iubia și-i zise: „Mâine
 Vreau să-mi aduci, să dan la căine,
 Inima mamei tale“. Zboară
 Băiatul, mama și-o omoară,
 Ii smulge inima și iar
 La draga lui aleargă.... Dar
 Fugind căzut și în tărâna
 Ii scapă inima din mâna;
 Și inima se prăvăliu,
 Și, prăvălindu-se, vorbia,
 Și inima'ntrebă mereu:
 „Nu te ai lovil, copilul meu?“*

Rozmarin

CÂNTECELE CREAȚIUNII

de

Heinrich Heine

La'nceput făcu Divinul
 Stele mii și mândrul soare
 Și făcu pe boi în urmă
 Din a frunții lui sudoare.

Mai târziu făcu și fiare,
 Lci eu ghiare lungi, trufașc,
 Apoi, leilor asemenei,
 Mâțe mici și drăgălașe.

In sfârșit făcu și omul,
 Domn pe lumea nou zidită;
 Iar, cu chipul lui întocmai,
 Și maimuța mucalită.

Dracul, deci, privi și râse:
 «Doamne, singur te repeți;
 Copilind pe boi, acuma
 Dai vițeilor vieți!»

2

Către drac grăcște Domnul:
 «Fac așa, căci însumi vroi:
 Mii de stele după soare
 Și vițeii după boi;
 După leu cu lungă ghiară
 Eu întocmai fac pisica,
 După om eu fac maimuță,—
 Însă tu nu faci nimică!»

„Spre vecinică glorie astfel zidii
Pe soare, pe oameni, pe boi și pe lei
Și'n urmă—ca singur un pic să petrec—
Maimuțe și stele, pisici și viței».

Abia ncepui cu zor zidirea lumii
Și'n săse zile totul fu sfârșit,
Dar planul ei, ce-i singur o minune.
Eu mii de ani adânc l-am chibzuit.

Zadarnic lucrui-i orice plăsmuire
Și'n scurtă vremc poți să cărpăcești,
Dar numai planul ei și chibzuința
Arată lumii cât de meșter ești.

Sutimi de ani cu gândul m'am bătut
Și greu de tot putui să-i viu de hac.
Un doctor juris cum să-l fac mai bine
Și chiar pe micii purici cum să-i fac.

In a săsea zi de lucru
Zise Domnul încântat:
„Gata-i azi creațiunea,
Totul merge minunat.

Poleește mândrul soare
Oceanul nesfârșit,
Verzi și lucii sunt copaci,—
Totul pare zugrăvit.

Mieii albi ca alabastrul
Calcă iarba cu sfială,—
Ce splendidă e natură
Și cât e de naturală!

Cerul tot și întreg pământul
Pline sunt de-a mea mărire—
Până'n veci să-mi cânte omul
Laudă și mulțumire!

«Materialul, stofa poeziei,
 Nu poți aşa oriunde s'o găseşti;
 Nu-i zeu să fac lumea din nimica,
 Cum văd că fac poeții pământești.

Zidii pe om din tină cum putui,
 I-am dat apoi din sufletu-mi scântec
 Și din grăsimea coastei stângi a lui
 Făcui cu drag și splendida femeie.

Zidii tot astfel cerul din pământ
 Și din femeie ingerul ceresc,
 Căci stofa-și are prețul ei întreg
 Din arta celor cari o croesc».

„De ce zidii săptura toată,
 Eu n'as putea nici insumi spune,
 Simțiam în suflet cum mă arde
 Nestinsa mea vocațiune.

O boală fuse'ntreg temejuł
 A tot ce ast fel am zidit,—
 Creind puteam să-mi vin în fire,
 Creind m'am însănătoșit”!

Ion Bentolu

VISURI DE FATA

[Mädchenräume]

Trad. după Hans Benzmann

I

*Și ea ședea brodând mereu
Și-adânc căntă un cântec sumbru, greu,
Cântă de crinii ce se vestejesc,
De dragostele ce se oflăesc,
De-un marinar deparle'n noapte și în vînt,
De fetele ce părăsite sunt.*

II

*Si tot căntă pân' seara scăpătă ;
Din săn apoi năframa și-o luă
Si puse'n ea o floare'ncelișor,
Ce-alungă ceasul-rău și ori ce dor ;
In brâu aşa, incet, o poltrivă
Si cu'n suspin copila adormi....*

Lumian Costin

VALOAREA EDUCATIVA A DESEMNLULUI CA OBIECT DE STUDIU

In programul școalelor de toate gradele, sunt două feluri de obiecte, *teoretice* și *dexterități*. Numirea aceasta, dată de legi și regulamente, e schimbăță de elevi și părinți într'o altă numire mai potrivită, adică : obiecte *principale* și *secundare*. Puțini elevi dintr'o clasă dau atenția cuvenită fiecărui obiect principal ; dar când un obiect e secundar și regulamentul nu prevede niciun mijloc de constrângere, atunci indiferența e completă. De aceea, în școalele unde aceste obiecte sunt bine predate și elevii se prezintă mulțumitor, aceasta este exclusiv meritul dascălului care predă acel obiect.

Obiectele secundare sunt : *Desemnul, Muzica, Caiografie și Gimnastica*; și pentru a marca mai bine această deosebire, legile și regulamentele numesc pe cei ce predau aceste obiecte, *maestri*, având salarii și grade diferite de ale colegilor cari predau obiecte principale și sunt numiți *profesori*. Când s'au tradus programele noastre din limba franceză, (programul desemnului liniar în prima formă) s'a tradus și cuvântul „*maitre*“ cu *maestră*, cuvânt care n'a corespuns cu sensul cel au cuvintele „*maitre*“ sau „*maestro*“, după cum n'au corespuns nici programele franceze cu firea și puterea noastră de a le spăcă.

Dintre dexterități, desemnul se predă o singură oră pe săptămână. Celealte se predau de două ori pe săptămână ; dintre acestea, gimnastica mai are și două ore de ansamblu. Repartiția aceasta a făcut-o legiuitorul după cum a crezut că un anumit obiect este mai mult sau mai

puțin important pentru învățământ și, după cum vedem, desemnul a fost considerat ca cel mai secundar dintre obiectele secundare.

Ce valoare educativă are desemnul și dacă, potrivit acestei valori, n'ar merită o mai mare importanță didactică decât aceea pe care i-o dau actualele legi și regulamente, aceasta ne-am propus să arătăm; dar sarcina e cu atât mai grea, cu cât mijloacele de cercetare și demonstrare ne sunt foarte reduse, iar subiectul atât de... secundar.

* * *

Inainte de a arăta cum ar trebui să fie considerat desemnul, să vedem pe scurt, cum a fost și cum este considerat el în prezent, în școalele noastre secundare.

Avg școli de Belle-Arte și Conservatoare de muzică; dar aceste școli au menirea lor specială: au pregătit și pregătesc artiști, pictori și muzicanți, iar nicidcum maeștri de muzică și desemn. Niciuna din școalele de Belle-Arte din Iași sau București n'are vre-o secțiune pedagogică, unde elevii să fie măcar îndrumați spre cariera didactică. Aceste școli, potrivit scopului ce urmăresc, de a forma pictori, au și programul alcătuit în vederea acestui scop. Elevii învață ca studii practice: desemnul, modelajul, pictura și sculptura; iar cunoștințe teoretice: anatomia artistică, istoria artelor, perspectiva, estetica, etc.

Pentru a fi admisi în școalele de Belle-Arte, candidații, pe lângă aptitudini la desemn, trebuie să prezinte și certificatul de absolvire a unui curs secundar. Se făcea excepție pentru elevii cu talent, cari erau înscrise, fără a mai prezintă certificatul de absolvire, la început ca audiienți, iar mai târziu ca elevi regulați. Candidații nu erau prea mulți și cum cei puțini, cari se înscriseau, aveau toți talent, excepția a devenit regulă; iar cei cu diplomă de absolvire a cursului secundar, erau o bătă excepție.

Pe atunci—zic „pe atunci”, pentru că expunerea mea, ca toate expunerile pe scurt, începe dela Adam,—Ministerul de Instrucție avea nevoie de maeștri de desemn și, cum absolvenții erau puțini, număra la catedrele vacante

pe acești elevi cu talent, numai după doi-trei ani de frecventare a școalei de Belle-Arte. Acești candidați de pictori rechiziționați pentru a fi maeștri de desmn, ca și copii de trupă dela muzica militară, deveniși maeștri de muzică și sergenții majori înaintați la gradul de maeștri de gimnastică, sunt cei cari au pus piatra fundamentală învățământului dexterităților dela cursul secundar. Câte generații n-au trecut pe sub ochiul vigilent și mai cu seamă pe sub măna acestor pictori! Câte urechi n-au fost desmierdate mai mult sau mai puțin plăcut, de acești mușicanți cu talent! Echilibristică, piruete, salturi, aplecări mainte, cred că sunt cuvinte introduse în limbă din epoca aceasta de copilărie a învățământului nostru. În orice caz, dela acești maeștri ne-a rămas moștenire desconsiderarea obiectului și a titlului de maestru. E cam mult de atunci; acum nu cred că a mai rămas vre unul, decât cel mult pensionar.

La noi au fost în totdeauna prefaceri repezi, nu atât de mari ca în prezent, dar au fost și conform legii celerii și ofertei. Cu cât absolvenții școalelor de Belle-Arte se înmulțiau, cu atât condițiunile de numire deveniau mai grele. Mai târziu s-au făcut concursuri pentru fiecare catedră și, de data aceasta, oricât de talentat ar fi fost candidatul, trebuia să prezinte un certificat de studii și diploma de absolvire a școalei de Belle-Arte. Urmează apoi examenul de capacitate pentru trei specialități: *Desemnul, Caligrafia și Desemnul liniar*, cu diferite și complicate probe pedagogice. Din aceste trei specialități, numai desemnul se învață în școală de Belle-Arte, iar caligrafia, desemnul liniar și practica pedagogică, le preparau singuri candidați. La examenele de capacitate lucrările de desemn erau, într'adevăr, în cea mai mare parte lucrări de artă, iar celelalte probe lăsau de dovit, cum era și firesc. Cu explicația aceasta, nimici nu mai poate fi surprins că sunt maeștri de caligrafie cari scriu, cum spune poporul :

Scriu la tine,
Vai de mine,
Talpa găștei,
Gândul muștei,

Când ii vedea slova mea,
Să fugi încotro î putea.

Sunt desenatori foarte buni, cari scriu foarte urât, unii pentru că nu le-a plăcut să scrie frumos și n-au vrut să învețe, alții din cauza naturii lor nervoase, alții în sfârșit, fiindcă afectează scrierea neglijentă, crezând că neglijența în scriere va fi interpretată drept semn de activitate și superioritate intelectuală, când, în realitate, neglijența în scriere nu poate fi interpretată decât aşa cum trebuie să fie luată orice neglijență: ca o necuvîntă și o nepoliteță față de cei cari sunt siliți să citească mărgăliturile „*talpa găștei*“.

Orice desemnator cu bunăvoieță și cu nervii în stare normală poate fi caligraf, pentru că scrierea caligrafică e desemnă și, ca urmare, toți maestrii de desen ar fi și caligrafi, dacă în școala de Belle-Arte ar fi avut măcar cele mai elementare îndrumări. Dar și orice meșteșug, fie căt de modest, ucenicul trebuie să-l învețe dela un maestru. Numai caligrafia, care e un meșteșug atât de delicat, o ramură de artă, maestrii cari o predau trebuie să o învețe singuri, dacă o învăță, și dacă nu, atunci predau ceeace nici ei singuri nu știu.

Pentru desenul liniar, zis și tehnic-industrial, sau real, matematic, am de făcut aceleasi observații ca și la caligrafie în ceeace privește pregătirea maestrilor. Importanța acestui fel de desen pentru secțiunea reală de liceu n' o micșorează nici chiar programele, care prevăd două ore pe săptămână, iar nota arc mai mare valoare decât cea dela desenul liber.

Cu toată importanța recunoscută a acestui fel de desen, școalele de Belle-Arte n'au nicio catedră de desen liniar, iar viitorii maestri, ca și pentru caligrafie, nu capătă din școală nici o îndrumare.

Ce deparțe a ajuns inițiativa particulară, care a deschis pe Calea Victoriei ateliere de lustruit ghetele, școli de dans și Academii de biliard!

Practica pedagogică e mai grea de învățat, dovdă existența atâtior Seminarii pedagogice. Autoeducația, cu toate că e susținută de unii, nu se poate generaliza. Unui

vîitor maestru, oricât de mult talent ar avea, după ce și l-a epuizat învățând cele trei specialități, li rămâne prea puțin pentru pedagogie, știință despre care în școalele de Belle-Arte nu se pomenește nimic.

Toți membrii corpului didactic învață și practică pedagogia înainte de a îl se fi încredințat catedra; pe când maestrilor de desen în se încrezăza mai întâi catedra și apoi practică și învață ei singuri pedagogia; adică li se cere să citească fără ca cineva să le fi arătat literele! Cei mai buni pictori, absolvenți ai școalelor de Belle-Arte, treceau peste toate aceste greutăți și, spre nerocirea lor, devineau maestri, obligați să predea ce n-au învățat și să uite ce știau. Unii din ei mai continuau să se ocupe de pictură, neglijând obligațiunile maestrului; alții rătăceau în goana după doi iepuri; puțini s-au resemnat, căutându-și răsplata și măngâcerea iluziilor pierdute, în cariera de dascăl. Aceștia au dibuit, desorientați, dar au muncit mereu. Experimentând și continuu corectându-se, s-au perfecționat chiar. Majoritatea lor se consideră chiar ca niște deplasăți, retrogradați. Problemele pedagogice nu-i interesează. Ei susțină după idealul pierdut și n-au destulă voință de a-și sărui un altul. În predarea lor, în loc de entuziasm și căldură comunicativă, copiii văd oboseală și plăcileală. Într-unii, întreaga lor activitate în clasă se reduce la menținerea ordinei, activitate încordată și obosită, mai cu seamă atunci când devine sport....

La dexteritate elevii sunt înclinați să fie mai desoronați. Maestrul nu explică prea mult, nici nu ascultă; trebuie să facă corecturi generale și individuale. La desen, prin însăși natura obiectului, elevii trebuie să facă anumite mișcări necesare: ascuț creioane, șterg cu guma etc.

Această libertate de mișcare și rumoarea ce se produce, încurajează naturile vioale și, cu înclinare spre desordine să facă și alte mișcări și sgomote care, la clasele numeroase, unde supravegherea se face mai greu, degeneră într-o completă desordine. E foarte ușor ca un maestru puțin energetic și nepregătit să nu-și mai poată menține ordinea în clasă și să devie o sarcină pentru

directorii. Din acest punct de vedere lecțiunea de dexteritate cere o mai mare încordare de supraveghere, iar din partea maestrului mult tact și pricepere pedagogică. Pentru obiectele teoretice, fie profesorul expozițiv sau euristic, ordinea se menține mai ușor prin cără natura obiectului și prestigiul ce i-l dă clasificația de obiect principal. Pentru că ordinea să fie menținută, elevii trebuie să fie ocupați; iar ca să-i ocupi, trebuie să știi cum. De unde să știe bătrâni pictor mulțime de lucruri subtile, în afară de specialitatea lui, dacă în scosă nu le-a învățat, iar în practică nimenei nu i le-a învățat. La greșelile celor nepregătiți, Ministerul răspunde cu o nouă dispoziție, mai umilitoare, care apăsa mai greu asupra maestrului deja descurajat și desorientat.

Din cauza raporturilor nenormale între maestru și elevi se năștea ură și răzbunare. Elevii rămâneau corijenți pentru desordine, nu pentru reavoință, ceea ce a facut pe Minister să suprime corijările la dexteritate. De atunci regulamentul prevede că: „*elevul care a avut reavoință la dexteritate, nu rămâne corigent, ci e permuat la altă scoală*“. Pedeapsa năr și mare în orașele cu mai multe școli secundare, dar în orașele din provincie corespunde cu eliminarea și dacă părinții sunt săraci, cu eliminarea definitivă.

„*Reaua voință o constată Dirigintele cu maestrul respectiv în primele bimestre, aceiași impreună cu Directorul în ultimele bimestre*“. Deci o adevărată Comisiune de anchetă transportată la fața locului, pentru a constata că d-nul Ionescu Goe din clasa I B și-a tăiat cu degetele foile caelului de caligrafie, sau l-a strâns în patru și l-a pus în buzunar, să-i fie mâinile libere la sărit capra.

Când nota mai mică de cinci la dexteritate se pune cu atâtă control și ceremonial, cine ar mai putea spune că regulamentul nu le dă importanță cuvenită. Totuși, maestrii se simt umiliți pentru că regulamentul li declară incapabili de a aprecia singuri reaua-voință. Diriginții de abia își indeplinesc îndatoririle strict necesare și nu mai au timp și pentru anchete de felul acela. În ultimele bi-

mestre maestrul e în bună companie, pentru că Dirigintele e declarat incapabil de a constată rea uavoință și el e pus sub controlul Directorului. Noroc că nu mai sunt bimestre, căci ar păti-o și Directorul!

Pentru a evita această tutelă, maestrul nu pune note mai mici de șă și, în asemenea caz, toată notația e mărită cu unul sau două puncte, pentru a păstra proporția între diferitele grade de apreciere. Elevii noți și mai mult decât merită „*Iși fac provizie*“ și în ultimele bimestre lucrează sau nu, după cum sunt de capricioși. Acești elevi promovând, continuă procedeul în clasele următoare și astfel se întărește tradiția că la dexteritate nu rămâne nimeni, ori cum s'ar purjă.

Tutela maestrului e motivată de unele abuzuri; dar pentru unele excepții, nu-i drept să se ia o măsură generală; mai drept ar fi fost să fie tutelați numai abuzivii. În loc de această dispoziție, luată de Minister drept pedeapsă, mai potrivit ar fi fost să fi lăsat ca conferința școlară dela sfârșitul anului să-și dea avizul și să remedieze orice abuz, ceeace face și acumă când moderează exigența oricărui profesor. În schimb, să se fi menținut pentru desemn *corigența*, fiind chiar al patrulea obiect de corijat în cursul inferior și al treilea în cursul superior. Elevul corigent, învățând la celelalte obiecte, va avea nevoie să varieze munca lui, exercitându-se la desemn, așa cum face în timpul anului; iar toamna va prezenta un carnet de schițe și crochieri după natură din excursiile lui și din memorie. Corigența la desemn, ca orice măsură întrebunțată cu pricepere, ar fi o ușoară pedeapsă și un stimulent pentru unele naturi, bune în fond, dar oarecum răsfățate. Existând corigența, notele la desemn vor reprezenta în mod just aptitudinile fiecăruia elev; ba, chibzuite bine, în urma unei analize minuțioase, chiar *media notelor celorlalte obiecte*; pe când în starea actuală nu ajută decât a mări fictiv media generală.

După cum am arătat la început, în programele actuale desemnul e prevăzut cu o singură lecție pe săptămână la toate clasele (afară de clasa II și secția reală, unde se predă de două ori pe săptămână), ceeace face

32 de lecții pe an, dacă nu sunt sărbători. În schimb, pentru muzică, programul prevede două lecții, plus două ore de ansamblu, eventual trei lecții pe săptămână la cursul inferior, deci de trei ori mai multă importanță de căt i s'a dat desemnului. Importanța didactică a muzicei, nimici nu o tagăduiește. Vreau să arăt numai că legiuitorul, față cu muzica, a nedreptățit desemnul, nedându-i cel puțin o importanță egală. Pentru aceasta voi face o comparație între muzică și desemn.

Desemnul cultivă simțul vizual și simțul muscular.

Muzica cultivă numai simțul auditiv.

Simțul muscular, în combinație cu cel tactil, ne face să cunoaștem formă, distanță, volumul, întinderea, suprafața, situația, etc., deci toate elementele care compun ideea de spațiu și ideea de timp. El ne confirmă existența unei lumi în afară de noi și ne ajută să o cunoaștem. Organul special acestui simț fiind tot sistemul muscular, el este un simț precis, pozitiv, nesupus iluziilor și delucrărilor, simț ce controlează senzațiile primite prin celelalte simțuri.

Simțului vizual îi corespunde, ca senzații proprii, cele de lumină și de culoare; iar simțului auditiv îi corespundo împreună un singur fel de senzații: cele de sunet.

Aceste două simțuri, auditiv și vizual, ocupă treapta cea mai înaltă în clasificarea celor opt simțuri și pentru aceasta pot fi numite și simțurile nobile, pentru elementele estetice simple ce prezintă senzațiile lor proprii. Un sunet armonic sau o culoare produce asupra noastră o impresie placută. Când arată aceste două simțuri, vedem că cel auditiv are un singur fel de senzații, iar cel vizual două senzații proprii; iar prin acțiunea lui, pune în funcțiune încă două simțuri care contribuiesc și ele cu senzațiile lor proprii la complectarea și măritarea impresiilor.

Dintre toate prezentațiile venite dela toate simțurile, senzațiile vizuale sunt în genere cele care se reproduc mai ușor și totdeauna mai exact. Ele au proprietatea celei mai mari reproductibilități (revivisențe).

Potrivit cu complexitatea de elemente psihice pe care

le pune în funcțiune, simțul văzului, din acest punct de vedere, îl consider superior simțului auditiv.

Mulțumită culturii simțului văzului s'au dezvoltat în omenire cele trei arte plastice (sau statice, pentru că se estind în spațiu și implică mai puțin ideea de mișcare): Arhitectura, Sculptura și Pictura; iar prin asociere, Muzica (cu dansul și arta dramatică). Cultivând simțul văzului, elevii vor avea puțină de a înțelege și simți trei arte; iar dacă cultivăm simțul auditiv, va simți și aprecia una singură,—muzica.

Dintre arte, muzica s'a dezvoltat mai întâi, apoi arhitectura, sculptura și pictura. Muzica vorbește în special simțului, nu rațiunii. Titlul bucătii în genere sugerează idei, iar nu melodia în sine. Pentru a simți muzica nu se cer multe cunoștințe. Ea impresionează pufernic și imediat, iar elementele ei de impresiune,—sunetele,—se sting odată cu ecul ultimelor acorduri. O simt pasările și animalele, copilul în leagăn și omul primativ. Dovadă că muzica nu pretinde multe cunoștințe, sunt genurile muzicale precoce, care au ajuns la o remarcabilă dezvoltare la vîrstă fragedă a copilăriei: Mozart W. la 4 ani, Floritzel von Reuther la 8 ani, Bronislaw Hubermann la 10 ani, Enescu la 12 ani. În schimb istoria artelor nu citează niciun arhitect, sculptor sau pictor, care să se fi manifestat pufernic la vîrstă de 8 sau 10 ani. Din cele expuse se vede lămurit căt de importantă e cultivarea simțului vizual.

Din punct de vedere pedagogic importanța e covârșitoare

Pentru desemn e nevoie de o mulțime de condiționi materiale. E necesară o sală cu lumină specială și constantă, un anumit mobilier, un model, materiale necesare (hârtie, creioane, gumă, etc.). Mai trebuie exercitată și mâna. Pentru muzică nu e nevoie de o sală cu lumină specială; elevii pot cânta, stând în picioare, în marș, la lumina lunii, în iren sau în barcă; ei au de subordonat un singur organ, iar condițiunile materiale se reduc la un camerton, care nici el nu cere o prealabilă pregătire. Un elev poate cânta oricând vreă, dar nu desemnează decât atunci când poate, dovedă sunt creațiunile, care sunt numai mișcări

și cântece. De la emiterea primelor sunete ale unei melodii, până la ultimele note ce se pierd, a trecut un timp foarte scurt în comparație cu o bucată de desemn, isprăvită după mai multe lecții.

La muzică elevii se împart în trei categorii: a) Cei cu voce și ureche; b) Cei cu ureche și c) Cei care n'au nici voce nici ureche. Acești din urmă, oricum li s'ar emite un sunet, indiferent de timbru și intensitate, nu-l pot aprecia, nici reproduce. Urechea lor de cele mai multe ori este needucabilă și atunci li se spune că „n'au ureche”, cu înțelesul că le lipsește complet simțul auditiv muzical. Pentru ei nu există sunete armonice, cum nu există culoarea pentru orbi. Numărul lor este destul de mare; într-o clasă poate ajunge până la un sfert. În schimb, la desemn profită toți, și cei cu defecți fizice. Am avut elevi miopi, bolnavi de nervi, le lipsă unul sau două degete, mâna dreaptă atrofisată, sau nu vedea cu un ochiu. Pe nici unul nu l'am scutit de desemn și caligrafie. Le-am dat o deosebită atenție și, cum în totdeauna acești elevi au multă bunăvoie, au devenit chiar cei mai buni din clasă.

Simțul văzului este educabil. Expresia „n'are ureche”, de la muzică, nu se poate întrebui în la desemn că „n'are ochiu” sau „mână”. Pot fi ochiul sau mâna needucate, dar nimeni nu le contestă existența.

Simțul văzului având două senzații proprii, daltonismul, care nu va vedea cu oarecare, va aprecia efectul de lumină. Ambele aceste senzații sunt controlate de simțul muscular, care pipăe, ridică, măsoară și compară. Pe când simțul auditiv, având un singur fel de senzații, nu le poate controla. Un elev fără ureche cântă falș și cântă înainte, fie singur sau în cor; el are convingerea că cântă bine; pe când un elev, care a făcut un desemn, se jenează să-l arate; alții îl denunță și, când îl prezintă, zâmbesc oarecum rușinat, știe că are greșeli și, când îl se atrage atenția asupra lor, se convinge imediat și le corectează.

Profită la muzică cei cu ureche și cei care au și voce și ureche. Acești din urmă sunt mai puțini, — e corul, — cam o optime din numărul total al elevilor dintr-o școală. Cu aceștia din urmă se ocupă mai mult maestrul; ei au

două ore de ansamblu. Pentru ei școala ia vacanță cu o zi sau două în ajunul vre-unei serbări. Ei sunt haina de sărbătoare cu care se prezintă școala la orice solemnitate.

La muzică sunetele se pierd imediat după emisiune, pe cînd desemnul rămâne și se poate corecta și controla după un timp cît de îndelungat. Oricine poate să cumelească scris sau desemnat în copilărie, dar nu poate să cumelească să cantă, fără ajutorul gramofonului.

In definitiv, simțul văzului e superior simțului auditiv, e mult mai important pentru educație, după cum vom vedea. E mai educabil și educația lui se face mai greu decât a simțului auditiv. Toate acestea sunt motive evidente ca desemnul să fie considerat de programe cel puțin egal cu muzica și n'am înțeles niciodată ce a avut în vedere legiuitorul, când a prevăzut la desemn o singură oră pe săptămână, iar la muzică trei, socotind-o prin aceasta de trei ori mai importantă.

Din cauzele menționate, învățămîntul desemnnului a suferit și mai sufere încă. Dacă elevul din liceu nu-l învață, mai tîrziu medicinistul, naturalistul, militarul, geograful sunt nevoiți să-l învețe, căci din cauza acestei lacune în educație, sufăr mari greutăți în pătrunderea și stăpânirea cunoștințelor lor speciale. Toată summa intelectuală dela noi consideră desemnul ca o carte pe care o pot cîti numai firile dotate cu talent înăscut. În diferite imprejurări, când e vorba de desemn, acești intelectuali se arată jenați că nu se pot pronunța și își declină competența, regretând că „n'au avut talent” și deci posibilitatea de a simți mulțumirile susținute, ce le procură acest exercițiu frumos, recreativ și educativ. Chiar pedagogii au considerat desemnul, multă vreme, sub aspect artistic sau utilitarist, bun numai ca elevul să se serviască de el mai tîrziu, pentru practicare unei arte sau meserii.

Desemnul în școală e mai mult știință decât artă, e un mijloc de înțelegere și exprimare, după cum sunt cunintele spuse sau scrise. El completează cele două exerciții fundamentale : scrierea și cetirea și ca și ele ar trebui să devie o acțiune mecanică. În adevăr, caligrafie însemnează scriere frumoasă, artistică ; și, dacă ar fi con-

siderat desemnul ca o artă, atunci ar ști să scrie atâți căți știu să desemneze. Caligrafi sunt puțini, după cum și desemnatori-artiști sunt puțini; dar de scris, știu să scrie, mai bine sau mai rău, toți căți au terminat cursul primar. Un asemenea absolvent poate să-și exprime gândul, potrivit cu gradul lui de cultură, prin cuvinte scrise, dar nu și-l poate exprima prin linii sau imagini.

Inceputul trebuinței de a desemna se pierde în intunericul trecutului îndepărtat, la omul preistoric. Preoții egipteni îl întrebuițau, nu numai ca o înfrumusețare, ci ca scriere hieroglifă. Fenicienii au compus alfabetul, nu din imagini, ci din semne convenționale. Vedem, prin urmare, că desemnul poate fi întrebuițat ca scriere, iar scrierea nu-i decât un fel de desemn vulgarizat. Caracterele grafice ale scrierii variază chiar după națiuni. Sunt caractere chinezesti, grecești, latinești, armenesti, germane, turcești, slave; din această cauză și din cauză că semnele grafice reprezintă cuvinte proprii limbilor respective, scrierea nu poate fi întrebuițată, ca desemnul, ca un limbaj universal, deopotrivă de bine înțeles de toate neamurile.

Pentru grafologi, scrierea caligrafică nu prezintă nici-un interes, nu le spune nimic, fiind ceva silit și nepersonal. Scrierea obișnuită e revelatoare; în ea scriitorii pun ceva din personalitatea lor; ea e fotografia gesturilor și a ritmului pulsăjilor. Din studiu ei analitic grafologii îscușiți deduc caracterul scriitorului. Desemnul artistic, ca pulere de revelație, se poate compara cu scrierea artistică; dar în școală, nefiind vorba de manifestații artistice, susțin că desemnul liber al elevilor e tot atât de revelator ca și scrierea obișnuită pentru grafologi.

S'a spus că: „educația este meșteșugul de a trece conștiul în inconștiul“ (Gustav le Bon). În adevăr, scrierea la început, când se învață, se desemnează; e în fază conștiulă; ne gândim la forma literelor. Mai târziu, în urma exercițiului, scriem literele fără a ne mai gândi la forma lor; acțiunea devine mecanică, aproape automatică; atenția, în momentul scrierii, e îndreptată asupra conștiului și atunci conștiul a trecut în inconștiul. Desemnul e o acțiune conștiulă susținută de colaborația

mai multor senzații și al unei complicate operații intelectuale. Pentru acest motiv căteva foi de desen ale aceluiaș elev, îmi spun lămurit dacă elevul are exercițiul desemnului, simțul proporției, al formei plastice, al perspectivei, al luminei și culorilor; dacă are gust pentru frumos și spirit analitic; în fine dacă e tip vizual interior sau vizual reflexiv și constructiv. Desenul, în afară de înșurările sufletești de mai sus, mai relevă și altele de ordine mai mult fizică; dacă elevul e plăpând sau energetic, dacă se exprimă clar sau gângăvește, dacă e conștiincios sau neglijent, curat sau murdar, ordonat sau desordonat. Din cauză că desenul este un limbaj sufletesc al copilului, a devenit și un mijloc de a cunoaște sufletul lui, creindu-se astfel o psihologie a desenului, asupra căreia și-au îndreptat atenția toți fruntașii gândirii. Iată pentru ce am spus mai sus că nota la desen, bine chibzuită, ar reprezenta valoarea reală a elevului, adică nota medie a celorlalte obiecte. La desenul elevul nu poate să mai mult sau mai puțin preparat; facultățile lui intelectuale și concretizarea lor în desen rămân aceleași, neșimbătate, deoarece în mod treptat, potrivit cu progresul ce-l face.

„Desenul este promotorul întregii activități omenești”

Intr'adevăr tot ce ne inconjoară, ca creațione umană și are forma vizibilă și tangibilă, a emanat dela desen, care a servit ca prim model. Materia primă s'a transformat, înșinindu-și valoarea, dar desenul e la baza celor trei ramuri de activitate omenească. Artele, Industria și chiar Științele au luat naștere, s-au dezvoltat și se vor perfecționa cu ajutorul desenului. În școală desenul e auxiliarul și colaboratorul tuturor obiectelor de studiu. Desenul se adaptează la orice principiu pedagogic și acele principii se pot aplica și la o lecție de desen. Dela simplu la compus, adică dela schiță la detaliu; dela nehotărât la hotărât; umbrele sunt de abia indicate, mai apoi precizate, asemenea culoarea; dela concret la abstract: întâi desenul după model, apoi desenul din memorie; - dela empiric la rațional: întâi exerciții de desen și apoi studiul perspectivei, adică reproducerea

pe foia plană a dimensiunii a treia și a spațiului. Desemnul corespunde apoi principiilor că: 1) Educația e o reproducție în mic a civilizației. 2) Să fie spontanică. 3) Să fie însoțită de placere. Desemnul nu produce asupra elevilor nici o oboselă. După măsurătoarea oboselii cu aesteziometrul săculă de Wamond, rezultă că matematica e obiectul cel mai obosit, apoi limbile, canto, gimnastică și în fine desemnul și lucratul manual, care nu produc nici o osteneală ca muncă in sine; la aceeași concluzie ajunge și Sakaki un profesor japonez. Deci cu minimum de oboselă, avem un câștig relativ mare. Un câștig mare cu minimum de oboselă! iată deviza cea mai la modă!

Metoda intuitivă se bazează pe simțul văzului. Ea va da cu atât mai bune roade, cu cât acest simț va fi mai bine educat. Astăzi nu se poate concepe o lecție de partea științifică fără imagini și crochiuri; întreaga grupă științifică se intuiază prin desemn. Începând cu istoria, geografia, științele naturale, zoologia, botanica, geologia, higiena, științele fizico-chimice, matematica, geometria, astronomia etc.

Pentru grupul de obiecte, care formează partea literară filosofică a învățământului, s-ar părea că desemnul n'ar fi un așa de prețios colaborator. Da aceia vom face o comparație între o lecție de limba română și una de desemn.

La limba română profesorul citește o bucata literară pentru a avea elevii un model de ceteire corectă, apoi explică bucata, atrăgând atenția elevilor asupra frumuseții și valoarei ei literare. Maestrul de desemn alege și el—dacă are de unde—un model frumos, atrage și el atenția elevilor asupra frumuseții formei și culorii. Expune modelul într-o lumină convenabilă, pentru a fi cât mai evidentă părțile caracteristice. Profesorul scoate în relief „punctele principale”, care formează scheletul, subiectul bucății. Maestrul împreună cu elevii, ca și profesorul, stabilește raporturile de mărime între părțile modelului, fixând proporțiile, deci „punctele principale”. Si unul și altul, cu ajutorul punctelor principale, fac rezumatul bucății sau schița modelului. Urnează detaliile, precizând forma; fac deci analiza bucății literare sau a modelului. Profesorul de limba română dă un subiect de compozиție.

Maestrul cere să se desemneze din memorie modelul. Profesorul cere elevilor să facă o compoziție cu subiectul care și-l vor alege; maestrul le cere să desemneze din memorie ce vor ei. Și unul și altul pătrund în sufletul elevilor și constată gradul și felul impresiunilor. Ambii le cultivă atenția, memoria vizuală și imaginația creațoare. Și unul și altul deprind pe elevi cu metoda de studiere desvoltându-le puterea de analiză.

Nu este nici un obiect de studiu care să aibă o mai strânsă legătură cu celelalte și o valoare educativă mai mare ca desemnul. „Mai mult îmi spune un crochiu, de cât un raport amănuntit“, a zis Napoleon acum 100 de ani, când doar un Pestalozzi numai putea să întrevadă importanța educativă a desemnului. Dacă crochiurile clasifică atât de mult descrierile, ce potrivit ar fi ca toate compozițiile de limba română să fie ilustrate cu schițe și crochiuri. Ar fi o variație plăcută și un căstig îndoios.

Cuvintele și expresiile proprii desemnului, întrebuițate la limba română, sunt o doavă mai mult că, în ceiace privește partea descriptivă, ambele obiecte nu fac decât același lucru, servindu-se pentru același scop—unul de cuvinte, iar altul de linii, lumină și culoare. Iată câteva din acele cuvinte: tablou, schiță, colorit, nuanță, se desemnează, se scoate în relief, contur, perspectivă, pastel, formă plasticitate, stil etc.

In ultimul timp ministerul printr'un ordin circular cere maeștrilor de desemn să răspundă la următoarele trei chestiuni: 1) Ce propuneri au de făcut pentru o deosebită dezvoltare a desemnului, caligrafiei și tuturoi artelor frumoase. 2) Ce propun relativ la pregătirea și recrutarea personalului didactic însărcinat cu predarea desemnului și în fine 3) Pentru dezvoltarea gustului artistic în țară.

Din aceste trei întrebări se vede lămurit că ministerul a făcut constatarea—cam târzie—că desemnul, caligrafia și toate artele-frumoase dela noi nu au dezvoltarea care ar trebui să o aibă. Și după ce a făcut această constatare, a căutat cauza și a găsit că personalul didactic al școalelor secundare nu are o pregătire specială și tot din această cauză nici gustul artistic la noi nu e normal desvoltat.

In chestiunea a doua se află și răspunsul la prima și a treia. În adevăr, dacă maeștrii vor fi bine pregătiți și vor avea posibilitatea de a lucra, efectul se va vedea imediat.

In cursul primar învățătorii și institutorii dau copiilor primele înstrumări pentru desemn, iar pentru scriere pun temelia acestui exercițiu. Deprinderile rele dela desemn se mai pot corecta în liceu, dar cele dela caligrafie sunt atât de puternic fixate, că de cele mai multe ori rămân neschimbate. Poziția la scris și mânuirea condeiului, dacă ar fi bine arătate și înțelese de copii, învățătorul a făcut destul în comparație cu cea ce se face acum. Sunt mulți învățători normaliști, cari nici atâta nu pot face și nu au ei nici o vină dacă în școala normală nu li s'a arătat. Ei au avut maeștri de caligrafie pictori absolvenți ai școalei de Belle-Arte, nu caligrași.

In școala primară scrierea și celierea sunt exercițiile fundamentale, exerciții de care nu ne putem dispensa și care ne sunt necesare în fiecare zi din viață. Totuși scrierea și exercițiul care se face cel mai rău.

O schimbare se impune și Ministerul și-a propus să facă. În primul rând va trebui să aibă în vedere pregătirea corpului didactic. Va înființa pe lângă fiecare școală de Belle-Arte câte o secțiune pedagogică unde să se predă caligrafia și desemnul liniar pe lângă cursurile școalei de Belle-Arte. Studenții, cari vor urma această secțiune, vor urmă și Seminarul pedagogic universitar ca toți studenții cari se destina carierei didactice. În această secțiune nu se vor înscri decât absolvenți a opt clase de liceu iar absolvenții acestei secțiuni, în urma examenului de capacitate, vor fi numiți în învățământ cu titlu și leașă egală cu a profesorilor.

In afară de pregătirea profesorilor de desemn va trebui ca legea și regulamentele să le dea posibilitatea de a lucra. Desemnul să fie considerat ca obiect principal, având cerijare ca toate obiectele și, în loc de o oră pe săptămână, să se predă cel puțin două.

La școalele din apus, (Seminarul pedagogic din Iena) e prevăzută în program o oră (o lecție) specială pe

săptămână, destinață analizei tablourilor și operelor de artă. S-ar putea și în programele noastre găsi o oră de ansamblu pe săptămână, pentru astfel de analize și interpretări, cel puțin pentru cursul superior. Ministerul Artelor va îngriji ca fiecare liceu să aibă o colecție cu reproduseri în negru sau în culoare după principalele capodopere de pictură, sculptură și arhitectură. Fără această lecție de explicare și analiză a operelor de artă, istoria artelor, prevăzută în programul școalelor de fete, secția clasic-modernă, n'are absolut nici un rost; elevile memorează date și numiri, cum ar memoră un dicționar, fac geografie fără hartă.

Cu această ultimă măsură, s-ar contribui mult la cultivarea gustului artistic la noi în țară.

Copilul învață jucându-se și imitând. A desemnă și a coloră, sunt dintre jocurile cele mai preferate de copil. Mai apoi, pentru dezvoltarea voinței, atenției și judecății, principiu nou al educatorilor americani este de «*a învăță lucrând*» (learning by doing) și pentru aplicarea acestui principiu, desemnul va ocupa locul cel merită.

Pe de altă parte există un curent de a se consideră educația estetică ca singura disciplină de bază a pedagogiei și de aci scopul educației să fie un scop pur estetic.

Din aceste tendințe diferite, a rezultat că estetica are un rol armonic în educația generală, pe care nu-l avea în trecut și această importanță i se dă chiar din cursul primar, pentru că sentimentul moral ia naștere și se dezvoltă din sentimentul estetic; deci *binele* e un fruct al *frumosului*. Când vom și să subjugăm forțele naturii și să ne folosim de ele, când mijloacele de producție vor atinge perfeclunea, când munca omenească va fi bine repartizată și ocrotită, când avuțiile nu vor mai fi cumulate în câteva mâini și nu vor mai exista exploatații, când educația va fi bine organizată, când, prin urmare, lupta pentru existență va fi mai usoară și omul va avea mai mult timp liber, atunci frumosul în artă și în natură, va ocupa locul cel mai important în viață.

GHEORGHE CARP

Maestrul de desen în Liceul Miresei cel Bătrân, Constanța

POEZII

1

*Câtă lumină și noroc
În juru-i răspândește
N'o știe soarele de loc,
Când arde și lucește.*

*Și stelele, când ies, scăpind,
Din depărtări străine,
Nu știu ce farmec bland aprind
În nopțile senine.*

*Așa nu știe dragă mea
Ce rai de fericire
Mi-aduce'n taină dela ea.
O singură privire;*

*Și farmecul fără holar
Din viața mea pustie
Ea, singură, mi-l dă în dar
Și, singură, nu-l știe.*

*Străbașii cuprinsuri mari și munți și ape,
Săpui o slavilă'ntre dor și fine,
Dar, când il crezi deparle, el de-aproape
Ca umbra; după pasul tău se fine.*

*Oprește-le ! Zădarnică'ncercare !
Așteaptă pân'ce singur se va duce
Să-și caule ajurea așezare.
Și căpătai pe care să se culce.*

*Iubirea într'o lege se cuprinde,
O lege care nu se poale'nfrângé :
Cu depărarea ciește și s'aprinde,
Cu vremea scade și—incel - se slânge.*

*Urlă mare și vuește
Si ridică valuri mii,
Peste care trec săgeată
Goelmanii argintii. •*

*Orizontul se'nfrăște
Cu adâncul frâmânat
Si în malurile'nalte
Apele'nspumate bat.*

*Pe nisipul de sub fârmuri,
Zac, aduse din spre larg
Rămășițe dintr'o lunătre :
Niște scânduri și-un calafg.*

*Dar lunăraș cine-a fost oare ?
Si-ă plecat spre care tel ?
Unde zace el acumă ?
Cine plângе după el ?*

Rozmarin

MAELSTROM

Căile lui Dumnezeu în Natură, ca și în planurile sale providențiale, nu sunt căile noastre; și concepțiile inteligenței noastre nu se pot compara în nici un chip cu însemnatatea, adâncimea și caracterul operelor divine, ale căror abis e mai adânc decât fântâna lui Democrit-

Joseph Glanville.

Ajuns eram în sfârșit pe creasta celor mai înalte stânci. Câteva minute moșneagul arăta prea istovit, ca să mai poată rosti un cuvânt.

— Mai înainte vreme, vorbi el în cele din urmă, vă puteam călăuzi pe poteca asta tot așa de ușor ca și băetanul meu cel mai tanăr; dar mi s'a întâmplat acum trei ani o peripecie cum nici un muritor n'a încercat-o vreodată pe pământ, sau cel puțin cum nu mai trăește nimenei să o povestiască; iar cele șase ore de spaimă grozavă, pe care le-am indurat atunci, mi-au ruinat și sufletul și corpul. Poate ma credeți bătrân de tot; dar nu e așa. În mai puțin de o zi mi-a înălbit tot părul, care era negru ca pana corbului, mi-a slabit tot corpul și mi s'a sleit toti nervii în așa chip, în cît și acum tremur la cea mai slabă sfîrșare și mă lipsesc pără și de o umbră. Iacă, abia privesc pe deasupra acestoi genuni și mă apucă amețeala.

Mica faleză largă care se lungise el cu atata ne-păsare ca să se odihniască, așa încât corpul li atârnă în gol și, cum stă rezemat de marginea lunecoașă a stâncii, numai cotul îl opriă dela cădere, — mica faleză se înalță ca un perete în fața unei prăpăstii căsătoare, tăiată în granit negru și lucios, la vre-o cinci-zeci sau

zaizeci de picioare deasupra unui haos de stânci. Cu nici un preț nu m'as fi apropiat de marginea ei la mai puțin de șase pași. Îndrăzneala călăuzei mele îmi treziă un asemenea flacără de frică, încât mă lăsai la pământ cu tot corpul, mă agățai cu mânile de tufele din prejurer și nu îndrăzniam să privesc încă cerul; zadarnic mă luptam cu mine însuși ca să alung gândul că însăși temeliile muntelui erau în primejdie să se năruie sub furia vânturilor.

Mi-a trebuit timp ca să rationez și să găsească destul curaj spre a mă ridică puțin și a privi depărtările.

Dar, pentru Dumnezeu, biruitorii teama, zise călăuza, eaci dacă v'am adus aci, e numai ca să cuprindeti cu ochii o întindere căt mai largă a locului unde s'a petrecut întâmplarea despre care v'am vorbit și să vă depărta toată povestirea aceasta, în timp ce dumneavoastră veți avea subt ochii însăși scena pe care s'a desfașurat. Noi ne aflăm acum, continuă el cu aceea precizuire care-i caracterizează felul său de-a vorbi, ne aflăm pe coasta Norvegiei, la 68° latitudine, în marea provincie Nordland și în posomoratul district Lofoden. Muntele, pe vârful căruia ne găsim, se numește Helleseggen, Innoratul. Acum, ridicătorii puțin, tîne-ți-vă de ierburii, dacă vă cuprinde ameteala, uite așa... și priviți peste mare, dincolo de valul acela de ceată.

Privii cu toată ameteala grozavă și vazui o largă întindere de ocean, ale cărui ape de culoare cerneliei îmi amintiau povestirea geografului Lubian despre Marea Intunericului — Mare Tenebrarum. Închipuirea omenescă n-ar putea plăsni o priveliște așa de nesfârșit de tristă. La dreapta și la stânga, căt poate cuprinde ochiul, se desfașură ca niște ziduri ale lumii, fruntaș unei faleze grozav de negre și de prăpăstioase, a cărei tristețe este sporită și de valurile ce se ridică foarte sus, până la creasta albă și sinistră a pereților de stâncă cu urlete și vuiete nelintrerupte. Chiar în fața promotorului deasupra căruia ne aflam și la o depărtare de vre-o cinci sau șase mile în mare, se vedea un ostrov de stâncă goală; sau mai degrabă se ghică ființa lui

după spuma valurilor care-l înconjurau. La aproape două mile în spre fârm, se află o altă insulă, ceva mai mică, stearpă și înconjurată de stânci uriașe și de colții mari de piatră.

Oceanul, în spațiul cuprins între insula din larg și fârm, avea ceva extraordinar în infâșarea lui. În ecasul acela suflarea dinspre uscat un vânt aşa de puternic, încât un bric, colo jos, în larg, se svârcolea cumplit în valuri și în fiecare elipă trupul său dispără în întregime.

Cu toate acestea nu era pe mare o hulă obișnuită, ci numai frământare de valuri care se încrucisau în toate direcțiile cu un sgomot surd și mărios, nu numai în „dinții vântului”, ci și în alte sensuri; spuma nu se vedea decât puțină în nemijlocita vecinătate a stâncilor.

— Insula de colo din depărtare, vorbi moșneagul, se numește de Norvegiai Vurrgħ. Cealaltă, la jumătate de drum, Moskoe. Cealaltă, o milă spre Nord, este Ambaaren. Colo, departe, sunt Islesen, Hotholm, Keidhelm, Suarven și Buckholm. Mai departe, între Moskoe și Vurrgħ, sunt Otterholm, Flimen, Sandflesen și Stockholm. Acestea sunt nume de adevărate ale ostroavelor; dar cum dracu le-a venit în minte oamenilor să le boțeze, nici eu nu știu. Auziți ceva?... VeДЕti vre-o schimbare în infâșarea mării?

Trecu-se rău zece minute de când ne aflam pe creasta lui Helseggan, unde ne urcaseră venind din spălătorie, așa încât nu putusem vedea marea decât din elipsă când, ajunsă în vârf, ea se desfășura largă înaintea ochilor noștri. Pe când bătrângul vorbiu auzii un vuiet puternic care creștea treptat, înțeles că mugurul unui cărd nesfâșit de zimbră în preriile Americii, și, în același timp, văzui că fața oceanului de sub noi, pe care corabierii obișnuiesc să o nemiască „zbătută” se preschimbă cu repeziciune intr-un suvoi ce se îndreptă spre răsărit. Ba încă, pe când priviam, suvoiul căstigă o iuteală neobișnuită. Fiecare elipsă li sporă repeziciunea și furia sa năvălnică. Peste cinci minute toată marea, până la creasta lui Vurrgħ, era biciuită

de furia sa neimblanzită; dar mai ales între Moskoe și coastă răscoala apelor era din plin. Acolo întinsul cel larg al genunei cloicotă frământat de mil de curenți contrari, isbuțniță dintr'odată în sbuciumuri sălbatece, se înalță fierbând, sueră și pornă în vărtejuri uriașe și nenumărate și astfel se rotă înaintând spre râsărît cu o iuteală pe care apa n'o are decât în cascade.

Încă două, trei minute și priveliștea se schimbă cu totul. Față mării se linști puțin căte puțin și vărtejurile dispărură unul după altul, pe când fașii întinse de spumă înalbiau într'un loc unde până atunci nu se vedea nimic. În cele din urmă fașile se lungiră pe mare întindere, se apropiară și, moștenind par'că rotirea vărtejurilor dispărute, începîră să dea ocol în aria unui vărtej neasemănător mai larg. Iute, foarte iute, rotirea aceasta de ape își lamuri hotarul, formând un cerc cu un diametru mai mare de o milă. Pe margini avea o largă cingătoare de spumă strălucitoare; dar nici un bob de spumă nu luncescă în gâtlejul monstruoasei pâlnii, al cărei interior era un zid lichid, neted, lucitor și de o culoare neagră, inclinat pe orizont cu un unghiu de aproape 45°, rotindu-se împrejur cu o iuteală înfrigurată și amețitoare și răspândind în vînt un zgomot înspăimântător, jumătate tîpat, jumătate muget, aşa precum nici căderea Niagarei, în sfîmătarea sa supremă nu poate înalță spre cer.

Muntele tremură din temelie și stâncă se zguduia. Mă aruncai cu față la pământ și mă agățai cu mâinile de iarba într'un exces de zbucium nervos.

— Asta, spusei însfârșit moșneagului, asta nu poate fi decât Maelstrom.

— Așa îi zic unii, răspunse el; tușă noi, Norvegieni, îl numim Moskoe-Strom, după numele insulei Moskoe, care se află la jumătate de drum.

Descrierile pe care le-am citit asupra acestui vărtej nu mă pregătisera deloc pentru ceia ce vedeam acum. Descrierea lui Jonas Ramus, poate cea mai amanunțită dintre toate, nu-ți dă nici cea mai slabă idee de măreția și grozăvia acestui decor, necum impresia de

spaimă care apasă pe privitor în fața unei asemenea priveliști ne mai văzute. Năș putea spune din ce loc și în ce moment a privit-o scriitorul nostru; dar desigur că nu depe vârful lui Helseggen și nici în timpul unei furtuni. Cu toate acestea se află în descrierea să căteva pasagii, care pot fi citate pentru amanuntele lor, deși sunt departe de a da o icoană mai credincioasă a priveliștei:

«Intre Lofoden și Moskoe, scrie el, adâncimea mării este de 30 până la 40 de masuri; dar de cealaltă parte în spre Ver (Vurrgi), adâncimea descrește până întratătă, încât o corabie, trecând pe acolo, s-ar găsi în primejdie să se înțepenescă în stânci, ceia ce se întâmplă adesea și pe vreme liniștită. În timpul fluxului curentul intră furios în spațiul dintre Lofoden și Moskoe cu mare iuțeală; urletul său, în ceasul când se retrage cu năvălnicie spre larg, abia este egalat de acela al celor mai mari și mai furioase cascade. Zgomotul se aude la căteva leghe împrejur și vârtejul e de o întindere și adâncime atât de mare, încât, dacă o corabie ar pătrunde în aria lui, ar fi tărâtă și înghițită fară îndoială până în fund unde, izbindu-se de stânci, s-ar sfârâma în tăndări; iar când vârtejul se linistește, sfârâmaturile sunt scoase la suprafață. Pauze de odihnă nu se produc decât între reflux și flux și numai pe vreme liniștită; ele durează uai puțin de un sfert de oră, după care vârtejul își recapăta treptat violența. Când vârtejul se află în toiul lui și, pe de alta parte, e însoțit și de furtună, e mare primejdie să te apropii de el la mai puțin de o milă Norvegiană».

«Atâtea bărci, iachturi și corabii au fost înghițite pentru că nu s-au ferit înainte de a fi prinse și tărăte de curent. Ba încă se întâmplă adesea că și balenele, apropiindu-se prea tare de el, sunt biruite de puterea lui și eu greu s-ar putea descrie mugetele grozave ale lor, când zadarnic încearcă să scape dintr'ansul. Într'o zi s'a întâmplat că un urs, încercând să treacă înnot dela Lofoden la Moskoe, fu prins de vârtej și tărăt în fund; urletele sale erau aşa de puternice, încât se

auziau dela tărm. Trunchiuri uriașe de brazi și de pini, după ce au fost înghițite de vârtej, se ridică la fața apei aşa de sfaramate și destramate, încât par a fi acoperite de călți lemnosi. Aceasta dovedește că fundul genunei e plin de colții de stâncă de care trunchiurile se îsbesc și se rod. Curentul e născut de fluxul și refluxul mării, care se urmează fară greș din șase în șase ore. În anul 1645, în Dumineca Sexagesimei, vârtejul s'a pornit din zori de zi cu atată vuiet și năvalnicie, încât s'a năruit și zidurile caselor de pe coastă».

In ceea ce privește adâncimea apei, nu-mi dau seama cum s'a putut măsura în vecinătatea nemijlocită a vârtejului. Cele 40 de măsuri cred că privesc canalul vecin cu tărmul insulei Moskoe, sau Lofoden. Adâncimea în mijlocul vârtejului trebuie să fie neasemănăt mai mare. Ca să ne dăm seama, e de ajuns să aruncăm o privire pieziș spre adânc de pe vârful stâncii Helseggren. Privind de acolo acest Phlegethon, căre vuiă la picioarele mele, nu mă putui opri să nu surăd de simplicitatea bietului Jonas Ramus, care vorbește ca despre niște basme de istoriile sale cu balena și cu ursul; căci este împede că cele mai mari corăbii din ziua de azi nu s-ar putea înpotrivi vârtejului Maelstrom nici că se înpotrivește un fulg în uragan, ci de bună seamă s-ar risipi în făndări, izbindu-se de fund.

S'a dat felurite explicări acestui fenomen. Imi amintesc că unele din ele mi-au apărut la prima lectură destul de bune; dar acum ele nu mă mulțumesc mai de loc. Părerea în de obiceiă primă este următoarea: „Ca și celelalte trei mici vârtejuri din vecinătatea insulelor Feroe, Maelstrom n'are altă cauză decât ciocnirea valurilor ce se înalță și se scoboară în orele fluxului și refluxului, în fața unei linii de recife și de stânci, care pun piedică apelor și le silesc să cădă într'o uriașă cascadă; și încât, cu cât valul se urgă, cu atât și căderea trebuie să fie mai înaltă. Urmarea firească este vârtejul a cărui putere uimitoare de absorbire este cu-

prisoj statornicită prin exemple de mai mică însemnatate".

Așa se rostesc cu privire la acest subiect Encyclopedie britanică. Kirche și alții ca dânsul, își închipue că în mijlocul canalului Maelstrom se află un gol, care străbate scoarța pământească și precizează că s-ar deschide în golful Botnic. Părerea aceasta, de fapt destul de naivă, era singura care-mi mulțumia închipuirea în clipă când contemplam acele locuri; și, împărtășind-o călăuzei mele, care nu-mi fu mirarea când îl auzii spunând că, dacă aceasta era într'adevăr părerea tuturor Norvegienilor, nu era mai puțin și a sa. Cât despre explicarea de mai sus, el se arăta incapabil de a o pricepe și eu eram de acord cu el; oricăt de convingătoare ar apărea ea pe hârtie, totuși îi se pare neînțeleasă și chiar zadarnică în fața vuietelor abisului.

— Acum, fiindcă ați privit îudeajuns vârtejul, vorbi moșneagul, să ne strecurăm ușor, dacă voiți, pe după stâncă aceea, ca să ne punem la adăpost de vânt și să nu ne asurzimă mugetul apelor. Am să vă povestesc o istorie din care veți vedea dacă n'am tot dreptul să mă laud că am cunoștință de Moskoe-Strom*.

Făcăi precum doria ei și moșneagul începu:

— Cei doi frați ai mei și eu mine aveam un vas de pescuit, preschimbăt în goletea, de aproape 70 de tone, cu care obișnuiam să pescuim printre ostroavele de dincolo de Moskow, aproape de Vurrgħ. În părțile unde marea e răsolita de valuri, de obicei pescuitul este norocos, dacă-l faci la timp potrivit și dacă nu îi-e teamă de vre-o potincieală; însă, dintre toți pescarii de pe coasta Lofoden, noi trei eram singurii cari îndrăzniam să ne avântăm regulat spre ostroavele acelea. Locurile colindate de obicei de pescari sunt mult mai departe, spre miazăzi; acolo poți prinde pește ori și când, fără nici o primejdie și de aceea e firesc ca locul să fie căutat; însă dincoace, printre ostroave, sunt locuri unde poți prinde pește și mai nult și de calitate mai bună; uneori se întâmplă să prinDEM într'o singură zi atâtă multime, căt alții, mai puțin îndrăzneți, nu pu-

teau să scoată într'o săptămână. Ne îmbogățiam văzând cu ochii : eră mai multă primejdie, dar mai puțin necaz și îndrăzneala eră pentru noi o placere.

Tineam corabia noastră într'un adâpost la vre-o cinci mile de aici, sub coastă, și obisnuiam pe vreme bună să folosim sfertul de oră, cât marea era lină, ca să străbateam canalul principal al lui Moskoe-Strom, chiar pe deasupra genunii, și să aruncăm ancora colo, departe, pe lângă Österholm sau Sandflesea, unde valurile sunt mai potolite. Acolo aşteptam vremea când marea se domolește, ca să ridicăm ancora și să ne întoarcem acasă. Nici odată nu porniam o asemenea expediție fără un vânt larg și statornic, care să ne ducă și să ne întoarcă și fără să avem siguranță că nu se va potoli pe drum. Rare ori se întâmplă să ne înșelăm. Numai de două ori în răstimp de șase ani furăm siliți să rămânem toată noaptea sub ancoră din pricina unei liniști desăvârșite, lucru foarte rar în părțile noastre. Altă dată a trebuit să rămânem pe fârm aproape o săptămână, morți de foame, din pricina unei furtuni care s'a deslăgnuit puțin după sosirea noastră și a răsvrătit canalul în așa chip, incât ne-a fost peste putință să ne mai întoarcem. În asemenea împrejurare am fi fost tărâși în largul mării, căci vîrtejul ne purta cu așa putere, incât în cele din urma ancora fu smulsă. Din fericire furăm răpiți de unul din nenumărați curenți, contrari, cari se întâlnesc azi ici, mâine la altă parte ; și curentul acesta ne-a purtat spre Flimen, unde avurăm norocul să poposim.

N'as putea să vă povestesc nici a douăzecea parte din primejdile pe care le-am indurat acolo. Chiar pe vreme liniștită e un loc primejdios ; dar totdeauna am găsit mijlocul să înfruntăm curentul Moskoe, deși adesea eram cu sufletul în gură, când ni se întâmpla să întârziem o minută, sau să pornim ceva mai înainte de intrarea apelor în repaos. Uneori vântul nu era destul de puternic precum nădăjduiam la plecare și atunci străbăteam mai puțin drum decât am fi dorit, pe când curentul facea căрма de prisos.

Fratele meu mai mare avea un băetan de 18 ani și eu însumi aveam doi băieți zdraveni. Ne-ar fi fost de mare ajutor în asemenea imprejurare, fie la văslit, fie la pescuit; dar, dacă noi aveam curajul să înfruntăm primejdia pe spinarea noastră, nu ne lasă inima să primejduim copii, căci la drept vorbind, pericolul era grozav.

Sunt trei ani de atunci, fără câteva zile, de când s'a întâmplat ceia ce vă povestesc. Era la 10 Iulie 18..., o zi pe care oamenii încă n'au uitat-o, căci urlă cel mai îndrăcit uragan care a băntuit vre-o dată sub cer. Totuși, de dimineață și până târziu după prânz a suflat o briză plăcută din spre sud-vest; iar sus strălucia un soare superb, aşa încât și cel mai bătrân marină dintr noi nu s'ar fi indoit de ceia ce trebuia să urmeze.

Frații mei și eu mine am ajuns pe la două după amiază la insule și în curând ne umplurăm corabia cu pești frumoși, cari în ziua aceea căzură mai din belșug caoricând. Ceasul meu arăta exact șapte ore, când ridicărăm ancora ca să pornim spre casă, aşa încât să străbătem curentul în perioada de liniște care, după socoteala noastră, trebuia să inceapă pe la opt.

Plecărăm cu un vânt răcoros de tribord și câțiva timp plutirăm cu repegiune, fără să ne gândim la vre-o primejdie, șiindcă în ziua aceia nu era nici un semn de temut. Deodată iată-ne „mascății“ de un salt de briză ce venia dinspre Helseggen. Așa ceva nu se întâmplase niciodată și începu să ma simt rau, fără să știu pentru ce. Ne puserăm sub vânt, fără însă a isbuti de loc din prietenia valurilor și tocmai ma gândiam să ne întoarcem la lîman când, aruncându-mi ochii înapoiai, văzui toată zarea acoperită de un nour de aramă, ce se înălță cu cu o repezeciu nimotoare.

In același timp vântul, ce ne purtase până atunci, pieri și ne gasirăm într'o asemenea liniște de aer, în căt curenții ne purtau după placul lor în toate părțile. Dar nici această stare de lucruri nu dură destul timp ca să ne dea răgazul să chibzuim. În mai puțin de o minută furtuna ne învalui; în minuta următoare cerul

se acoperi cu totul și ziua se întunecă așa de tare, încât nu mai puturăm vedea dintr'un capăt într'altul al corăbiei.

Nici nu mai incerc să vă descriu blestemul unui astfel de uragan. Cei mai bătrâni lupi de mare din Norvegia n'au apucat ceva la fel. Strânerăm toate pânzele în grăba; dar, la cea dintâi năvală de vânt, amândouă catargele sburără peste bord ea și când ar fi fost retezate, iar catargul cel mare răpi cu el și pe fratele meu cel mai Tânăr, care din prevedere se agățase de dânsul.

Corabia noastră era ca o frunză pe valuri. Puntea fusese măturată cu totul și nu avea decât o mică deschidere spre proră, pe care luasem obiceiul să o închidem totdeauna, înainte de a străbate curentul, ca o măsură de prevedere când ai de a face cu o mare răs-vrătită. Fără această măsură, în imprejurarea în care ne găsim, ne-am fi scufundat de bună seamă, căci valurile ne acoperiră cu totul timp de câteva minute. Prin ce minune fratele meu scăpa dela peire, nu pot să știu, căci vai! n'am avut puțință să afiu. Cât despre mine, desfăcându-mă dela catarg, m'aruncai pe brânci pe puncte și, înțepenind picioarele de marginea îngusta a bordului, mă agățai cu amândouă mânele de un inel ce se află la piciorul catargului dinainte. Aceasta era tot puteam face mai bun și numai instinctul m'a indemnătat să lucrez astfel, căci eram prea amețit ca să mai pot judeca.

Câteva minute rămăserăm cu totul acoperiți de apă, după cum v'am spus, și în timpul acesta, agățat de inel, mă siliam să-mi ţiu răsuflarea. Apoi, ne mai putând răbdă, mă ridicai în genunchi, fară să las belciugul din mâni și scosei capul la aer. În clipa aceia corabia noastră se scutură întocmai ca un caine cândiese din apă și se ridică deasupra mării. Încercai atunci să mă reculeg din amețeala și să-mi adun gândurile, ca să văd ce e de făcut, când simții că cineva mă apucă de braț. Era fratele meu cel mare și inima imi treșări de bucurie, căci îl credeam mătnrat de valuri. O clipă după aceia însă bucuria mea se preschimbă în

groază când el îmi țipa la ureche din toate puterile numai acest cuvânt: *Moskoc-Strom!*

Nimeni nu-și poate închipui ce zguduire simții atunci. Tremuram din creștet până în talpi ca și când aș fi fost scuturat de friguri. Înțelegeam bine ce voia să spui fratele meu cu această vorbă. Tărăți de vântul ce suflă, acum ne găsim în voia curentului și nu aveam nici un chip de scăpare.

Ați înțeles că, străbatând canalul curentului, făceam totdeuna un ocol ca să trecum drept pe deasupra lui numai când timpul era liniștit și atunci încă trebuia să așteptăm și să pândim cu grije vremea apelor potolite; însă acum eram tărăți de-adreptul spre genune și pe o furtună ca aceia! De bună seamă, mă gândiam, vom fi deasupra vârtejului chiar în momentul acalmiei — un grăunte de speranță! dar puțin după aceia mă prinse ciuda că am fost așa de nebun să mai nădăjduesc ceea. Știam că suntem niște condamnați, chiar dacă ne-am fi aflat pe o corabie cu de zece ori nouăzeci de tunuri.

Cu toate acestea furia dintai a furtunii se potoli, sau cel puțin n'o mai simțiam într'atâtă, fiindcă alergam înaintea ei; mai apoi însă marea, pe care vântul o ținea până atunci întinsă și spumoasă, începând să se înalte în munți de valuri. O schimbare ciudată se produse și în cer. Jur împrejurul nostru, ori încotro priviai, el era negru ca noaptea; însă chiar deasupra noastră se limpezi dintr'odată un ochiu de cer senin, — așa de senin cum n'am mai văzut, — de un albastru așa de adânc și de lucitor, iar prin ochiul acela strălucia luna plină cu o lumină așa de puternică, cum nici odată în viață mea n'am mai văzut. Ea lumină totul împrejur; dar ce priveliște, Doamne Dumnezeule, ce priveliște se desfașura sub luna!

Încercai odată, de două ori să vorbesc fratelui meu; însă, nu știu cum, vuietul de ape crescuse așa de tare, încât, de și fi strigam la ureche din răsputeri, el nu mă putea auzi. Deodată el, scuturându-și capul, îngălbenea ca un mort și ridică un deget ca și când mi-ar fi zis: asculta!

Nu știam la început ce vrea să spui : dar în curând un gând grozav tăi fulgeră prin minte. Seosei ceasornicul din buzunar : nu mai umbă ! li privii cădranul la lumina lunei și îl aruncai cu ciuda departe, în ocean, izbucnind în lacrimi. Se oprișe la ora șapte ! Trecuse deci momentul calmului de ape și vârtejul currentului era acum în toi.

Când o corabie este țapăna zidită, cu pricinere încărcată și nu se cufundă prea mult sub povara ei, și dacă aleargă în larg pe furtuna, valurile par totdeauna că-i fug pe sub talpă, ceea ce pare foarte ciudat unui terestru, — și aceasta se numește în graiul marinilor „*a călări*“.

Ei bine, până acum noi călăriserăm peste hula foarte frumos ; dar în curând un val uriaș se revărsă peste noi, ne prinse sub bolta lui și ne răpi cu el, ridicându-ne sus, sus de tot, până în văzduhul cerului. Nici odată n-am crezut că un val se poate înălța așa de mult. Pe urmă, luncând pe o curbă amețitoare, ne lăsărăm în jos și ne afundărăm, așa încât mă prinse o asemenea spaimă și amețeală, ca și când aș fi căzut în vis din vârful unui munte înalt. Însă, pe când ne găsim pe creștetul valului, am aruncat o repede ochire împrejurul meu și atată mi-a fost de ajuns. Fulgerator mi-am dat seama de toată grozăvia soartei noastre. Vârtejul currentului Moskoe se afăra numai la un sfert de milă înaintea noastră ; dar un vârtej ce nu semănă cu nici unul din cele obișnuite, după cum vârtejul pe care îl priviți acum nu seamănă cu învărtirea unei mori. De n'aș fi știut unde ne aflăm și ce ne aşteaptă, n'aș fi recunoscut în nici un chip locul. Priveliștea era așa de ingrozitoare, în căt, fară de voie, închisei ochii, iar pleoapele mi se striviră în strângere ca într'un spasm.

N'au trecut nici două minute și iar simțirăm cum valurile se potolesc din nou și că suntem acoperiți de spumă. Corabia se întoarce smuncit din babord jumătate de cerc și se repezi că o săgeată într'altă parte. În același timp mugetul apelor fu înăbușit de un zgomot

ascuțit, un zgomot de care vă puteți face o idee închipuindu-vă și uierul cător-va mii de vapoare ce tipă din sirenele lor în același timp. Ne găsim atunci în cingătoarea hulei care inconjoară vârtejul și, de bună seamă, mă gândiam că o clipă după aceia vom lungea în vârtej, al căruia fund nu-l puteam împedea deosebi, din pricina iuțelii spăimântătoare cu care eram tărăti. Corabia părea că nu se cufunda de loc în apă, ci că zboară pe deasupra ei ca o bască de aer la suprafața valurilor. Tribordul atingea vârtejul, iar la babord se desfășura oceanul nesfârșit și simțeam că văd un zid nesfârșit de apă ce se rotește între noi și zare.

Poate că n' o să mă credeți, dar acum, când ne găsim în gura pâlniei, eu mă simțim mai stăpân pe mine însuși decât atunci când ne apropiam de ea. Cu sufletul gol de orice speranță, mă simții par că usurat de o mare parte din grosuza care mă paralizase la început. Eu cred că disperarea tmii oțelise întru câtva nervii.

Aceasta nu e lăudăroșie, ei adevarat curat! Mă gândiam că este ceva sublim într-o asemenea moarte și că ar fi o nebunie să mă opresc la gândul așa de meschin al salvării mele, când în fața ochilor se desfășura o priveliște așa de măreață a puterii Dumnezeuști. Cred că aș roși de rușine dacă mi-ar trece prin minte un asemenea gând. O clipă după aceea fui cuprins de curiozitate să cunoște vârtejul. Eram stăpânit de dorința de a-i cerceta adâncul, chiar eu, prețul vieții și durerea cea mai mare era că nu voi putea împărtăși tovarășilor mei tainele acestei minuni. Iată, de sigur, ciudate gânduri din partea unui om ajuns într-o asemenea cumpăna, — și de multe ori m'am gândit după aceea că goana corăbiei în cercuri amețitoare deasupra abisului, trebuie să mă fi zăpădit pușin.

Mai era și o altă imprejurare care mă facea să-mi păstrez cumpătul și anume potolirea vântului care, în locul unde ne aflam, nu ne mai supără, căci, după cum și dumneavoastră v-ați putut da seamă, cingătoarea de spumă se află în pâlnie ceva mai jos ca fața oceanului;

iar acesta ridică acum mai sus de capetele noastre un soi de mal prăpătios și posomorât. Dacă n'ati apucat nici odată o furtună pe mare, nu puteți să ce descurajare îți cobcară în suflet complicitatea între vânturi și neguri. Te orbește, te asurzește, te înăbușe și-ji răpește orice putință de faptă și de judecată. Însă noi scăpaserăm acum de toate aceste mizerii, întocmai cum criminalii, condamnați la moarte, se bucură în închisoarea lor de miciile plăceri, refuzate lor, atâtă timp căt sentința era încă nesigură.

N'as putea să vă spun de câte ori am ocolit coroana de spumă. Ocoliam, ocoliam mereu, poate de o oră, zburând mai mult de căt plutind și apropiindu-ne pas cu pas de primejdie și de grozava margine din lăuntru a vârtejului. În tot timpul acesta eu n'am lăsat din mâni inelul de fier. Fratele meu se află înapoia mea, agățat de un butoiș gol de apă, bine înțepenit sub cușca bolții dela pupă, singurul obiect ce nu fusese maturat de valuri de pe bord, la izbucnirea furtunii. Pe când ne apropiam de marginea genunei, el părăsi butoișul, se repezi spre inel și, în groaza lui, încercă să mi-l smulga din mâni, căci inelul nu era destul de mare ca să-l putem tine amândoi. Nici odată n'am simțit o măhnire mai adâncă decât în clipa când îl văzui făcând o asemenea încercare, – deși îmi dam seama că era nebun, nebun furios din groază. Cu toate acestea eu nu am încercat să mă opun lui; știam cătă siguranță îți dă acest inel și i-l lăsai, iar eu mă îndreptai spre pupă, ca să mă agăț de butoiș. Nu mi-a fost greu, de oarece corabia, în drumul ei circular, își ținea cumpăna bine pe talpă, deși era zguduită dintr'o parte și alta de loviturile valurilor uriașe și de fierberea vârtejului. Abia mă-întărenisem în noua mea poziție, când o lovitură grozavă în tribord repezi corabia cu botul spre adânc. Săptii repede o rugăciune către Dumnezeu, crezând că totul s'a ispravit.

Inima mi se strânse de frică; mă agățai cu putere de butoiș și închisei ochii. Câteva clipte n'am îndrăsnit să-i deschid; mă săptam la o moarte fară greș și

mă miram că încă nu m'am scufundat și că nu mă aflu în agonie sub valuri. Dar timpul trecea și eu tot trăiam. Senzația de cădere înceasă și mișcarea corabiei nu se deosebia mult de aceea când ne aflam în cingătoarea de spumă. Totuși eram aplecați mai mult spre tribord. Prinse ciuraj și privii încă odată împrejur.

Nici odată nu voiu uită simțirea de spaimă, de groază și de admirare pe care am încercat-o în fața acelei priveliști. Corabia parea atârnată ca printr-o minune la jumătatea abisului, pe suprafața din launtru a unei pâlnii cu o cireconferență vastă și o uimitoare adâncime. Suprafața pâlniei, cu desăvârșire lină, aș fi socotit-o de abanos, dacă ar fi lipsit repezeciunea cu care se învârtia împrejur și reflexul scânteietor și palid pe care-l răsfrângea sub razele lunei pline care, din ochiul împede de cer, despre care v' am pomenit, se revârsau ca o cascadă de aur fluid peste zidurile negre de apă și până în cele mai intime adâncuri ale abisului.

La început eram prea ocupat să observ cu oarecare precizie. Nu-mi dăm seama decât de o revârsare generală de o mareție extraordinară. Totuși, după ce mă liniștii puțin, privirea mea luncă fără voie în sprijin. În partea aceia nici o piedică nu se punea în fața ochilor. Corabia noastră, atârnată pe coastă aplecată a abisului, își păstra cumpăna dreaptă pe talpă, sau, cu alte cuvinte, puntea sa era într'un plan paralel cu apa, care se înclina pe un unghiu de peste 45° , așa încât mi se parea că plutim pe coastă. Mai observai că în a-i ceastă poziție mă puteam cumpăni tot așa de ușor ca și pe un plan orizontal și aceasta se datoră, cred eu, extraordinarei repezeciuni a mișcării noastre circulare.

Razele lunii păreau că vor să atingă fundul necercetatului abis; cu toate acestea nimic împede nu putem sări acolo, fiindcă o ceată deasă învaluiă totul în jurul meu, iar un cercubeu măreț se arcuiă deasupra întocmai ca acea puncte îngustă și șovâitoare care, după credința musulmanilor, este singurul drum ce duce de la Timp spre Eternitate. Această ceată, de bună seamă se naște din frecarea uriașilor pereți lichiizi ai pâlnie,

de fundul abisului. Cât despre huietul imens ce se înălță din aceste neguri până la cer, nici nu mai îndrăznește să vorbesc.

Cea dintâi luncare a noastră dela cingătoarea înaltă de spumă ne dusese la o mare departare pe coastă; însă coborârea mai departe nu se mai făcea aşa de repede. Ne coboram, învărtindu-ne, nu cu o mişcare regulată, ci cu avânturi și scăpatări uimitoare care, acum ne repeziau la câteva sute de iarzi în jos, acum ne rotiau într'un larg cerc împrejurul pâlniei. După fiecare ocol coborârea noastră treptată ne apropiă de fund cu incepineală, dar sigur.

Privind împrejurul meu pustiu întins de abanos lichid, care ne purta, observai că corabia noastră nu era singurul obiect răpit de vârtej. Atât în susul căt și în josul nostru, se vedea sfârâmaturi de corăbii, scânduri și trunchiuri de arbori și alte obiecte mai mici precum: bucați de mobilier, lázi sfârâmate, butoaie și cosme. V'am vorbit adinioarea de ciudata curiozitate, care m'a prins, alungându-mi frica. Pe măsură ce mă apropiam de sfârșitul grozavei mele soarte, ea creștea și se exagera în mine. Începu să observ cu un interes ciudat nenumărtele rămășițe care plutiau în apropierea noastră. De bună seamă, căzusem în delir, căci îmi faceam o placere să calculez iuțeala lor relativă cu care se coborau spre adâncurile de spuma. M'am trezit vorbind: „îata un brad, care, de sigur, se va cufundă și va dispărea cel dintâi“ și mă simții par că rătacit, când văzui că puntea unei corăbii olandeze apucă înaintea lui și se duce spre fund. În cele din urmă, după mai multe socoteli de acest soiu, care se dovediau toate neadevărate, trecui la un nou sir de gânduri, care mă facură să tremur din tot corpul, pe când inima îmi batea mai tare ca ori când.

Și să nu credeți că vre-o nouă cauză de groază, ci o lucire de speranță m'a mișcat până într'atât! Această speranță izvora, în parte, din amintirile mele și, în parte din faptele pe care le observam atunci. Mi-a venit în minte nesfârșita felurime de sfârâmaturi ușoare,

ce erau aruncate pe coasta de la Lofoden, după ce fusese înghijite și zvărlite apoi de Moskoe-Strom. Cea mai mare parte din aceste lucruri erau așa de zdru-micate, de strivite, de sfâsiate, încât păreau zburlite de așchii și talași. Dar, tot în acelaș timp, îmi-amintii foarte precis că mai erau unele în foarta bună stare. Nu-mi puteam explica deosebirea aceasta decât presupunând că sfărămăturile sfâsiate erau singurele ce fuseseră cu totul înghijite; că celelalte trebuie să fi intrat în vîrtej într-o vreme mai târzie a măreei sau, din cine știe ce cauză, se vor fi scoborât destul de înecăt, așa în cît n-au avut timpul să ajungă la fund înainte de momentul fluxului sau refluxului. Îmi închipuiam că este foarte cu puțință în amândouă ipotezele, că ele să fi fost scoase, prin învărtire, până la fața oceanului, fară să aibă soarta acelor lucruri, care au fost răpite mai de vreme, sau a căror coborâre a fost mai repede. Si mai facui trei observări de seamă: prima, că *repeziciunea coborării eră în raport direct cu volumul corpului*; a doua, că *din două masse de volume egale, una sferică și cealaltă de altă formă, cea sferică se cobora mai iute*; a treia, că *din două masse egale, una cilindrică și alta de o formă oarecare, cea cilindrică eră înghijită mai târziu*.

De când am scăpat din iadul acela, am stat de mai multe ori de vorbă despre aceste lucruri cu un bătrân dascăl de școală din ținut; și el m'a învățat să mă servesc de cuvintele cilindru și sferă. El mi-a explicat, dar am uitat cu totul explicarea sa, - că cele trei observări facute de mine nu erau decât urmarea firească a formei obiectelor plutitoare și mi-a arătat cum se face că un cilindru, plutind într'un vîrtej, opune mai multă greutate decât un corp de acelaș volum, dar de formă diferită¹⁾.

O imprejurare mai contribuă să-mi întăriască aceste observații și să mă îndemne să folosesc de ele și a-nume faptul că, după fiecare ocol, noi apucam înaintea unor obiecte asemănătoare cu un butoiuș, cu o vargă

1) Vezi Arhimede: De incidentibus in fluido lib. 2.

de corabie, sau cu un catarg și că multe din ele, deși se găsiau la același nivel cu noi în momentul când am deschis ochii asupra minunilor vârtejului, acum se aflau cu mult deasupra noastră și păreau că abia și-au schimbat locul lor dela început.

Nu mai aveam nici o indoielă de ceea ce trebuia să fac. Hotărăi să mă leg strâns de butoașul de care mă agățasem, să-l desfac de pe corabie și să mă arunc cu el în mare. Prin semne încercai să atrag băgarea de seamă a fratelui meu asupra butoiașelor plutitoare ce treceau pe lângă noi și facui tot ce mi-a stat în putință, ca să-l fac să înțeleagă ce voiam. În cele din urmă crezui că mi-a pricoput planul; dar, fie că a înțeles sau nu, el scutură din cap cu desnădejde și în rupțul capului nu voi să părăsescă inelul. Era peste putință să mă apropii de el: imprejurările nu îngăduiau nici o întârziere. Astfel, după o luptă amară, trebuie să-l părăsesc în plata sorții sale triste. Eu însumi mă legai cu niște funii de butoaș și, fără să șovăiesc, mă aruncai cu el în mare.

Urmarea a fost tocmai aceea pe care o prevăzusem. Și așa se face că mă aveți astazi în față și-mi ascultați povestea. Bănuți, prin urmare, tot ce a urmat după aceea. Așa dar, voi trece repede spre desnodământ. Trecuse poate o ora de când părăsescem corabia și acum o vedeam departe sub mine când, deodata, una după alta, ea facu trei sau patru învărtituri repezi și, ducând cu sine pe bietul meu frate, se cufunda, pentru totdeauna, cu botul înainte, în haosul fundului. Butoiașul, de care mă legasem, se coboră până la aproape jumătate din distanță ce despărțea fundul de locul unde sărisem în mare. În clipa aceea o schimbare ciudată se facu în înfațirea vârtejului. Coastele uriașei pâlnii pierdută repede din aplacarea lor; rotirea apelor se domoli din ce în ce mai mult. Pe încrețul ceață și curcubeul se risipiră și fundul abisului părăsescă umflă în sus.

Cerul era senin, vînturile atipică și luna plină asfinția spre apus cu o strălucire vie, când eu mă găsesc

iarăși la fața oceanului, lângă coastele dela Lofoden și deasupra genunei unde fusese Moskoe Strom. Era ceasul repaosului de ape; dar marea tot mai ridică dealuri înspumate în urma furtunii. Fui tărât cu iuțeala în canalul currentului și aruncat, în câteva minute, pe țărmlund unde pescuiam. O corabie mă lua în ea, sleit de obosială și acum, când primejdia era trecută, amuții la amintirea grozăviei sale. Cei cari m'au pescuit erau niște camarazi vechi și tovarăși de fiecare zi, dar nu m'au cunoscut nici atât că ar fi cunoscut pe cineva, care s'ar fi întors din țara umbrelor. Părul meu, care în ajun era negru ca abanosul, înălbise așa precum il vedeați acum. Ei mai povestian că toată expresia figurii mele se schimbase. Le-am povestit această istorie și ei nu m'au crezut. V'o istorisesc și dumneavoastră și abia nadajduesc că veți crede-o mai mult ca bunii pescari din Lofoden.

28/8/920 Tulcea

Traducere din Edgar Poë
de
Marioara Coatu

INTOARCEREA

După Johann Freiherr von Eichendorff

*Cobor înțel din spre pădure;
La fel e casa ei și-acum;
Iar draga mea, ca și pe vremuri,
Visând la geam, privește'n drum.*

*S'a măritat de mult cu altul
Pe când luptam eu pentru țară...
Și toate s-au stricat de-aluncea!
Cum m'aș întoarce'n luptă iară....*

*Copilul ei se joacă'n stradă;
La față seamănă cu ea....
Obrajii i-i sărut, șoptindu-i:
, Te aibă ceru'n paza sa!“*

*Ea s'a uitat un timp la mine,—
Și m'aș cuprins atunci fiori,
Dur, neștiind anume cine-s,
Și'ntoarse ochii, gânditori.*

*Și-am înoplat în față casei
Sub teiul ce cântă ușor....
Din corn suflai întreaga noapte
Un cântec trist de visător.*

*Când fălfâi spre zori lumina,
Ea-și aminti.... Și-alunci a plâns....
De mult eu însă și plecasem
Să-mi plâng, strein, norocul stâns.*

Mihail Pricope

SCRISORI

III

FĂGĂDUELE ȘI RĂSPLATĂ

De când jafurile mi-au stricat tot rostul plugăriei, numai pluguri, tamazlăc, turme și herghelii visez.

Cât de fericit eram, când produsele mele vegetale întreceau în calitate pe ale celorlați! Și ce fericit mă simțiam când Ministerul de Domenii, în loc să arate produsele Statului, se fălia, prezentând pe ale mele, zootehnicienilor străini, cari veneau să studieze rasele animale din aceste ținuturi!

Prin lege, apoi, mi s'a luat și pământul,—pământ ce-l desrobisem dela Turci prin cumpărătoare, pământ desfelenit sub ochii mei, udat cu sudoare proprie, pus în valoare și înzestrat cu tot ce o fermă mare poate să aibă de util și de agreabil.

Mă simt nemângâiat de pierderea averii mișcătoare, dar n'ăș regretă exproprierea, dacă pământul meu (1531 de hectare din 1930 căt aveam) s'ar dà celor ce-l merită. Chipul, însă, cum s'au făcut celealte improprietări și felul cum se procedează și astăzi cu dăunsele, fără plată imediată, dreaptă și în bani, a foștilor proprietari și fără nici o selecție a sătenilor, mă îndreptășesc să cred că s'a făcut mai mult reclamă decât economie națională.

Improprietărea tuturor, deodată, fără deosebire și pe suprafețe egale, pe lângă că atrofiază ambiția celor mai îscusiți, mărginindu-le acțiunea, mai impiedecă și pe cei îndrăzneți a-și părăsi locurile de origină, unde sunt deja instalați și echipați. Cine, de pildă, și-ar părăsi satul său natal, unde, după repartiție, ar primi 2 hectare, ca să vie în Dobrogea, să ia 5? Numai cheltuiile de strămutare și aşezare l-ar costa înzecit decât face priosul de 3 hectare, fără să mai pui înstrăinarea de ai săi.

Impresiunile acestea mă duc la întrebarea: Cui o să se dea pământul meu? Tot la cărciumarii și agenții electorali din sate

și orașe? Și, fiindcă sătenii sunt și astăzi empirici și fataliști, de ja cine or să învețe ei cum să-l folosiască mai bine? Dela ciupercile de eri, trecute astăzi în partidele nouă?

Mă mir, fără să vreau, căni, știind starea înapoiată a agriculturii, văd că, în loc să se ia măsuri largi spre a îmbunătăji radical izvorul din care ne hrănim, din contra se lășește tendința de a industrializa o populație rară, fără nici o pregătire profesională și fără nici un capital material.

Bătrânnii își băteau joc de cei cari lăsau să le zboare vrabia din mână pentru cele de pe gard. Și aveau dreptate, pentru că tocmai aceștia, cari împiedecă progresul prin trândăvia, neprinciperea ori specula lor, te asasinează la fiecare vorbă cu necesitatea evoluției. Dar de ce să evoluăm în fabricarea unor mărfuri de cea mai proastă calitate și înzecit de scumpe? Nu tot străini, cu firme românești, sunt industriașii noștri actuali? Și, în tot cazul, pentru ce să nu evoluăm mai întâi în agricultură, ocupația de predilecție a tuturor, care, forcamente, va pregăti și industria? Abecedarul începe cu A, nu cu Z. Industria mare a născut din cea mică. Până când atâtea spăli, care s-au făcut pe spinările agriculturii?

Se pierd 30% din grâne, pentru că nu se pot adăposti în gări și transporta la porturi, și domnii evoluționişti se gândesc la industrie, cu scutiri și prime date tot de agricultură! Nici astăzi nu se mai lăsă de aceste maimușării păgubitoare?... E mai mult decât caracteristică părerea ce și-a dat-o un Englez despre noi, mai zilele trecute, răspunzând unui Român care-i pusese întrebarea: de ce țara lui nu ne împrumută bani, ca să ne refacem? „*Pentru că D-voastră schimbați legile proprietății la fiecare trei zile!*“ Adevarat mal adevarat și mai puțin spus, nu se poate.

Dar mă pierd în fapte. Am friguri, se vede. Să le înăbuș, căci nu se poate ca din toată această Românie Mare să nu apară, azi sau mâine, dintr'un palat sau dintr'o colibă, o moșie ageră, un suflet mare, cu braț puternic, care să pue pe cale bună inteligența orașelor și bunul simț al satelor.

Să spun, mai bine, ce s'a petrecut în Dobrogea, dela 1884, de când trăesc într'ânsa. Poate că însăși păcatele din trecut să inspire căință și îndreptare în viitor.

Conferința dela Berlin, născută din războiul dela 1878, în care armata române scăpaseră Imperiul rusesc dela cea mai rușinoasă înfrângere, în loc să ne răsplătiască sacrificiile cu înăpoierea celeilalte părți a Basarabiei ce ne-a cutropit-o Rusia, ne-a mai luat și partea ce o stăpâniam, dându-ne să schimb o bucată din Dobrogea, care, aşa pustie și sălbatică cum era în cea mai mare parte, nu avea altă valoare decât accesul ce ni-l da la Mare.

La incorporarea acestui teritoriu, cea mai mare grija a marelui răposat *Regele Carol* și a vrednicului său ministru *Mihail Cogălniceanu* a fost ca să naționalizeze și să folosiască cât mai de grabă acest pustiu. În acest scop, au lansat o Proclamație, făgăduind tuturor Românilor, de sub toate stăpânirile, pământ, cu păsuri de plată, cu lemn de construcție gratis și cu tot felul de alte înlesniri, dacă se asează aci. De pretutindeni, atunci, au pornit Românilii în Dobrogea, cari au naționalizat solul și au transformat pustiul în holde. Printr-ânsăii Statul și-a făcut în Dobrogea un venit de tre-o 32 de milioane de lei anual, peste cheltuieli. și cu toate acestea, ei au fost cei mai batjocoriți și mai exploatați de Stat prin funcționarii săi.

Cum?—Iată:

Chiar dela prima distribuire a pământurilor, inginerii parcelatori, ca să poată măsură cât mai mult pământ și să-și ia plăta de căte 2 lei de hectar, s'au lăsat lingușii sau plătiți de către locuitori de origini străine, cărora le-au dat, nu numai câte pământuri au vrut, pe numele lor, dar încă și pe nume de oameni ce nu existau. Azi, de li s'ar verifică titlurile, Statul ar intra în stăpânirea a cine știe căte zecimi de mii de hectare. Eu însuși, revoltat de această risipă de pământ, am încunoștiințat în mai multe rânduri și pe mai mulți miniștri despre aceasta, cerând comisii de verificare, dar nimeni n'a făcut nimic. În Cadrilater, tot aşa. Pământurile Turcilor se stăpânesc de Bulgari, de și actele originale sunt încă la proprietarii lor.

Statul, apoi, nu s'a ținut nici de făgăduiala regală și legală dată coloniștilor. Lemne de construcție nu le-a dat. Alte ajutoare —iarăși nu. Ba încă, de unde, după legea pentru regularea proprietății imobiliare din Dobrogea, Statul nu putea cere plăta ratelor primilor trei ani decât la sfârșitul perioadei de răscumpărare, adică după 17 și 27 ani, le-a cerut, cu toate aceste, global

și deodată, și încă tocmai într'un an de mare secată, când, fără milă, a vândut tot avutul micilor plugari pentru datorii ce nu erau exigibile. N-am văzut mai mare jale ca atunci. Mulțime de oameni, cari se exilaseră și se istoviseră punând în valoare niște pământuri înțelenite de zecimi de ani, ca să-și croiască un viitor, au pierdut și cu ce veniseră, rămânând cu palmele. Iată cu cătă lăcomie pentru prezent s'a zdrobit la noi tot dorul de muncă, care reprezintă viitorul ţării, de către unii din cei cari au cărmuit-o. Si spun aceasta cu atât mai adâncă măhnire, cu căt acte și abuzuri de o ferocitate animalică se ascundeau sub o îmbrăcămintă de gală..., belgiano-orientală.

Cum?.. Să chemi lume de petutindeni, de unde fie-care și-a părăsit rude, prieteni, case și felul lor de a trăi, ca să-și așezi într'un desert, alături de o mână de locuitori de altă origină, de altă religie, de alte tradiții, cu alte aspirații, cu altă limbă și cu alt traiu, fără să mai pui dușmania ce totdeauna învinșul poartă îngrijorătorului și fără să socotești primejdia la care-i expulzi, punându-i la îndemână vecinului dela miazați, care dispută această teren, pentru ca după ce i-ai stabilit să-i părăsești puterilor proprii, ba încă să-i mai și împilezi! Ce nume se poate da unor asemenea acte?

N'aveau case; și nimeni nu voia să-i găzduiască, până să-și facă surle. Se frigeau de sete și toți li goneau dela puțuri. Eu însumi am stat trei luni de zile într'o sură de pândar și căram cu birja apă dela Constanța, de și aduceam, atunci, eu mine un capital de peste 800 000 de lei.

Cu luniile de zile nenorociții coloniști nu găsiau cu cine să schimbe două vorbe românești. Trăiau în păduri de buruene, întinse dela malul Dunărei până la Mare. Lupii și vulturii le luau vitele și păsările din ochi. Abia tărau plugul cu 14 și 16 boi, ca să desfeleniască 1% de hecțar pe zi. Soarele, secura, gerul și gândacii le ardeau și le sugeau recoltele, și când, une ori, se făcea... La început, în aceste condiții, cătă răvnă de muncă și căt dispreț de viață a trebuit să aibă acești oameni, dacă și distracțiile din zilele de sărbători nu le puteau găsi decât tot în muncă! Martiri au fost pentru alții și neghiobi pentru dânsii, acesta-i adevarul!

Li învinovățiau, prin procese-verbale, făcute într-ascuns, că tăiau lemne din păduri, pe când ei luau uscăturii ce li se datorau. Li se aruncau păpuși de tutun prin curți și grădini, ca să

poată fi acuzați de contrabandă. Lii declarau lipsă din comunele, unde de fapt locuiau, ca să-i poată depoziția de pământuri, dacă nu dădeau bacșis. Pentru cea mai mică datorie către Stat li se imobilizau și vindeau toate vitele și bucatele la negustorii indicați de perceptori. O naștere, o cununie, o schimbare de poliță, un bilet de vânzare de vite li costau ochii din cap. Și se pare că cei mici erau tovarăși cu unii dintre cei mai mari, căci toate reclamațiunile n'aveau nici un efect.

I-au ținut 34 de ani sub legi excepționale, de și din circa 370.000 de locuitori mai rămăseseră numai vre-o 120.000 de origină străină. Toate putregaiurile de dincolo erau trimise ca funcționari aci. În sfîrșit, jafurile și nedreptățile erau starea normală. Și, pe măsură ce se vindeau la licitație averile coloniștilor, funcționarii comunali, fiscale și domeniali le cumpărau, prin interpuși, pe prețuri de 20 de lei boul și 1.50 oaiă! Până în cele din urmă i-au depozitat și de pământurile pentru care atâția ani suferiseră și inclemențele naturii și urgia oamenilor. Într'un singur an Ministerul Domeniilor a depozitat 38.000 de hectare. Și când cățiva depozedați au obținut dela justiție reintegrarea în drepturile lor, s'au dat ordine și s'au făcut legi interpretative, ca și această eale să le fie închisă.

Tot pe atunci, ca să se împliniască zicătoarea: „după nuntă și cal de ginere”, ne pomenim că dispără dințre noi singurele două mândri, care ne consolau și ne întrețineau speranțele: *Mihail Cogălniceanu* și *Remus Opreanu*. Prin dispariția acestor neuitați și vredniții patrioți, nu mai rămânea dobrogenilor decât o singură poartă, totdeauna deschisă, un singur sprijin, mare și puternic, răposatul întru fericire *Marele Rege Carol*, care, tocmai pentru că era prea mare, nu-l puteai aprobia oricând și pentru orice.

Dela această dată începe o altă fază pentru dobrogeni: fază în care adormitul începe să se trezască. Protestările încep prin cățiva revoltați, cari, prin graiu și scris, desvăliau și înfierau abuzurile, ce până atunci rămâneau necunoscute.

Organizatorul acestei campanii, caide și energice, a fost *Ioan N. Roman*, ale cărui multe din vederi de și nu le împărtășesc, totuși aceasta nu mă impiedecă să nu recunosc că are un suflăt drept, o cultură superioară și că de firea lui este apărător dezinteresat și cald al tuturoi celor apăsați. Ajutat de *Ion*

Bănescu și de Mihail Coiciu (acum răposați, dar totdeauna vii în amintirea noastră), cum și de mine, am fondat ziarul „Farul”.

În acest jurnal, pe lângă că expuneam samavolnicile autorităților centrale și locale, mai pledam și cauza acordării drepturilor politice.

Până să le obținem, lupta a fost lungă și grea. Isbutisem ușor să avem de partea noastră partidul conservator, în frunte cu răposații Titu Maiorescu, general Manu și Nelu Filipescu, iar dintre cei supraviețuitori Tache Ionescu și Alexandru Marghiloman; dar n'am putut îmblânzî cu nici un chip pe șeful partidului liberal, răposatul Dimitrie Sturdza, peste a căruia influență n'am putut trece decât după cățiva ani de strigăte, de jalete și de stărulnji asidue și disperate.

Credeam atunci—naivi ce am fost!—că, obținând drepturi politice, vom scăpa de fără-de-legile regimului excepțional. Uităsem că lupul nu-și leăpădă năravul. Abia acum vedem că, dacă cetățenii nu-și îndeplinesc datoria lor de căpetenie de a-și apăra cu gelozie drepturile, ele nu slujesc decât să mascheze, ori să legitimeze și mai mult abuzurile. Ca și în comerț, nu firma ridică marfa, ci marfa firma.

De aceea nici în această a doua perioadă, în care ne-am exercitat drepturile, n'am fost mai seutiți de arbitrarieță. Autoritățile au fost silite să schimbe forma, dar au păstrat fondul,—ba încă l-au mai și agravat cu ocazia rechizițiilor, prin care ne-au luat totul și fără bonuri; cu împărțirea alimentelor și cu aceea a vitelor, care s'au dat pe hacășuri cui nu trebuia.

Câtă vreme vor dură aceste pregătiri la bolșevism, nu știu; dar ceeace nu vom uită nici noi, nici copiii noștri este — mi-e scârbă să o spun!—devastările ce ni s'au făcut de chiar ai noștri, tăărăgăuirea despăgubirilor de războiu, abandonarea, fără apărare, la dușmani și mai presus de toate, graba cu care am fost cedați dușmanilor la preliminările tratativelor de pace!

Hasancea, 15 Iulie 1920.

BUNĂ ȚARĂ, REA TOCMEALĂ!

Deși timpul reparăriilor și al reconstruirilor sosise deodată cu încetarea războiului, diferențele noastre grupări politice se luptă încă și astăzi pentru suprematie. Obstrucție, insulă și bătăi în Cameră; favoruri, mită și odihnă în Administrație; greve și petreceri la orașe; mizerie și jale la sate!... Iată cum ne reconstituesc! Ce le pasă reconstituitorilor de lungimea duratei suferințelor, care cer mai mult curaj decât însuși războiul. Ce vor să stie că în 3—4 ani s'a omorât mai multă lume de cât în sute de ani, și că pentru refacerea victimelor se cere o întreagă reconstituire a casei, iar nu niște simple cărpeli. În loc ca, de acord cu toții, să studieze și să alcătuiască legi care să se potriviase că interesele, aptitudinile și felul nostru de a fi, copiază și împun așezări străine, care ne-au schimbat firea și au otrăvit sentimentele. În loc să se întreacă unul pe altul în fapte folositoare, s'au mărginit să ajafe poftile. Nimeni, în doi ani de pace, n'a venit să spue cum și prin ce mijloace, echitabile pentru toți, crede că ne-am putea reface. Toți au încălcat și se țin încălcii de acea practică veche, care constă în a despărțea o clasă, ca să potoliască pe alta. Aceasta să fie oare acea artă nouă de a guverna, atât de mult cantică și exploarată? Pe ea o numesc „progres” și „desvoltare”? Și dacă gonești capacitatele și inițiativele, cu ce rămâi?

Problema ce se pune azi este, într'adevăr, vastă și complexă, așa că nimeni nu o poate îmbrățișa întreagă; totuși, acei care pretind puterea sunt datori ca, după studiul diferențelor ei părți, să pregătiască soluțiunile și să precizeze bine direcțiunile ce se împun puterilor publice și masei națiunii. Gol, însă, azi ca și ieri.

Cu toată frica de turburări, atât au făcut pentru plugari: să le dea pământ! Dar pământul o să-i învețe cum să-l lucreze ca să tragă cele mai mari foloase dintr'ânsul? De la el vor învăța sătenii economia rurală și meșteșugurile de iarnă? Pământul ce să paragină, le va crea Bancă cu bani iefteni, vite, unele, etc.? Și apoi, tot cu ciomagul și cu pășunatul pe țăzurile comunale o să-și regenereze și să-și înmulțiască vitele? — Dacă era vorba de perpetuarea sistemului vechiu, ce nevoie mai era de oameni

noi, mai cu seamă că pământul l-au fost dat *cei vechi*? Cel puțin „vechiturile”, cum li se zice, aveau avantajul că înscriau la bugetul cheltuielilor numai 600 de milioane, iar nu 6000, adecă 6 miliarde și jumătate!

E bine că ne arată cum au să ne prefacă; atâtă numai că pentru a se reda ţării și în special agriculturii, toată puterea de producție și a spori la maximum activitatea națională, trebuie date și mijloacele corespunzătoare; căci viitorul nu se poate asigură, decât reparându-se golurile făcute în averi și restabilindu-se rezervele de capitaluri, pe care le-a înghițit războiul.

Numai... cum? prin ce mijloace? și cine să le aplice? erau chestiunile ce se puneau. Și soluțiunea acestor chestiuni trebuia să fie dată în aşa echip, încât să corespundă atât situaționii noastre de astăzi, cât și nevoilor vremii, aşa de mari și de variațe, cari nu mai permit ca demnitățile publice și chiar funcțiunile să se mai dea oricui, pe iluzii și făgădueli deșarte, ori să se mai îngăduie experiențe pe spinarea noastră.

Lucrările ce sunt să se facă cuprind două faze, pe care nu mai anume oameni le pot conduce și realizează: *faza de reconstrucție și faza de lichidare*. Cea dintâi cuprinde restabilirea a tot ce a fost distrus, mai cu seamă instrumentele de lucru și de producție, indispensabile pentru a face să renască viața pretutindeni și să se restabiliască averile distruse; cea de a doua, — care nu este decât încheierea celei dintâi, — lichidarea dărilor de tot felul, pe care războiul le-a făcut să apese asupra neastră. Atâtă vreme că această lichidare nu va fi asigurată, în condiții suportabile pentru generațiunile actuale și viitoare, vom înnotă într-o stare de quasi-faliment, care poate paraliza orice acțiune a noastră înăuntru și în afară. Spre a putea, dar, luptă pe acest îndoios teren, în scopul de a asigura traiul de toate zilele al națiunii și a-l permite să-și reconstituie averea, trebuie ca România să facă apel la toate elementele activității ei generale, producătoare de avuții; de unde trebuie de a le studia în deosebi și de aproape, spre a vedea ce trebuie și ce se poate cere delă fiecare.

Alte țări supra-populate și înaintate, puneau până acum *industria* în primul rând și apoi *agricultura*. Nu știu însă dacă, de azi înainte, după ce din războiul acesta s'a văzut că fără produse agricole nimeni nu se poate mișca, nici trăi, nu vor mai re-

duce din atențiunile date industriei, pentru a spori pe cele de dat agriculturii. În tot cazul, până astăzi, industria noastră rară, scumpă și prostă, în loc de foloase, nu ne-a dat decât pagube. Petrolul chiar raportează puțin, iar exploatarea minelor este încă un deziderat. Și atunci pe ce resursă a prezentului și a viitorului trebuie să ne răzîmăm, dacă nu pe agricultură, ocupăriune predilectă a tuturor Românilor, — generator al avuției noastre și centru al activității naționale, împrejurul căruia totul gravitează!

Negreșit, mai sunt și alte mici forțe economice, care, toate, venind pe căi invizibile, contribuiesc la prosperitatea generală. Comerțul, mai cu seamă, realizează beneficii înăuntru și în afară, care se revărsă neîncetat în torrentul circulației și sunt un factor considerabil de propulsare economică și financiară. E, însă, o deosebire adâncă între comerț și agricultură, și anume aceea că comerțul nu face decât să asigure și să activeze circulația produselor, pe când agricultura le creează. Pe ea, dar, cu voie fără voie, trebuie să ne sprijinim viitorul economic și financiar al țării și pe ea trebuie să contăm pentru a restabili averile, atât de adânc zdruncinate.

Bazat pe ceea ce auzisem vorbindu-se în Anglia, că, după pace, Englezii sunt hotărâti să dea o căt mai mare extensiune agriculturii, care până atunci fusese subordonată industriei și pășunelor, spuneam mai sus că și țările eminamentele industriale au tendința de a îmbrățișa pe viitor agricultura, înțelegând că fără ea, traiul e greu și uneori imposibil. Astăzi citesc că Anglia nu numai a defrișat toate prisoanele de pășuni ce avea, dar că și Francezii s'a hotărât să dea, de acum înainte, primul loc agriculturii. Și atunci, dacă Anglia și Franța, ale căror industrii atât de înfloritoare, le-a înălțat și îmbogățit, găsesc avantaj a ridică agricultura la primul rang al activității lor viitoare, — căt mai mare interes avem noi, Români, a căror singură resursă este ea, și al căror pământ fertil și producător de toate ne poate aduce căștiguri fabuloase, să o punem în stare să producă tot ce poate produce!

Ca noi îmbunătățiri ce i se poate aduce, de n'ar fi de căt canalizarea și îndigurarea la câmp a râurilor ce se revărsă prea mult, irigația și drenajurile pământurilor din jurul lor, introducerea navegației pe aceste râuri, creșterea vitelor la grăjduri, cu furage artificiale, industriei mici de iarnă la sale și cultura rațională a

plantelor alimentare și industriale, a pomilor și a vici la dealuri, tot încă sporul veniturilor din agricultură ar putea suporta cheltuielile din buget ale reconstituirii noastre.

Se va putea obiectă, poate : *Cu ce mijloace actuale să se facă toate lucrările acestea?* La această obiecție eu mai adaug și altă : *Și cu cine, de la noi?* Am, însă, un răspuns : *Prin concesiuni la străini!*

Tări bogate și pricepute au recurs la acest mijloc, până să se poată înzestră cu toate mijloacele economice necesare; și tocmai noi, cari nu știm și nu putem face nimic prin noi însine de căt politică și funcționarism, ne-am găsit să facem acest fel de naționalism orb și păgubitor ? Cu ce ne-am ales, până acum, din lucrările făcute de Stat în regie și din cele cointeresante cu politicienii cari, afilându-se la guvern, au pus la contribuție averea publică ? Ne-am ales cu plata lor înzecită și cu specula cea mai nerușinată a publicului. Și cătă vreme, iarăși, va trebui să aşteptăm, suferind, starea primitivă de azi, din lipsa primelor instrumente economice, până când capitalurile acumulate ale acestor politicieni și știința dubioasă a creaturilor lor să ni le poată da ?

Miliardele ce se cer contribuabililor nu se câștigă din vânturi, ci din înlesnirile de tot felul ce Statul trebuie să pue la dispoziția producătorilor de valori reale, și încă căt mal de grabă. A se mal neglijă agricultura, cum s'a făcut până acum, spre a se favoriza orașele cu legiunile lor de consumatori; a se mal îndopă niște industrii, care nu există, decât pentru a scumpi lucrările; a se mai sustrage dela muncă productivă atâția funcționari și agenți electorali netrebuincioși; a se mai construi palate somptuoase, gări și poduri monumentale, pe aceste vremuri de lipsă, alături de niște colibe infecte; a se mai risipi, în sfârșit, banii publici pe toate zădărniciile, pe când satele și agricultura lâncezesc într-o fază care nu e nici pastorală, nici agricolă, — nu se mai poate.

Agricultura se pune astăzi în primul plan, pentru mai multe motive, dintre care cel dintâi este acela că ea poate fi mai repede reconstituită ; apoi, pentru că ea e în stare să dea, cea dintâi, satisfacere imediată la nevoi grănicice; și, în sfârșit, pentru că numai agricultura poate face în scurt timp față dărilor zdrubitoare ale bugetelor de după războiu.

Și de ce aceasta ? Pentru că pământul, din fericire, este

dintre toate instrumentele de lucru, cel care se deteriorează mai puțin și se repară mai lesne și pentru că el nu se poate distrugă de tot, așa că punerea lui în valoare se face mai repede de cât a industriei. Pe de altă parte, se rezolvă problema muncitorilor și a personalului de exploatare, pământul fiind gata să-și reia producțunea. În sfârșit agricultorii, încurajați de prejurile cu care li se plătesc produsele, vor face tot posibilul să obțină dela sol cât mai repede maximul de producțune.

Din nefericire, noi nu vom putea profita de aceste avantajii prețioase cu care natura a înzestrat pământul, fiind că nimeni nu s'a îngrijit din vreme de refacerea agricultorilor, ci toți i-au părăsit în starea în care i-a adus războiul: fără adăposturi, fără vite, fără unelte, și fără semințe. În satul meu din Dobrogea, de 270 de familii, nu s'au împărțit decât 40 de vite, dintre care 6 boi, vaci, viței și 11 cai, toți răioși și uscați de sete, din cari jumătate au murit și cealaltă jumătate e pe cale. Ca să-și fi cumpărat locuitoriile de aiurea, nici nu găsiau, nici nu aveau cu ce-i plăti, de oarece, e bine să se stie, un plug, la Constanța, se vinde cu 1000 de lei, o pereche de boi ori de cai cu 10, 15 și 20 de mii, o vacă cu lapte cu 5 și 6 mii, o furcă cu 30, o coasă cu 35, o mașină simplă de secerat cu 7000, un ștreang de iută cu 7 lei, — și așa mai deparțe. De unde, dar, săteanul din Dobrogea, fără cămașă și opiniție pe dânsul, să ia atâția bani? De aceea în satul meu, unde Statul are aproape 4000 de hectare, sătenii n'au putut ară decât cel mult 200.

Despăgubiri s'au dat, ușor industriași câte 60—70 de mii de lei pe niște imitații de fabrici; iar plugărilor numai câte 2—3 sute, din care cam pe de-a rândul a treia parte a opriț-o perceptoarul ori agentul de percepție ca bacăș ca să achite bonul; iar cu restul și-au cumpărat mălai și cămașă. Parte din vitele, uneltele și mobilele ce le aveau Români duși pe front, ori refuigați, se găsesc și astăzi în stăpânirea Bulgarilor, Nemților și Tatariilor de aicea și din Cadrilater, și nici o autoritate nu s'a sincrisit să le dea înapoi păgubășilor. Li trimet numai la procurori, la judecătorii do instrucție și de pace, la timbru, la avocați, și... vreme pierdută, adică: după un jaf și altul! Dezertorii, spioni și hoții, toți imbogăți și, sunt parte absoluți pe mărturiiile false ce-și dau unui altora, către oțărili însărcinați să le cerceze situațunea, iar restul a fost umneștiat, cu toptanul, chiar

și pentru abaterile dela datorile oslășești, ca și cum altădată armată nu ne-ar mai trebui.

Aceasta e schița stărilor de fapt dela sate; și se știe care a fost și activitatea Camerelor în cei doi ani de pace.

A fost oare așa de greu să se știe că încă multă vreme după războiu problema alimentară avea să fie prima preocupare a tuturor și că, dintre toate dificultățile ce aveau să se iviască fatal, pe urma lui, ea avea să fie cea mai îngrijitoare? Când se bate cineva, uită foamea și se supune la orice privațuni; dar după ce primejdia a trecut, stomacurile își iau revanșa și devin cu atât mai exigente, cu cât au răbdat mai mult. Această exigență naște în populație o stare de spirit contra căreia nici să se gândiască cineva să lupte. Stomacul gol n'are uyechi. Și un guvern care, în loc să lucreze, ar încerca să ocoljască, să temporizeze, ori să pedepsiască, să expune la cea mai mare primejdie. Prin urmare, pentru a se asigura alimentația unei publică și a se ușura suferințele traiului scump, eră leșye de văzut că nu există de cât un singur mijloc: acela de a impori produsele indispensabile masei populației.

Care erau acele produse și obiecte ce ne trebuiau neapărat atunci, imediat după războiu? Pentru hrana: *pâne, pește, grăsimi și sare*; pentru iluminat: *petrol*; pentru munca cîmpului: *vite, sămânță și unelte*.

De ce nu s'au mărginit să importe numai mărfurile acestea și chiar din acestea numai cele ce ne lipsiau? De ce nu s'au îngrijit să aibă pescari și ce trebuie pentru prins pește? De ce n'au mai redus din trenurile ministeriale și chiar din cele de pasageri, ca să aducă petrol și sare? Și de ce portul Galațiilor și altele gem și astăzi încarcate de tot felul de alte mărfuri, de care ne-am fi putut lipsi, sără să suferim?

Și să nu se spună că nu se găsiau mărfurile de care aveam nevoie, căci eu, fiind la Londra în 1918, am văzut cu ochii mei cum curgeau ofertele caselor mari din Anglia la legătura noastră de acolo, să ne trimiță ori ce avem nevoie și în orice cantități, pe prețuri convenabile. Ministrul nostru plenipotențiar telegrafia guvernului la București și acesta nu dă nici un răspuns, pe când comisiunile și delegații români cîtreieră toate târgurile și făceau toate speculele.

Când, din împrejurări neatârnate de voința omului, te lo-

vește o nenorocire, o suporți și o uști. Noi, însă, de zeci de ani suntem victimele unor negustori îmbrăcați în haine de politicieni, cari ne-au guvernat și administrat, până ce ne au adus în starea că nimeni nu mai e la el sigur de nimic și că pe toți i-au cuprins oboseala și descurajarea.

Pretutindeni oamenii și-au dat mâna ca să se organizeze astfel, încât să ușureze nevoile vremii, pe când, la noi, tocmai acum s-au găsit să-și dea unii altora cele mai înverșunate lupte de persoane, când starea noastră finanțiară, economică și morală este mai mult de cât gravă prin datorile ce ne strivesc și prin neproductivitatea la care am fost reduși.

Chiar înainte de războiu, cu tot exportul ce făcea cultura mare, și tot nu puteam sătură pofta de risipă a celor ce ne cărmuiau. Ce va fi de acum înainte, când oameni fără experiență și cu stomacurile goale se vor instăpani la cărma Statului?!

Trecem, este adevărat, și noi, ca toată lumea, printre criză spăimântătoare. Dar tocmai pentru ca să i se previe consecințele fruntașii altor țări au studiat nevoile tuturor claselor sociale și au găsit mijloacele cum să le ușureze; pe când la noi, de la 1917, de când s'a expropriat, proprietatea mare stă și astăzi neîmpărțită și nelucrată.

Cu ce program general și cu ce ajutoare materiale au venit vreuna din grupări, care să puie cultura mică de astăzi în stare să producă, măcar atât cât producea cultura mare?

Toți visează măriti și nimeni nu poate dovedi că le merită. E un păcat, se vede, al lipsei de educație cefărenească și al studiilor superficiale!

Și spun acestea nu pentru pofta de a critică. Le spun plin de acea măhnire adâncă, pe care o simte omul când e aproape să se înecă. Ea mi-a fost provocată de coincidență că tocmai când cheltuielile noastre bugetare se înzesc, producția scade și va scădea în raport și mai mare.

Credeam că, după ce am văzut strânși la un loc pe toți Români, voi trăi să văd și pe țaran iubit pentru el însuși, ca generator și pavăză a neamului. Primele semne, însă, ce se văd, sunt rele. Încrezători în vorbe, ei trec dela vechii stăpâni sătul la alții noi, flămânzi și nepricepuși, așa precum altădată au trecut de sub stăpânirea patriarhală a boerilor sub acea meschină, a ciocoilor.

Gusturile, se zice, nu se discută. Fie-care să sluijască pe stăpânul care-i place, dacă îne să fie slugă. Ceeace, însă, interesează țara, care și-a pus încrederea în buna judecată și patriotismul tuturor, este ca și ei, țăraniii, să se arăte demni și conștienți de puterea electorală ce li s'a dat. Prosperitatea și chiar existența țării atâtănu cu totul de calitatea reprezentanților ce toți fi și aleg. Dacă aceștia sunt capabili, prevăzători și conștiințioși, țara poate trece, fără zguduiri simțitoare, peste orice obstacole, și, încetul-cu-încetul, văzând cu ochii, lucrurile pot luă nu numai cursul lor normal, dar încă și calea adevăratului progres.

Trecutele și actualele expresiuni ale votului universal dătu-ne-au vre-o garanție de capacitate, prevedere și tragere de înimă pentru interesele țării?—Caut cu lumânarea și nu găsesc răspunsul liniștititor. Din contra, dacă e să judeci după cei doi ani de activitate legiuitoră, reprezentanții națiunii par a se dovedi,—cum zice o vorbă englezescă — „prea mari pentru ghetele lor”.

Aud de un buget de 6¹/₂ miliarde la cheltuieli.

Inainte de a se fi înscris această exorbitantă sumă, pe care noi toți nu știm nici măcar s'o numărăm, întrebău-s'au făuritorii bugetului din ce au să o scoată?

Optzeci la sută din populația noastră sunt plugarii. Cel puțin jumătate dintr'înșii sunt ruinați de războiu în așa grad, că abia au putut face, îndatorându-se, atâflea semănături căt să le ajungă pentru hrana. Să zicem că anul viitor semănăturile de anul acesta vor spori cu 15%, prin străduință particulară; peste doi ani, cu 25%. Scădeți diferența de producție în calitate și cantitate, dintre noua cultură, mică, comparată cu vechea cultură, mare. Și, după calcule bazate pe experiență, nu vom putea produce decât abia jumătate din căt se producează. Prin urmare, nu cu averile și cu veniturile actuale va putea contribuabilul să plătiască îngrozitoarele dări viitoare și să-și mai îmbunătățiască și starea. Chiar și resturile de averi ce ar mai fi rămas unora dintr'înșii, se vor mistui numai decât, lăsând țara copleșită de o mizerie generală, însotită de toate spaimântatoarele ei consecințe.

Așa se zugrăvește, în vederi generale, starea noastră de azi, financiară și economică. De altă parte și spiritul tuturor,

și ele, sunt agitate de haosul în care se zvârcolesc și de instigațiunile ce se fac. Vreme, dar, de pierdut nu este, când primejdia bate la ușă.

Numai refacerea spirituală și morală a celor cari ne cārmuesc ne poate reface.

De aceea eu le spun,—șă le strigăm cu toții: Fiți Români, înainte de toate! Gloriile nemeritate, după care mulți dintre voi umblă, scad pe om, nu-l înaltă. Averile, vedeți cu ochii, cum trec de azi pe mâine, dintr-o mâna într'alta. Numai faptele bune și mari rămân amintiri, neșterse și scumpe, familiei și neamului. Folosiți-vă de această mare și unică ocazie și faceți ca faima să se ducă de dreptatea și ordinea ce veți fi introdus în țară, mai ales că nu e greu să faceți această minune. Bani mulți puteți procură Statului, confiscând căștigurile ilicite dela 1914 până astăzi, și exemplu de mare moralitate va fi pentru morala publică, de oarece veți pedepsi hoțiile. Odată căștigurile de războiu confiscate și împărție ca despăgubiri, iar actele de hoție pedepsite, în orice strat social s-ar găsi, partea cea mai mare a populaționii, ușurată și însuflarează prin acest act măret de dreptate, va căpăta încredere și siguranță în refacerea ei. Și atunci puțin mai trebuie ca să dași și agriculturii avântul de care are nevoie. Iar, din capul locului, lepădați acel sistem vechiu, spoliativ și ruinător, care consistă în a luă totul dela contribuabil, fără a-i da nimic util în schimb; căci nici vitele, dacă nu sunt îngrijite și hrânite, nu pot da carne, lapte și arătură.

Dar... m'a furat apa, cum se zice, și am ajuns cu vorba departe, unde aş fi fericit să ajungă alții cu fapta. Scrisoarea mea de față a luat proporții, deși aş mai fi avut multe de spus în această ordine de gândire, — ba chiar poate voi reveni. Deocamdată încheiu aci.

Hasancea, 5 August 1920.

Const. D. Parlanu.

INDUSTRIA ITALIANA IN MOMENTUL ACTUAL SI PERSPECTIVELE EI¹⁾

Din multe părți, din străinătate, ni se cer informații asupra situației actuale și asupra probabilitelor perspective ale industriei italiene. Am crezut că putem satisface aceeașa dorință în modul cel mai bun și cel mai obiectiv, rugând pe ilustrul Ing. Giuseppe Belluzzo, profesor la Institutul Politehnic din Milano, să binevoiască să ne dă un raport detaliat și precis asupra acestei importante chestiuni. D-l Prof. Belluzzo a reponsat cererii noastre, exprimându-se astfel:

Premise.—Natura a pus la dispoziția oamenilor două importante forme de energie: cea solară, acumulată sub formă de combustibili fosili și cea solară actuală, adică energia hidraulică, obținută dela caderile de apa.

Natura a distribuit aceste două bogății într'un mod just printre diferențele națiunii; căci, acolo unde abundă prima, este în general lipsă de a doua și viceversa. Italia, care are insuficiente disponibilități de cărbune, se găsește în condiții de a putea utiliza în mare cantitate energia solară actuală, grație configuraționii sale geografice. Într'adevăr, iualtele vârfuri ale Alpilor și Apeninilor reprezintă imensi acumulatori de energie hidraulică.

Inainte de război bogăția hidraulică italiană era puțin utilizată: puterea totală disponibilă în Hp. era, de fapt, evaluată la circa 5 milioane și aceasta cifră, poate, e inferioară realității. Dar din aceste cinci milioane de cai putere, numai a cincea parte era utilizată în Italia înainte de război. Azi însă se completează cele mai însemnante stabilimente și se creiază altele nouă, care vor dubla în curând cifra utilizării.

¹⁾ Dat nouă spre publicare de d-l N. Raiculescu, subdirectorul Băncii Românești din Constanța. N. R.

Văile Alpilor vor fi, într'un viitor foarte apropiat, presărate cu enorme basinuri de apă, care vor acumula apă în scop industrial și agricol; iar, în timp ce minele de cărbuni fosili se vor epuiza, sau exploatarea lor se va face din ce în ce mai grea, provinciile Italiei se vor înbogați din ce în ce mai mult cu energie electrică.

Viitorul industriei italiene e, în deosebi, bazat pe totala întrebunțare a bogățiilor hidraulice, pe crearea și distribuția energiei electrice la distanță, ceeaace va permite stabilimentelor din Alpi să serviască de rezervă celor din Apenini și viceversa, după anotimp. Sigură de a posedă în stabilimentele hidro-electrice energia necesară desfașurării proceselor tehnologice ale propriei industrii, Italia le-a dat în ultimul timp și se pregătă să le dă o mare extindere.

Și, într'adevăr, industria italiană e aceea care, în timpul războiului, a dezvoltat mult stabilimentele existente și a creat o mulțime de altele nouă, pentru a face față marii cereri de materiale de război: în special în cîmpul mecanicii și al chimiei se reia acum, cu mare intensitate, producția a tot ceeaace e necesar pentru că să se ajungă la condițiunile normale din timp de pace.

Această reluare a muncii industriale, pentru progresul civilizației, e însoțită de un program impus de învățăminte trase din război și de dificultățile evidențiate, fie de război, fie de urmările lui. Principale, printre acestea, sunt acelea ce privesc înzestrarea cu materie primă, de care industria italiană are nevoie.

S'au inceput, deci, cercetări în subsolul italian, pentru a vedea dacă acesta nu conține vreuna din materiile prime, mai înainte importate; s'au creat noi șantiere pentru construcția unei marine comerciale mai puternice.

Industriașii italieni s'au convins de necesitatea a-socierii științei la industrie și marile stabilimente au înființat laboratoare moderne de cercetări, sau au organizat serviciul tehnic, astfel ca să poată întotdeauna

dispune de cei cari studiază și de cei cari experimenteză, pentru a înaintă răpede pe calea progresului¹⁾.

Pentru a înțelege toată importanța dezvoltării industriale a Italiei și până la ce punct poate să ajunga utilizarea energiilor fizice și morale pe care le posede Italia, e necesar să trecem în revistă diversele categorii de industrie.

Industria metalurgică și extractivă.—Industriei metalurgice italiene i se prepară o mare dezvoltare, fie pentru că cercetările, făcute în subsolul italian, au arătat că rezervele de minereuri metalice sunt superioare celor presupuse înainte de război, fie pentru că s'a dat o mare dezvoltare utilizării combustibililor naționali și energiei electrice, fie, în fine, pentru că se speră să se găsiască în subsolul italian importante depozite de uleiuri minerale și mine de cărbuni fosili. Cercetări în acest sens, în localități care, geologic este, se prezintă ca cele mai indicate, s-au inceput cu mijloace întinse.

Cercetările de zăcăminte de minerale de fier, făcute în timpul războiului, au arătat că disponibilul de minerale de fier e de patru ori mai mare de căt evaluările facute acum zece ani, cercetări care continuă și se întind și în Colonia Eritrea, unde s'ar fi descoperit promițătoare minereuri de fier.

Marea cantitate de mineral de *aluminiu* va permite Italiei să vina o țară exportatoare de acest metal, cu mare viitor.

Mărît și demn de notat e disponibilul de minerale compuse din *fier* și *sulf*, din care, utilizându-se sulful

¹⁾ Cei mai renumiți industriași au contribuit apoi la crearea unui fond pentru a dâa dezvoltare laboratoarelor de fizică și chimie anexate le Universitățile Italiane, astfel ca ele să înceapă cercetări cu caracter industrial asupra unor determinante probleme; în timp ce Statul Italian, la rândul său, a mărit într-o bună măsură dotările laboratoarelor, pentru a da impuls la cercetări cu caracter științific. Deja dela sfârșitul lui 1916 funcționa în Italia «Comitetul științific tehnic pentru mărire și dezvoltarea industriei italiane» compus din personajele cele mai eminente ale științei și industriei și căruia i se datorează inițiativele în favoarea laboratoarelor științifice italiene.

pentru fabricația acidului sulfuric, va rămâne disponibilă o mare cantitate de oxid de fier.

Minereurile de zinc din Sardinia, care mai înainte de război se exportau, pentru ca apoi să se importe în Italia zincul, vor fi din ce în ce mai mult prelucrate în Italia.

În urma cercetărilor făcute, s-au mărit asemenea disponibilitățile de minereuri de *plumb, cupru, magneziu*.

Grandioasele stabilimente hidro-electrice, create în timpul războiului și altele, care se incep acum, vor pune la dispoziția industriei italiene o mare cantitate de energie electrică pentru tratamentul minereurilor metalice și pentru fabricarea oțelurilor speciale care, înainte de război, se importau din străinătate.

Furnalele electrice italiene care, înainte de război, nu atingeau cifra de douăzeci și a căror funcționare era foarte nesigură, s-au mărit ca număr și au suferit importante perfecționări. Aplicația lor se răspândește din zi în zi.

Producția minereului de *mercur* a crescut, astfel că se poate ridica exportul acestei substanțe.

Cercetările facute în timpul războiului au arătat că Italia posedă excelente *materii refractare* și diverse stabilimente se ocupă azi cu prelucrarea lor.

Paralel cu industriile metalurgice principale s-au dezvoltat în timpul războiului acelea pentru prelucrarea produselor din prima fabricație, astfel *industria laminării, filațiunea la cald și la rece*, pentru prepararea fierului, oțelului, aliajelor și a tuburilor filate fără sudură.

Industriile mecanice și electro-mecanice. — Industriile mecanice sunt aceleia care s-au dezvoltat mai mult pentru război. Ele s-au transformat acum în scopul de a întrebuința mașinile, care au servit la prepararea materialului de războiu, pentru construcția aparatelor, instrumentelor și mașinilor pentru tehnica civilă. Ele au mai adoptat o organizație modernă de lucru, au aplicat mașinile și ustensilele cele mai perfecte și cele mai

*

repezi, cu scopul de a mări producția, care să ar fi diminuat prin reducerea orelor de lucru, zilnice, dela zece la opt.

Marile uzine, care înainte de război construiau vagoane de marfă, de călători și locomotive și care, în timpul războiului, au fost nevoie să-și schimbe aproape cu totul felul de producție, fabricând afeturi de tun, bombarde, torpile, tunuri și mortiere, s-au întors azi la primele lucrări. Guvernul italian a comandat mii de vagoane, sute de locomotive cu aburi și locomotive electrice; alte numeroase cereri au venit din străinătate, astfel că industria mecanică a mijloacelor de transport va putea să lucreze în plin pentru câțiva ani. Electricarea a 6000 km. de linie ferată, decisă de guvern, va dă din nou destul de lucru acestei industrie și tuturor acelora care produc materialele accesoriai.

Execuția noilor numeroase stabilimente hidro-electrice, deja proiectate, permit fabricilor de turbine hidraulice să lucreze în plin, împreună cu uzinele mecanice care fabrică tuburile, stâlpii de fier pentru linie și toate instrumentele accesoriai necesare acestor stabilimente hidro-electrice. Italia se pregătește încă a exporta turbinele hidraulice construite în propriile ei uzine; rendimentul lor ridicat, fabricația lor excelentă, regularitatea lor perfectă, durabilitatea lor, sunt calități cu care fabricanții străini nu se pot lăuda pe deplin.

Construcția noilor centrale termo-electrice, destinate utilizării raționale a lignitului în vecinătatea mișcărilor, reclamă construcția de căldări, de turbine cu vaporii, de apărate de condensare. Toate noile centrale hidro-și termo-electrice cer o întrebunțare intensă de mașini și materiale electrice, astfel că uzinele electro-motrice italiene, care azi deja au destul de lucru, vor trebui să-și intensifice producția lor.

Pentru a dota Italia cu o puternică flotă națională, s'a mărit numărul șantierelor navale; iar celor existente li s'a mărit puterea uzinelor și capacitatea schelelor. Pentru a da numai un exemplu, la Venezia, în

apropierea noului mare port industrial, Bottenighi, se înalță două grandioase șanțiere navale.

Construcția motoarelor cu combustiune internă, a pompelor, a ventilatoarelor, a instrumentelor de transmisie a lucrului, a aparatelor de ridicat (elevatoarelor) s'a reluat deasemenea cu vigoare, pentru a face față, fie numeroaselor cereri ale marinei comerciale, fie comenziilor ce vin din strainătate, fie acelora dintre industriile italiene, care intenționează să și restaureze, într-o formă modernă, așezările lor.

Numele în bunăstări, care trebuie să se înceapă în multe regiuni ale Italiei, reclamă mașinarii speciale, fie pentru săparea canalurilor de scurgere și de colectare, fie pentru centralele de ridicări.

Agricultura, făcută în multe regiuni cu metode primitive, cere fabricilor italiene mașini agricole, o însemnată cantitate de mașini de arat, de semănat, de secerat și de tracțiune mecanică, unde industriile mecanice italiene, dacă ar dispune, în bune condiții, de materii prime, ar avea și aci un camp grandios de acțiune și de muncă,

Industria mijloacelor de transporturi aeriene se află într-o perioadă de reculegere și de studiu pentru a transforma conceptele aviației militare și a le aplica, modificate, la cele civile care au nevoie, în special, de siguranță și economie.

Din contră, industria automobilistică se află în plin lueru, unică industrie care în timpul răboiului nu și-a schimbat felul său de lucru, una din puținele industrii care au putut exporta în timpul răboiului; cererile de auto-tractoare, de automobile de curse și de lux sunt așa de mari, fie ele din interior sau strainătate, încât uzinele actuale au producția lor angajată pentru cățiva ani. În această industrie așa de specială, unde mecanica trebuie să se imperecheze cu arta, Italia își reia preponderența pe care o avea înaintea răboiului și comerțul de export în această branșă permite să se ajungă la cifre foarte ridicate.

Deasemenea s'a reluat în mod intensiv fabricarea

bicicletelor și a motocicletelor, a căror întrebunțare se va extinde în clasa muncitoare italiană.

Pe lângă mecanica mare și mijlocie s'a dezvoltat și acea mică și de precizie: mașinile care în timpul răboiului au lucrat cartușe pentru proiectile, lucrează azi toate aparatele și instrumentele electrice, care mai înainte se importau (compteur-e, ampermetri, voltmetri, chilowattmetri, etc.); sunt numeroase încercări pentru construcția jucăriilor mecanice, pentru intensificarea fabricării de mașini de cusut și de scris, pentru fabricarea aparatelor și ustensilelor economiei domestice. și se poate încă aminti desvoltarea luată de construcția mașinilor și ustensilelor de diverse tipuri, accesoriile necesare industriei mecanice și industriilor asemănătoare.

În rezumat, se poate afirma că industria mecanică italiană, prin inteligenta abilitate a propriei sale mâni de lucru, se pregătește să schimbe cu totul condițiunile în care se găsia înainte de răboiu, când importul era, în cantitate și valoare, cu mult superior exportului.

Industria electro-tehnică. — Tot ceea ce mai înainte de răboiu se importă, precum mașini, motoare, aparate, instrumente electrice, pot fi azi construite în Italia. Încercările făcute în timpul răboiului, rezultatele excelente ce s-au obținut în această direcție, a îndemnat industria italiană să producă, în vastul camp al electro-tehnicii, tot ceea ce poate să fie necesar pentru centralele hidro-și termo-electrice, pentru stațiunile de transformare, pentru cele de utilizare. Aparate telefonice, telegrafice, de semnalizare, de comandă, s'au fabricat de asemenea, într-un mod excelent, în uzinele electromecanice italiene. Industria cablurilor electrice, care în timpul răboiului a facut un întins export în țările aliate, dotata cu noi mijloace științifice de cercetări și experiențe, se prepară să-și reia pozițunea predominantă pe care o avea înainte de răboiu, intensificând exportul.

Toate aplicările încalzitului electric, care, dat fiind costul ridicat al carburantului importat, va lua o mare

extensiune, vor găsi în Italia aparatele necesare fabricate de uzinile naționale.

Cea mai bună garanție pentru munca uriașă ce va avea industria italiană în cîmpul electro-tehnicei e dată de numeroasele cereri de concesiuni de noi stabilimente hidro-electrice. Si dacă ne gândim, după cum am spus, că utilizarea puterii hidraulice de până azi nu a depășit $1\frac{1}{2}$ mil. de HP., în timp ce disponibilitatea italiană e evaluată, cu multă prudență, la cel puțin cinci milioane, se înțelege ce cîmp enorm de munca se deschide pentru mulți ani și ce altă nouă muncă trebuie să se depună, pe lângă aceasta, pentru utilizarea energiei obținute, în special în domeniul chimiei și metallurgiei.

Din energia electrică produsă de noile stabilimente va trage un mare profit și agricultura italiană, fie pentru toate operațiunile mecanice de transformare a produselor agricole, fie pentru cultivarea solului făcută cu mașini mișcate în mod electric.

O industrie, care nu există în Italia înainte de războiu și care acum e bine înplântată și organizată, e acea a magnetelor și aparatelor de aprindere a motoarelor cu explozie, industrie care nu numai că va satisface numeroasele comenzi din interior, dar va fi în stare să expore propriele sale produse.

Deasemenea industria acumulatoarelor electrice, mult dezvoltată odată cu războiul, înțelege să continue producția în mare și să expore, pentru a profita de condițiunile speciale de care se poate bucură Italia, unde abundă minereul de plumb; de aceea e necesar ca industria sticlăriei să se desvole în măsura de a putea produce în mod industrial recipientele necesare.

Industria chimică. — Industriile chimice italiene sunt acelea care în timpul războiului au avut cea mai mare dezvoltare și sunt încă acelea care, odată cu pacea, au trebuit să suferă cea mai profundă transformare, pentru a-și schimba complet natura produselor, plecând, totuși, de la aceleasi materii prime.

Astfel, în loc de explosibile, se obțin culori și substanțe medicinale. Răsboiul a creat în Italia o mare industrie chimică, care nu exista mai înainte și toate efortările sunt azi îndreptate spre sistematizarea ei pentru a se produce multe din substanțele care, înainte de răsboiu, trebuiau să se importe. Se folosesc deja în Italia plantele medicinale care mai înainte se exportau; s'au luat diverse inițiative pentru a se extrage din apele minerale ale salinelor sărurile potasice, din care se și intenționează să se exporte; în Sicilia au luat naștere industriile de esențe, bazate pe principiile tehnologice moderne; s'au mărit stabilimentele pentru producerea îngrășămintelor artificiale.

Electricitatea ajuta foarte mult la dezvoltarea industriei chimice italiene; stabilimentele electro-chimice sunt numeroase și o mai mare extensiune vor lua atunci când se va mări disponibilitatea de energie electrică prin execuția noilor stabilimente hidro-electrice. Producția rațională și economică a diverselor feluri de îngrășăminte obținute, fie cu ajutorul curenților electrici, fie prin combustiunea piritelor italiene, va răspândi întrebunțarea și va mări producția solului. Mai mult încă, se va mări simțitorul exportul acelor substanțe chimice, care deja dinainte de răsboi începuse să se exporte. Amintim printre acestea acidul boric, acidul sulfuric, compuși tаниnilui, acidul citric, acidul tartric, diversi oxizi metalici.

Industria textilă. — Italia menține înțațetatea în ceea ce privește producția mătăsei și a cânepelii; se extinde producția acestor două fibre textile și se perfecționează mijloacele de lucru pentru intensificarea exportului. Italia este tributară importului străin pentru materia primă: în ceea ce privește bumbacul și iuta, completamente; iar pentru in și lana, parțial. Cu toate acestea, aceste industrii și-au intensificat producția lor; există în Italia circa cinci milioane de fuse în funcțiune pentru torsul bumbacului și mai mult de jumătate de milion pentru torsul lănei.

Săptămâni de mii și patruzece mii de razboae, respectiv bumbacul și lâna. Cu toată dificultatea aprovisionării cu materie prima, industria textilă italiană înereză în plin și se pregătește din nou de export.

In ceea ce privește bumbacul, s-au facut planuri, studii și proiecte pentru cultivarea lui pe o scară intensă în colonii, în zonele irigabile, cu plantații speciale.

În plină producție e industria resturilor de matase, care continuă comerțul de export început înaintea războinului. S'a reluat din plin fabricarea țesăturilor speciale, a panglicelor, a țesăturilor imprimante, a păslei, a sacilor de iută, etc.

Industria ceramică și a sticlariei. — Tradițiile artistice italiene în această industrie sunt cunoscute; azi, pe lângă producția artistică, s'a dezvoltat, sub influența războinului, și cea industrială. S'a recurs la tratamentul materialelor refractare italiene. Amintim exploatarea minelor de caolin din Sardinia și punem în evidență mareea importanță căștigată de industria izolatoarelor de porțelan pentru aplicările electro-tehnice.

Deosemenea industria sticlariei se modernizează: se și studiază deja aplicarea furnalelor electrice pentru topirea sticlei și la o mai largă întrebunțare a aerului comprimat la turnătoarele acestora.

Industria agrară și alimentară. — Ambele sunt într-un însemnat progres. Industria zaharului, a conservelor, a laptei, ca să cităm numai principalele industrii italiene, s'a perfecționat foarte mult din punct de vedere tehnic. Laboratoarele speciale, care s-au înființat pentru studiul științific industrial al proceselor relativ la fermentație, vor aduce o mare contribuție la progresul acestor industrii. Demnă de notă e creșterea producției berei și ameliorarea calității ei.

Dacă la industriile alimentare normale adăugăm și industria pescaștilor, putem să indicăm vastele programe ce avem pentru îmbunătățirea sistemelor primitive

de pescuit cu altele moderne, unde motorul cu combustiune înlocuește năvile cu pânză, unde peștele, abia prinț, e trecut în năvi frigorifere, care îl duc repede în porturile de distribuție.

Industria hârtiei. — Această industrie, din cauza dificultăților întâmpinate cu aprovizionarea materiilor prime, nu și-a reluat încă în plin producția, cu toate că s-au mărit comenziile din țară și streinătate.

Sunt în studiu proiecte de maceratoare și agitatoare rapide pentru plantele producătoare de celuloză, fie cu procese mecanice sau chimice; s-au mărit laboratoarele speciale existente pentru studiul proceselor relative la industria hârtiei; și totul face să se creată că această industrie, cu ajutorul energiei electrice, va putea să ajungă la o mare dezvoltare.

Diverse industrii. — Demnă de notat e, în special, dezvoltarea acelor industrii în care simbul artistic are o mare importanță. Găsim astfel funcționând în plin industria mobilelor, a butonilor, a bronzurilor, a marmurei, a coralului. Încărcate de lueru sunt industriile de pălării, de mănuși și de îmbrăcăminte în general, și importanță e cifra acestora la export.

O mare industrie, care merita să fie amintită în aceasta grupă, e aceea a cauciucului și derivatelor lui, care, abia afirmată pe piata mondială înainte de răsboi, a arătat în acești ultimi ani că produsele sale pot să rivalizeze, în rezistență și bunătate, cu cele mai bune din străinătate. Această industrie, prima poate care, în Italia, a aplicat îndrumările științei în procesele industriale, a mărit laboratoarele proprii de cercetări, a chemat ca să le conducă ilustrii științei și cifra exportului precum și valoarea producției, făcută în străinătate în stabilimente de origină italiană, fac să se creată că nu e departe timpul în care eu își va afirma, cu tarie, pozițiunea sa mondială.

Concluziune. — După cum se poate înțelege din re-

pe deoarece sinteza de mai sus, industria italiană, cu toate dificultățile destul de mari ce le întâmpină, și-a desfășurat deja o parte din programul ce urmărește, iar o altă parte o are în preparare. Italia industrială și-a reluat exploatarea rațională a bogățiilor ce se strâng pe vârfurile Alpilor și Apenninilor și în finaltele văii ale acestor lanțuri de munte, sub formă de zăpadă și ploae și a celor ce se ascundeau în subsolul italian, așa de puțin exploataate în trecut. Industriașii italieni au înțeles avantajele pe care le pot avea de la o înțeleaptă organizare tehnică a muncii și din contactul frequent cu știința și se pregătesc de un export, organizat și intens, în regiunile și la națiunile pentru care Italia poate fi considerată ca un mare cheiu de înbarcare în Mării.

Inainte de răsboi nu exista în Italia marea industrie, așa cum era înțeleasă și înființată de națiunile industriale mai vechi; dar răsboiul a favorizat fuzionarea diverselor organizații în complexuri mai puternice. și în Italia avem azi industrie, care extrag minerul de fier din mine și lansează pe piață nave și locomotive, automobile și mașini agricole.

Industria italiana se bazează mult, pentru aranjarea sa definitivă, pe inteligența abilitate a proprietarilor săi lucrători; numeroasele școli profesionale, în care se studiază diversele industrii, vor largi și împrăștia în poporul italian cunoștințele industriale și-l vor face să înțeleagă însemnatatea națională a problemelor producției industriale.

Astfel industria italiană, utilizând cu totul mariile și nesecatele bogății cu care națiunea a fost dotată de la natură, în special cărbunele alb și inteligența și abilitatea poporului italian, se pregătește să cuceriască, în câmpul producției și al comerțului internațional, acel post pe care i l-au încredințat condițiunile sale geografice speciale.

Credito Italiano
Direzione Centrale

Milano

SONICITATEA¹⁾

Câmpul științei și-a întins în ultimii ani hotarele, mulțumită cercetărilor compatriotului nostru, inginer Gh. Constantinescu, asupra unui capitol cu totul nou, necercetat până la el.

Rezultatelor acestor experiențe, strânse sub numele de „Sonicitate“, alcătuiesc o știință nouă care, cum vom vedea mai înalte, este menită să răscoliască întregul câmp al științelor teoretice și practice.

Ne vom feri de orice considerație de ordin technic, teoretic și vom expune, în seuri și pe înțelesul tuturor, teoria sonică și rezultatele practice la care a ajuns și pe care le întrevede d-l Constantinescu.

Multe nici nu prea știu despre Sonicitate.

D-l Constantinescu încă din 1913 se ocupa de chestiuni de fizică teoretică în domeniul Acusticei. Vîrtejul răsboiului lumii I-a prins în Anglia unde însuși guvernul englez, căruia i s'a atras atenția asupra folosului ce s'ar putea trage, pentru nevoie răsboiului, din descoperirea valorosului Inginer Român, i-a pus la dispoziție fonduri, personal, laborator, ca să și continuie cercetările, dar în același timp a declarat aceste cercetări ca secrete de răsboiu, a oprit divulgarea lor până la încheierea păcii și abia la 4 și 7 Noembrie 1919 d-l Constantinescu expune în 2 conferințe tinute în amfiteatrul școalei naționale de poduri și șosele din București—același amfiteatr unde, cu 12 ani mai înainte, învățase ca elev—teoria noulă știință „Sonicitatea“ în admirația și uimirea generală a iubitorilor de știință.

Lucru curios, „Sonic“ vine dela „Sunet“ și noua știință are prea puține legături cu sunetul, cu acusticii, acest capitol prea restrâns al fizicii.

Explicația numelui de „Sonicitate“ ar fi că întregul lanț al

După : G. Constantinescu : Sonicitatea. Conferințe tinute în amfiteatrul Școalei naționale de Poduri și șosele București 1919, și ing. M. Strugariu : Sonicitatea – Viața Românească No. 6—1920.

descoperirilor d-lui Constantinescu a plecat dela studiul vibrațiilor sonore (de sunet) cu care se ocupă, de mult încă, Domnia Sa.

Principiile noei științe sunt următoarele :

I) *Transmiterea energiei prin vibrații produse în licide, și*

II) *Acumularea (îngrămadirea, păstrarea și refacerea) energiei transmise, prin comprimarea licidelor.*

Se știe în fizică că energia mecanică se poate transmite la distanță prin : transmisie electrică, hidraulică, aer comprimat, cabluri, curele, arbori de transmisie, roți dințate etc.; că energia se poate îngrămădi în : acumulatori electrici, resorturi elastice, metalice etc.

Sonicitatea adaugă : transmisia energiei prin vibrații în licide și îngrămadirea ei prin comprimarea licidelor.

Se cunoaște, deasemenea, că un corp care produce un sunet, vibrează, se mișcă, și că sunetul vine până la urechea noastră sub formă de vibrații (mișcări succesive de strângere și lărgire a păturilor de aer dela locul de producere până la urechea noastră); deci se știe că energia se transformă în vibrații, care se propagă (merg) prin aer.

D-l Constantinescu și-a pus întrebarea : Dacă energia se transmite prin vibrații, oare la capătul drumului de transmitere nu s-ar putea transformă iarăși vibrațiunile în energie? Lumea fizicianilor a răs de această întrebare, căci era stabilit că energia, când se transformă în vibrații, se pierde, degenerază. Si ziceau ei : dintr-o bucătă de cărbune faci ușor căldură și lumină (transformări de energie, vibrații luminoase etc.), dar cum să faci din căldură și lumină... bucată de cărbune! Cum vrei să faci din sunetul (vibrațiunile aierului) ce-ji vine la ureche „livirea” corpului care a produs sunetul! D-l Constantinescu nu s-a descurajat. Raționamentul ce și-a făcut a fost următorul : Dacă se poate transmite energia prin undele electrice, de ce nu s-ar putea transmite prin cele sonore ori prin alt soi de vibrații?

Se știe că sunetele se propagă prin licide; deci, ca și la aer, în licide se formează pături succesive care se strâng și se lărgesc ca să transmită vibrațiunile sonore.

Fizica însă ne învață — ca o lege sfântă — că licidele sunt incompresibile. Cum se împacă această incompresibilitate cu nevoie de a se comprima și a se dilata a păturilor de licide care transmit sunetele?

D-l Constantinescu zice atunci : *licidele trebuie să fie compresibile*. Fizicienii englezi și mai ales americanii taxează, la început, de aberație ideia D-lui Constantinescu și nici nu vreau să stea de vorbă cu dânsul asupra acestui fapt indisutabil : *licidele sunt incompresibile*.

D-l Constantinescu se pune pe lucru și dovedește experimental că : o jumătate de litru de apă, supusă la apăsare într'un corp de pompă în care intră un piston de 15 m. m. diametru, înpins cu o greutate de 3 tone, își strânge volumul (pistonul intră) cu 20 c. m.

Și mai departe : dacă asupra pistonului cade o greutate de 100 de kgr. de la o înălțime de 2,50 m. apa se comprimă [își micșorează volumul] și când apoi se dilată, aruhă pistonul înapoi ca și un resort de oțel.

Iată că apa poate servi ca un resort, ba încă foarte practic, nu costă scump și nu se rupe ca oțelul,

Iar când în loc de apă pune în corpul de pompă glicerina și o apasă până la 1000 de atmosfere și apoi lasă dintr-o dată pistonul liber, așezând pe coada pistonului o mică ghiulea, expansiunea (destinderea) licidului care fusese apăsat, asvârile pistonul înapoi și ghiuleaua ajunge la 150 metri distanță.

De aci o nouă idee : construiește un mic tun de tranșee, un corp de pompă din oțel fare, de 3 litri capacitate; îl umple cu ulei mineral și printre un dispozitiv special reușește a mai introduce în tur, încă un sfert de litru de licid, — teoria ieompresibilităței licidelor căzuse ca să nu mai învie nici odată!....

Prințaceastă îngărmădire (comprimare) de licid în tunul d-lui Constantinescu, presiunea interioară a ajuns la 2000 de atmosfere. Lăsând pistonul liber, expansiunea licidului comprimat a aruncat un proiectil de 8 Kgr, în 500 metri distanță. Și credeți că introducerea sfertului de litru de licid în tunul deja plin a cerut o sforțare așa de mare?... Nu!... Un băiat de 14 ani, cu o pompă de mână a ridicat îndată presiunea licidului din tun.

Și ce insamnă o credință înrădăcinată!... 4 ani a luptat d. Constantinescu ca să convingă oamenii de știință că licidul comprimat era acel care desvolta atâtă energie în tun. Aș!.. nu l-au crezut și mulți nu îcred că nici azi... În ziua încheierii armistițiului, — ca o curiozitate — d. Constantinescu experimenta un tun mai mare, în care încăpeau vre-o 28 de litri de vaselină licidă. În

acest tun se comprima o nouă cantitate de lichid cu ajutorul unei pompe purtată de un motorăș electric de 5 H. P. (care înlocuia băiatul) și tunul trăgea 2 lovitură pe minut și arunca un proiectil de 100 Kgr. la 1500 m.

Ce minune!.. un tun fără pulbere, fără flacără, fără fum, fără sgomot, căci descărcarea nu se auzia nici la 20 de pași de tun!.. Ce surprize ne vor aduce războaiele viitoare!.. Iată dar experiențe și aplicații practice ale compresibilității lichidelor.

Atunci: dacă licidele sunt compresibile, prin ele se poate transmite energia sub formă de vibrații, care pornesc dela un capăt al unui tub și merg până la celălalt capăt. Rămânea problema ca aceste vibrații să poată fi prinse la celălalt capăt al tubului și transformate din nou în energie. Mai lămurit: un piston, purtat de un mic motor, loveste necontent lichidul dintr'un tub la un capăt al lui; lichidul fiind compresibil, vibrează; vibrațiunile merg prin lichid până la capătul tubului.

De ce oare aci, aceste vibrații n-ar putea lovi un alt piston care, la rândul lui, să miște, prin diferențe legături, un motor?...

E posibil teoretic? zice d. Constantinescu, trebuie să fie și practic... și hai la lucru... încearcă, dibuește, calculează și reușește a pune în mișcare motorul de la celălalt capăt al tubului cu energia transmisă sub formă de vibrații prin apa din tub.

Iată un motor „Sonic”, cu apă, nici cu căldură, nici cu electricitate... cu apă rece!

D. Constantinescu, în clădirea întregiei teorii a Sonicității, pornise de la o idee ce-i venise în minte asemănând electricitatea dinamică cu fenomenele sonice.

Asemănarea teoretică: curgerea electricității dinamice, rezistența electrică, pierderea prin frecare în conducte, inducția electrică, cu: curgerea sau curentul sonic, rezistența sonică, pierderea sonică prin frecarea vibrațiunilor în conducte etc, a condus pe d. Constantinescu să găsiască aplicații practice sonice, identice cu cele electro-dinamice.

Lă înșirăm numai.

1) Motoare Sonice. Experiențele făcute de d. Constantinescu au arătat că motoarele sonice, care cântăresc o treime din greutatea celor ordinare, au atâta avantage, în cît vor înlocui în foarte multe cazuri pe cele electrice, cu aer comprimat ori hidraulice, dată fiind extrema lor simplicitate și marea lor ran-

dament (cantitatea de energie pe care o produc față de capacitatea cheltuită în motorul generator).

Așa un ciocan sonic (identic cu unul pneumatic), pentru găurit stâncile, purtat cu un motor generator de 5 cai putere, făcea aceiaș treabă ca și unul cu *aier comprimat*, purtat cu un motor de 40 cai putere. Câtă economie!..

Motoarele ordinare dau un randament, după calcule rigurose exacte, de 2,5% - 5% — adecă: cheltuști aci 100 și câștigi dincolo 2,5 -- 5 din suta cheltuită; cele sonice dau 60% -- 96%.

Și unde mai pui că nu e nevoie nici de curele, nici de roți, axe, lagăre și atâtea accesorii ale motoarelor din fabrici, care ocupă atâtă loc și înurcă lumina și ventilația.

Și fie care mașină dintr-o fabrică poate avea „Sonicul” ei, nu ca până acum când, dacă vroști să pornești o singură mașină, se învârtesc degeaba roțile de transmisie și curelele dela toate celelalte, consumând energie fără folos.

Dar construcția motoarelor sonice?.. Nu mai e nevoie de: cupru, mică, cauciuc, ebonită, sărmă, etc, etc, săa de scumpe și așa de fragile, nimic din toate acestea: oțel și apă, ori ulei mineral, simplu și eficient! și dacă pul ulei în motorul sonic, nu mai este nevoie nici să-l ungă, că seunge el singur....

Și apoi motorul sonic cu ulei lucrează și sub apă. În minele de cărbuni, ori în puțurile de petrol nu puteai, Doamne ferește! întrebunța un motor cu electricitate ori cu aburi, de frica scânteierilor, a flacărel, a incendiilor; cu cel sonic n'ai grija, e rece ca... apa! Nici flacără, nici scânteie, nimic de temut.

În aviație, d. Constantinescu a făcut adeverată revoluție cu motoarele sonice. Era vorba să se construiască motoare de mii de cai putere și să poarte odată 2 helice. Cu sistemele vechi trebuiau mai multe motoare, foarte grele și complicate, care ingreulau enorm aparatul. D. Constantinescu construiește motoare de 180 cai putere, acționând ușor 2 helice și cântărind cu totul 30 de Kgr.! Culmea ușurării pe cal vapor!..

D. Constantinescu a construit, apoi, pompe sonice, fără supape, care să pompeze licidele la sute de atmosfere presiune.

La vapoare, aplicațiunile sonice au un câmp vast. Se vor înlocui turbinile mari și grele, arborele de transmisie care ocupă atâtă loc, cu motoare sonice cu randamente mari, ușoare, simple și eficiente. Dar chestiunea sincronizării motoarelor, ce ușor

s'a rezolvit prin sonicitate!... (Două motoare care să facă acelaș număr de învârtiri în acelaș timp).

Era vorba să se înarmeze avioanele engleze de luptă cu mitraliere, care să trimeată gloanțele printre brațele helicei în mișcare, fără să o atingă. Deci mișcarea helicei și descarcarea mitralierelor să fie sincrone.

Germanii cumpăraseră în 1916 un brevet olandez Foker, cu care trăgeau 200 de lovitură pe minut. Aeroplanele germane aveau, în acest moment, o superioritate hotărâtă asupra celor engleze. Aviația engleză pune problema d-lui Constantinescu. D-sa o traduce în sonicitate și reușește să construiască un aparat care, acționând în acelaș timp și helicea și cele 2 mitraliere din avion, permitea a se trage 2000 -- 2400 lovitură pe minut: cam 30 gloanțe pe secundă!.. Deci un avion englez putea fi în piept, acum, la 10 germane.

În ziua încheierii armistițiului, d. Constantinescu avea construite în atelierele d-sale peste 40000 asemenea aparate pentru aviația engleză.

Aceste aparate de sincronizare se pot aplica și la căile ferate pentru închiderea și deschiderea semnalelor de oprire; chestiune care se studiază astăzi, când accidentele de căi ferate s'au înmulțit.

Electricitatea dinamică, trecând printr'un conductor lung și subțire, întâmpină rezistență de frecare și încalzește conductorul în acel punct. De aci producerea căldurii prin electricitate, calorifere electrice etc. Același lucru cu vibrațiunile sonice. Trecute printr'o conductă subțire, întâmpină rezistență de frecare și încalzesc conducta — *Căldura Sonică*. — D. Constantinescu reușește să ridice temperatura apei într'o conductă subțire — fără căldură — la peste 100° și dacă conductă este așa fel construită ca temperatura să se ridice la peste 400°, tubul se învârtește, poate deveni incandescent. și iată.... *lumina sonică!*

Ce poate fi mai curios de căt surpriza ce ne-o rezervă viitorul!... Conducta ce-ți va aduce apa de spălat în odaia ta, îți va încălzi caloriferul din colț, îți va da lumină noaptea și... vei bea apă rece și toate acestea cu... apă rece!

* * *

Cum se vede din cele arătate, în fugă și fără detaliu, căm-

pui sonicității este foarte vast. La fiecare pas problemele științei capătă soluții nouă, simple, prin sonicitate.

Străinătatea — Anglia în primul loc — a înțeles însemnatatea descoperirilor valorosului nostru concetăjan și i-a pus la dispoziție peste 120000 de lire sterline și tot ce-i trebuie pentru continuarea experiențelor.

De curând, la noi în țară, s'a format o societate pe acțiuni „Sonica” cu un capital de câteva milioane de lei, pentru punerea în valoare practică a invențiunilor d-lui inginer Constantinescu și aplicarea lor în industria românească.

ONORIU MIRONESCU

profesor la ec. Normală de Tehnici din Constanța

NOTA. — În No. 2425 din Septembrie 1920, al revistei științifice „La Nature” pag. 126, găsim o notă a d-lui Camichel directorul institutului electro-tehnic din Toulouse, în care arată că și d-sa s'a ocupat de problemele puse de d. Constantinescu încă din 1915 și 16 cercetând: 1) Producerea vibrațiunilor în conducte și 2) utilizarea lor — și că a comunicat aceste cercetări la Academia de științe din Franța, comunicări căre au fost publicate în „Dări de seamă ale Academiei de științe” t. 161 p. 412 — 1915 și t. 163. p. 150 — 1916, precum și în revista „Lumina Electrică” t. 34 și t. 35. D. Camichel arată că a realizat un motor hidraulic sincron «din toate punctele de vedere» identic cu cel pe care îl întrebuițeașă d. Constantinescu, cu singura deosebire că d. Constantinescu întrebuițeașă un motor trifazat, pe când al d-lui Camichel era monofazat.

PRIVELIȘTI DOBROGENE¹⁾

Legile firii sunt neclintite și fără alegere. Nimeni și nimic nu se poate ascunde dinaintea lor. Una din acestea e legea schimbării formelor. Minuta care trecе lasă brazdă pe față omului — fie împărat ori căpetitor — după cum macină fir cu fir mărețul munte, incununat de nouri. Tinerețea și bătrânețea, la sfîrșit, nu sunt decât răstimpuri de schimbări mai înctime, mai spre viață, sau mai repezi, mai distrugătoare, cu cât sunt mai aproape de sfârșitul zilelor. Dar nu numai corporile viețuitoare au vîrste, ci se poate vorbi tot așa de bine de tinerețea sburdalnică, plină de putere, a unui părăiaș de munte ce nu se ostenește lesne în saltoare sale zglobii, după cum se zice «bătrâna Dunăre» linijitului fluviu dela noi, care abia are puterea să-și impingă noianul de ape în albia-i lată de peste un kilometru. Niște munți sunt tineri, când de curând au fost ridicăți prin zbuciumările puterilor pământegi: ei sunt bătrâni, când au avut de indurat visorul miielor de ani și când și-au schimbat imbrăcămintea de brazi și mantaua de ghiață în țesutul rar al tufauului și gorunului.

In această fază e pământul dobrogean față de gîra continuă, împunătoare, tânără, a Carpaților.

* * *

Călătorul străin, ce ține să viziteze provincia noastră transdanubiană, e condus de regulă pe drumul dela București la Constanța. Intrarea e în adevară triumfală, măgulitoare pentru noi. Se admiră mărețul arc de triumf, suspendat deasupra apei ca o dantelă fină, dar continuând mai departe drumul, se prinde prea puțin din adevarătele frumuseți ale naturii dobrogene; trenul fugă numai de-alungul monotoniei văii Karasu, după unii albia părăsită a unui braț dunărean ce și-a croit o cale mai scurtă spre mare. Adevarata Dobrogea, cu munți bătrâni, cu lacuri liniștite, cu păduri dese, cu stânci semede, rămâne

1) Reprodus cu învoieea autorului din Anuarul S. T. R. 1909, vol. VII.

deparie, spre nord. Spre ea duc căi diserite. Unul din cele mai pline de contraste e acel ce leagă Moldova de Tulcea ori Măcin.

Adormit în râcoreala dealurilor împădurite dela Bârnova, de lângă Iași, călătorul e deșteptat de querul prelung al trenului ce se vâră în tunelul dela Barboși, în mijlocul stepei veșnic însetate de ploasie. Verdele inviorător al dealurilor pline de viață e înlocuit cu galbenul arșișei. Totul e ingăbenit: cămpurile arse ca și coliba lutuită, malul drumului de fier ca și orizontul ce prevestește o nouă zi de nădușală. Numai oglinda lacului Brătes e argintie, învăluită în o ușoară pânză de ceată, ce se ridică de pe ape. O simplă trăsătură de pensori, purpurie, e geana ce prevestește răsărirea soarelui, care arde pământul de cum s'a ridicat de o suligă pe cer.

Privirea deprinsă numai cu întinsul câmpiei sau al colinelor joase, se oprește uimitor spre o pată intunecată, crestată, ce se înalță dela pământ, părând așa de depărtată, în ceață ce o cuprinde, ca și silueta cu adeverat depărtătului Ceahlău, zărit, în apus de soare, de pe platoul Copoului de lângă Iași. Dar pe când mândrul stâlp al Moldovei, înalt de aproape 2000 m., este departe de Iași de zeci de kilometri, «Munții Măcinului» cu înălțimea D. Repedei (Iași), nu sunt despărțiti de Galați decât prin larga albie a Dunării, care servește de drum spre a punе piciorul pe pământul dobrogean. Din cele două căi apucate de vapoare, mai românească e aceea spre Măcin, căci dacă până la Brăila cursele pe Dunărea noastră pot fi făcute și de vapoarele austriace ori ungurești, din acest loc, un vaporag, iute ca un găndac de apă, leagă prin tricolorul românesc cele două jărmuri, multă vreme îndușmânite. Drumul e un farmec, ce ține prea puțin. O șușină ingustă de apă liniștită, umbrată de două păduri dese de sălcii bătrâne, e cărarea tăinuită pe care, deodată, la lumișină unei cotitură, se arată sulitele geanilor din Măcin, alătura de turnurile bisericii creștine. Trecutul și prezentul, infățișate călătorului din depărtare prin semnele celor donă credințe aprig învrășmăsite atâtă vreme, se pot prinde la fiecare pas în tihnitul orașel, întins la poalele ruinelor muntoase, împrejmuit de grădini de cireși și cai și ce te duc cu mintea, prin florile lor gingăse, în părțile unde semiluna e încă abotputernică.

Munții învecinați ne apar din Măcin în toată frumusețea lor. Ei nu *aoboară* prin o infățișare uriașă; norii nu se anină de vârfurile lor prăpădioase; concertul isovoarelor, a părăiașelor spumoase și a pădurilor de brad nu se prea cunoaște în ținutul lor. Doar vulturii pleși, mari cât niște curcani, rotindu-se în cercuri din ce în ce mai inguste, aduc aminte de moiescata piscurilor carpatici. În colo, e linisteță țintirimului părisit, ori melancolia pietrelor dintr'un vechiu oraș redus în ruine; căci dacă numirea de munți ce se dă crește

Măcinului nu e usurpată, nu mai puțin adevarat e că ei sunt ruinele unor falnice înălțimi de odinioară, cioturile unei păduri de mândri stejari, tăiaji de securea vremii. Să dacă omul ar putea înțelege glasul pietrelor și al apelor, în taina noptii de vară cu lună plină, ar asculta întreaga povestire a celor doi vrășmași de demult, unul invins, altul invingător, dar pe cari vremea i-a redus la linistea ultimelor zile de trai. Pietrele asvârlite pe creasta Pricopanului, de ai crede că s'a dat o hătălie de uriași pe el, s'ar tângui domolitei Dunări, de zilele cu sute de veacuri în urmă; săr spune povestea nașterii lor, când pasăre nu lovias aerul, când în locul Dunării se intindea marea furioasă cu lumea ei stranie de broaste căt vițeii și reptile mai mari decât balenele; ar spune de vremea marelor revoluții pământesti, când s'a prăbușit tot ținutul Bărăganului, când în jurul stâlpilor, râmași răsleji de pământurile vechi, a început să curgă Dunărea. Ei au văzut-o Tânără, plină de putere, incumetându-se să-și mute drumul tot mai spre măsurile pietroase, apoi intinsă, furioasă, în deplina perioadă de putere căpătând viață din topirea ghețarilor de pe Negoi și Paring.

Ar fi povestirea moșneagului cu barba albă ce trăgește de mult, de mult, din vremuri depărtate. De aceia, pentru cei ce știu vechimea munților de lângă Măcin, ca și ai Dobrogei întregi, scenariile văzute par învăluite în o aureolă de melancolie, de tristeță, de singurătate; prin taina trecutului lor îndepărtat, sunt mai atrăgătoare, mai prietenioase. Fiecare colț din Dobrogea are un tipar propriu, un farmec anume legat de variațiunea pietrelor ce formează mozaicul temeliei sale.

În aceste pagini voi încercă să schijez trăsăturile caracteristice ale Dobrogei de nord, folosindu-mă de patru puncte de observare, însirate dealungul unei linii curmezișe, ca niște măreșe moyile de semne de pe vremea când firele telegrafice nu legau locurile depărtate între ele. Aceste patru mușuroaie sunt: spre apus dealul de granit zis Iacob-deat, de lângă Turcoaia; în mijloc piramida de porfir purtând un nume neexplicabil: Consul și alta de gres — Demistepe —; iar spre apus, cei cinci frați, Beștepe, cinci gheburi rotunzite ale unei crăciute scurte.

* * *

Iacob-deat. Una din caracteristicile Dobrogei sunt cărujale soiide, bine ferecate, încăpătoare, slujind la transportul călătorilor, sau când e nevoie, și la căratul bucătelor. Cu mult fier pe ele, sunt grele, dar caff iuți, vânjoși, le trag în goană nebună uneori, lăsând în urmă un nouă de praf. E unul din multele exemple de adaptare. Satele sunt la mari distanțe unele de altele și alt mijloc de transport nu e decât cu ajutorul cailor; de aceia sunt iuți la umblet, zdraveni, căci au de dus poverile, nu numai pe șosele destul de bine întreținute, dar și pe

drumuri tăiate de-a dreptul, cum se întâmplă, după trebuințe, pe linia cea mai scurtă între două puncte.

Dela Măcin, cu un asemenea vehicul, apucă pe șoseaua Măcin-Cerna, mergând de-odată dealungul munților ce apar ca o frunză zimțuită pe margini și lipită de orizont pe cerul fără pic de nor. Cățiva kilometri de înaintare îți aduc înainte unul din cele mai frumoase exemple de legătura ce există între natura unui teren și formele de la suprafață. De o parte, spre răsărit, se vede silueta unei creste de cvarțit, o piatră ca cremenea de tare, ascuțite, ce se impotrivesc pușterilor de măcinare. E Priopcea, cu ușorul unei porți mari, al cărei prag e format de colinile joase — Bujoarele — alcătuite din rocă lutoase, străvechi, dar care nu au putut aşa de bine rezistă vremiei și dușmanilor atmosferici. Cealaltă frântură de ușor, e formată de boltă largă, cu profilul rotunzit, majestos, al dealului de granit zis Iacob-deal, sau în vremurile din urmă «Carol I». Spre el se îndreaptă turcul ce mând nebunește, lăsând șoseaua Cernei spre stânga.

După căteva slabe valuri pământești suite și coborâte, se zărește la poalele dealului, ce a luat mari proporții, un sătigor cu case dese, strânse grămadă în jurul rânilor pe care omul le face în munte. E colonia cosmopolită a cioplitorilor de granit, veniți din toate părțile lumii. Cât poate face o piatră folosită! Dintr'un loc puștiu, neproductiv, ca sub puterea de atingere a unei baghete magice, a răsărit un sat plin de viață, cu case acoperite cu tablă, cu școală, cu spital, un contrast viu față de satul Turcoaia, așezat dincolo de deal, cu casele lutuite, acoperite cu stuș, cu garduri de papură, pe care se șcață trunchiul tărător al tidivelor ce dă fructele în formă de urnă, întrebuiuțate ca vase. Prin cioplirea granitului căutat s'a născut din pământ viață, un furnicar de oameni, adunați de nevoi de pretutindeni. De-o parte liniețea adâncă și stepeii nepopulate, icoana vremurilor trecute, de alta colțul acela plin de mișcare, unde cântecele italienilor se amestecă cu sunetul wagonelor, cu sunetul mașinilor, cu loviturile ciocanelor, cu bubuitul dinștăritei. Si colosul de lavă întărită, născut prin focul adânc al pământului, stă neclinînt, asemenea unui elefant ce doarme liniștit, nesuprărat de impunăturile mustelor ce-si cătă hrană în crăpăturile pielei groase.

Urcușul său nu e anevoieios. Domol se înalță coasta dealului neînțit de agenții atmosferici, singuri în stare să-l doboare. Bolovaniii retinuziți, semnele luptei, stau îngrämadăji unii peste alții, — trepte ce dau susținere pasului. Arși de soare, dar mai ales bătuți mereu de vânt, ei sunt goi, fără înveliș vegetal, în afara lichenilor ce pun cei dințăi stăpânire pe o stâncă, patând-o cu roș, galben, ori cenușiu, de crezi că s'a jucat cineva stropind-o cu culori. O mică garofină, una

din florile caracteristice Dobrogei, cu tulipina închiricătă, stă în dosul unui bolovan, la sfârșit, un semn slab, îndepărtat, al buchetelor de flori oachege, care împestrează fața granitului ce clădește vârful vreunui munte din Carpații hrăniți mai des de ploi. Și dacă din întâmplare sămânța vreunui tufan a căzut pe coasta dealului, a ieșit din ea o caricatură de arbore, căci vântul ce suflă în vârtej, fără odihnă, abia îl dă voie să-și intindă către-va ramuri, îngrămădite și ele la fața pământului, de ai crede că stă sgrubilul, aşteptându-și din zi în zi, și cu placere moartea, ce l-ar scăpa de un veșnic chin.

În schimb priveliștea ce se desfășoară de pe vârful dealului e minunată. Prinzi deosebirea adăncă ce există între un pământ sătul de apă și altul mereu insetat.

Spre apus se pierde în ceața argintie a zării, câmpul de inundație al Dunării, Balta Brăilei. Ce variație de colori, ce belșug de viață! În mijlocul verii, când apele se strâng în canalul principal, Balta e un adevărat tablou pictat de mână de maestru. Ochiuri nenumărate de apă ce reflectă, când purpura apusului de soare, când verdele cadrelor de sălcii, când scăpesc ca argintul în bătaia soarelui de amiază. Pământul ostroavelor, umezit îndeajuns de ape, dă iarba deasă ce atrage turmele de vite aduse în balta la vîrat, pe când populația apelor, nemăsurat de imbelisgătă, cheamă lumea păsărilor călătoare nespus de felurite. Primăvara, sceneria e schimbată. Balta, lungă de peste 70 km., și lată de vre-o 15, e un imens lac de apă turbure, gălbui, mohorâtă, din care ies insulile de sălcii, abia înverzite. Din apele Dunării revărsate inuindă cu miile pești rătăcitori, veniți să-și depueze icrele. Adăpostul, hrana ce au la indemână, înlesnindu-le viața, fac din Balta Brăilei un intins câmp natural de piscicultură. Numai în anul 1907-908 s'a prins aproape 6 milioane și jumătate de kgr. de pește, în valoare de peste un milion și jumătate de lei.

Spre răsărit se intinde pământul insetat. Ploile de primăvară căt il mai acoper cu culoarea speranței. Grahic însă soarele arde totul, ajutat fiind mai ales de vântul ce nu găsește nici o piedică. Și atunci domină tonul gălbui al plantelor trecute, prăsuite, întrerupt de petele stâncilor desgolite, sterpe, totul îngrădit spre nord de zidul stâncos al munților Măcinului, spre sud de șira dealurilor posombrăte, intunecate, ce se în lanț dela Peceneaga de lângă Dunăre, până la Mare, în mijlocul acestuia cadră se intind ondulațiile dealurilor joase, când mai largi și trăgănate, când răsărite ca niște insule, cum e Priopcea, ori Pietrele rosii; iar printre ele, ca niște pete verzi, satele Cerna, Carcaliu, Satul nou, oaze depărtate de sălcami. Singurătatea, în mijlocul apelor turburi, insula Blasova arătă mărturia luptei dintre apă și uscat, semnul intinderii pământului dobrogean în locurile unde azi Dunărea

se rostogoleste a lene; iar pe o mică ridicătură de pe malul ei, o casă pustie își are, poate, zidită o parte din temelie cu pietrele cetății Troeșniș, ale cărei urme din ce în ce mai adânc se înmormântăzează sub învălușul prafului adus de vânt. *Sic transit gloria mundi.* Tuburile de lut, prin care odată curgea apă limpede, se găsesc avârlite prin ţarini ca și frânturile de ulceoare în care apa era ținută; ele sunt mărturia unei vieți civiliizate, dintr-o vreme când Dobrogea era considerată ca o provincie de pază la gura Istrului, hotarul dinspre lumea nomazilor veșnic gata de prădăcuni; încreșterile păturilor, coconjuri urmele vietășilor din cele mai vechi timpuri ale pământului, sunt semnele de glorie trecută a munților Măcinului, reduși azi la înălțimile dealurilor noi de lângă Iași. Oameni și muști, natura întreagă, se supun acelorași legi firești, de naștere și moarte, de viață prin moarte.

* * *

Consul. Trecând peste șaua din prelungirea Priopcei și a munților ce se lasă din spre Greci, străbatem partea cea mai plină de farmec a pământului dobrogean, unde umbra și răcoarea pădurilor, șopotul fsoarelor și linistitelor părăs aducătoare de verdeajă, te fac să uiți că te află în regiune de stepă. Lăsând în urmă Ortachioi, sat mare, așezat în fundul unei largi covești și în care înaintarea civilizației se prinde de departe prin spitalul de curând clădit, apare înainte una din cele mai gingește forme din căte există în tot ținutul țării românești. E desul «muntele» Consul, o piramidă triunghiulară de porfir ros și verde, care poate fi adus în manualele de geografie ca exemplul tipic al unui munte, o înălțime izolată din toate părțile. Din trei părți părâul Taija îl desparte de celealte înălțimi, încingându-l într-o cunună de verdeajă și flori, ce se jină totă vara; cealaltă parte, un arc de vale, completează izolare.

Lava intărâtă ce-l formează, pare că e un modelaj neisprăvit al unui sculptor: gheburi peste gheburi avârlite, creste ascuțite, ii dau profilul Vesuviuului, mai ales când e privit din spate Cernăuți. Peste tronul acesta mândru și asternută o draperie țesută din arbori desii, printre cari rămân, ca și mânerele unui jel, crestele desgolite de porfir impurpurat în bătaia soarelui ce apune. Suișul piramidei e ușor mai ales din spate Cineli, sat ce va și poate vesti, atunci când gropile în care se caută minereale de cupru, se vor schimba în mine sistematice și productive. Situația centrală a dealului, înalt de 329 m., îi deschide o largă priveliște peste tot pământul Dobrogei de nord, dar mai ales asupra părții ei păduroase. Spre apus, abia se mai zărește, ca o slabă aburaleă, ceața ce se ridică de pe Balta Dunării. Spre nord, ochinul se pierde în labirintul dealurilor împădurite, când culmi domoale, ro-

tonzite, când creste stâncioase de porfir, însirate în linie, după crăpăturile pe uude — e vreme lungă de atunci — a fășnit lava topită. Spre sud, scăpătă în bătaia soarelui, ca o grămadă de fluturași, lacul Babadag, la marginea dealurilor uniforme, înegrite de pădurile dese dintre care se desprinde creasta de lângă Enisala, cu silueta turnului și a zidurilor rămase din vechea cetate Heracleea, fost cuib de oameni întreprinzători. Spre răsărit contrastul e izbitoare. Cât poți vedea, valuri impietrite, când verzi, când gălbii, după anotimpuri, se ascund unele după altele, fără nici un petec de pădure, care să le mai umbriască.

Partea de pământ, în mijlocul căreia se găsește Consulul, are un tipar aparte de restul Dohrogei, datorită pădurilor și apei. Mulțumită constituției geologice a terenului, pe aici se cunosc isoare, cum e acel ceiese de sub Selpegei de lângă Bașchioi; se cunoaște că e acel părău. Cătă viață dă apa într-o bucată de pământ, se poate prinde de minune în această parte a Dohrogei. Tăia și afluenții, săi mici sunt o adevărată mană cerească. Lăsând la o parte că malurile sunt vesnic înverzite, zărinându-se pe la Satul-nou și Camber ca o cordeală verde, avândă pe pământul ingăbenit, dar pușnă apă ce curge prin albia ingustă de o poji sări, și trecuță din mână în mână. Ici bulgării, dincolo mori, se țin lanț dealungul părăului. Dar tot în această regiune se prind și legătura strânsă dintre natura pietrelor din pământ și înhrăcămintea vegetală. Terenul e alcătuit din grez, când mai năsipos, când mai vâros, întrerupt de creste porfirice, ori de acoperișuri de alt soiu de lavă. Măcinarea acestor pietre, străbătute cu greu de apa de ploale oprită în drum, dau hrana din belșug arborilor. Așa se explică pădurile de stejar, ulm, rar fag, uneori nestăbătute, ce se țin într-o na, dând adăpost sigur și în vremurile de azi, bandiților, de ale căror isprăvi știe să-i povestiască orice locuitor. Așa se explică vinurile vestite de Nicușel, a căror bunătate se datorează lavei întărite, străbămată de atmosferă, producând un teren analog cu vestitele regiuni viticole dela Bozen din Tirol. Pentru ca să semene, omul se folosește de fundul văilor sau de luminisările ce și le taie în pădurea deasă. Se nasc astfel, în jurul satelor Baschioi, Meidanchioi, Ciucurova, Atmagea, acele cămpuri înverzite, presărate de arbori răsleși, cu cununa deplin desfășurată, ce dau o infățișare asemenea ogoarelor din Lombardia, cu aguzii însirăți cu ordine.

Felul pământului, umbra pădurilor, răcoreala apelor, fac din regiunea aceasta una din cele mai frumoase și atrăgătoare, servind drept loc de odihnă pentru orașenii din Tulcea, Galați ori Brăila. Aici e mănăstirea Cocoș, ca o cetățe avărlită pe o coamă de deal, M-rea Cilic în fundul unei văiugi, aci Nicușelul, cu aspectul unui sat svecian, atrăgător mai ales prin contrastul dealurilor ce-l cuprind, cu

intinsul șes al Dunării, de unde pe o sosea nouă, șerpuită, tăiată în zidul de piatră, te urci până la Meidanchioi, sat vestit ca aloc cu acier bun», adăpostit din toate părțile de dealuri.

Cu părere de rău părăsești ținutul în care o fericită variantă a constituției geologice a adus cu sine oată de adâncă schimbare în infățișarea geografică, în cât pare că te găsești printre dealurile primitoare și pline de farmec ce se întind dealungul Carpaților, formând un adăpost căutat în vremea verii. Contrastrul e mai iubit, când pașii sunt îndreptați mai spre răsărit, unde stepa dobrogeană e în deplina ei desfășurare.

* * *

Pământul nu mai e același. În locul grezurilor și a porfirurilor, calcaruri și iar calcaruri, marmore frumoase la infățișare, rar exploatare pentru șosele, dar de care se leagă săracia carsturilor istriene. Într-o vreme depărtată, întreg ținutul dintre brațul Sf. Gheorghe și Consul, îmbucătățit, s'a afundat în adâncime. Unele sloiuri au căzut mai la fund, altele le-au rămas căte un colț mai ridicat, altele, prinse ca în cleste, se înalță ca pereții unei case zguduite de cutremur. Apele, ploaia, au netezit muchiile, au astupat gropile cu năruitură; vânturile au imprăștiat un strat gros de praf galben de lut, și astfel s'a ajuns la infățișarea de azi. Subciumările lăuntrice au făcut pământul ingrat pentru oamenii ce au pus stăpânire pe el. Puținele picături de ploaie ce cad primăvara, sunt supte cu lăcomie de lulul uscat, sau se prelungesc în adânc prin crăpăturile pietrei sfârâmate. De aceea și săracia în vegetație. Câmpurile sunt inverzite numai pe vremea slabei umezelii de primăvară. Omul trebuie să fie harnic, să răstoarne în grabă braza lesne svântătă și să semene cătă umzeala mai înnoaie părâna. Ca și când ar avea simțire, plantele cresc pare-se mai repede decât aiurea, spicul leagă mai de timpuriu, căci se apropiu vremea dogorătoarei arșișe, când totul se face scrum. Atunci, căt vezi cu ochii, galbenul secetei este intins peste văi și dealuri, monoton. Rare căte un salcâm prăsfuit și mai rar căte un pâlc de tufiș umbresc părâna înșiferănată:

Aice blânda viță a strugurelui dulce
Nu se 'mpletește verde în jurul unui ulm,
Nici arborul nu-și pleacă mlădițele neârcate
De frunze pârguite sub luminosul cer;
Pelinul singur numai, inform înbrață șesul
Și nu rodește câmpul decât amârăciuni¹⁾

¹⁾ După traducerea lui B. P. Hasdeu din Ovidiu.

De începe secesă mai de timpuriu și face sui frunzele păpușo-jului, omul îndrăgit de vitele sale mai mult decât de el, răstoarnă din nou brazda și asările mălai și dughie, doar-doar, după cea din-tăi bură de ploaie, va putea să prindă măcar cu coasa ceva din frunzele păioaselor. Așa se explică pentru ce și pe aici se aude cu aceiaș durere refrenul «Vrem pământ». Cât de mult să aibă omul și tot mai are nevoie, căci pe zi ce merge, secesă se prelungescă, iar cât scoate din ogorul destul de intins, abia ajunge până la anul viitor. Legătura tainică, de fier, între viețuitoare și pământ, nicăieri nu se poate prinde mai bine decât în această regiune.

Pria una din acele legi generale biologice, după care viața existentă nu se lasă omorâtă, plantele, mijlocitoare dintre om, animale și pământ, sug ultima picătură de rouă, mulțumindu-se cu ea, numai să nu piară. Fiecare val de vânt ce spulberă pământul sfârămat, duce cu sine și suflarea de durere a plantelor ce sunt că pier, luptându-se cu moartea; fiecare bob de rouă e primit ca o binecuvântare cerească, căci invia puterile iștovite de hătaia de peste zi a soarelui. Spre a rezista mai mult uscăciunii, plantele s-au dat după ea. Frunzele sunt mai scorțoase, cu pielea mai îngrosată, mai întărิตă, pavăză ce opreste ieșirea din trupul lor a apel supătă cu atâtă lăcomie și căpătată cu atâtă trudă. Adaptările plantelor la uscăciune, a urmat aceea a animalelor cu plantele. Pe când calul din Moldova, imbelșugat în iarba moale și deasă, ar muri de foame mai bine decât ar prinde cu gura ciurlanii spinosi, aceștia ca și paiele de grâu, e dreptul armănit, nu treierat, sunt păstrate ca iarba de leac, căci stropite cu apă sărată, sunt hrana pentru vite din vremea iernei.

Această adaptare la mediu, la pământ și climă, explică tabloul ciudat ce-l are înainte călătorul, care a pus pentru întâia oară piciorul în pomenita regiune din Dobrogea. De să întâmplă ca să călătoriască mai ales într-o zi de sărbătoare, de odihnă pentru om, e isbit de numeroasele turme de oi, cirezi de vaci și boi, herghelii de cai, imprăștiate cu sutele peste câmpii ce par cu totul arse și secate de orice hrana, dar care cuprind în realitate plante mici, tupilate, scorțoase, ce inflocnesc iarba ori otava înverzită din plaiurile de munte.

Cu tot praful, vântul, arșița și secesă, ce ar trebui să copleșească, să sature pe călător de pribezie, aceste locuri sunt chemătoare, întremătoare. În primul rând e priveliștea largă de care te bucuri și linistește completă în care poți trăi.

Cam în mijlocul regiunii de care e vorba, se înalță singurătateul deal Dinistope, un colț de cută rămas în relief la prăbușirea de demult a locului. Coama trăgănată din spre Hagilar te ademenegă închetul cu inchetul; fără să simți osteneală, urci creasta bolovănoasă, cu

păreții formați din cuburi mari de piatră, pare că au fost așezăți de uriași în zidul unei cetăți.

De pe vârful acestui deal, privirea stăpânește întregul intins al stepei, ondulat, tăcut, cu satele râsălcă, însemnate cu un punct scliptor: rezfrângerea razei de soare în acoperișul de tablă al bisericilor măreșe, podoaha satelor dobrogene; cu șoselele albe sau cu drûmurile întâmplătoare, arătate de norul de praf ce însoțește căruțe repeede purtată, ori râscolite de copita fugarului călărit. Așezat pe o lespede, sperind șopările ce se soră, ori broaștele festoase ce se trag, querând, în casa lor sigură, ușii de la o vreme că ești pe pământ. Atât e de desăvârșită linieștea ce domnește pe aceste vârfuri joase și totuși aşa de departată de viața zgomotoasă a oamenilor, încât cu drept auzi svânturile inimei. Nici freamăt de frunze, nici ciripit de pasăre, nici cântec de isvor, nu intrerupe tăcerea naturii, cuprinsă de vâpaia soarelui infierbântat. E atmosfera de rugăciune la altarul măreșei firii, ce alungă orice shucium al susțelui și chiar al mintii. E puterea ce te chiamă din depărtări, ce-ți șoptește în ureche ademenitorul ei glas, atunci când părăsind-o, iți duci viața în valoarea zilnicelor lupte.

Dacă cerul, fără pic de nor, își pierde ceva din albastrul curat al locurilor cu atmosfera mai plină de apă, în schimb râsăritul și apusul soarelui sunt de un farmec deosebit.

Mă aflam pe treptele de marmură ale dealului de lângă Agighiol. Soarele lăsat în dosul stâncii de piatră, proiecta umbra ei peste jumătate din satul așezat la capătul ghioulului cu același nume. Galbenul cîmpurilor de toamnă părea mai închis, ca și când o pulbere de aur era imprăștiată peste tot. Spre miazăzi, din Razemul intins, o imensă oglindă de argint, se arăta în toată curățenia și frumusețea ei, I. Popina, cu marginile pietroase, impurpurate de reflexul ultimelor raze de soare. De după dealul de la râsărit se zăria sclipirea turnului bisericii din Sarighiol, la care duce o șosea dreaptă ca o dungă de penson. Brațele morilor de vînt abia se mai mișcau în adierea lenșe a vîntului, ca niște aripi de pasăre uriașă; iar în departare praful râscolit ziua întreagă formă o pânză deasă ce se lăsa peste ogoare. Duios sună fluerul ciobanului obosit, ce-și mână turma spre sat; trăgănat îi răspunde armonica flăcăului ce aștepta să se gătiască ospățul; concertul se complecta prin ritmicul dangăt de tălăngi, cu sunete diferite, de la cireada ce intra în sat într'un lung sir, ori cu scărățitul cumpenelor dela fântâni. Cortina cenușie a cerului incins de focul soarelui, se lăsa înceat spre orizontul îndepărtat, făcând loc albastrului intunecat, pe care începeau să sclipsească luminile mai bogioase și mai limpezi, parecă, decât aiurea.

Cîmpurile toropite de dogoreala zilei, invie sub umzeala la crî-

milor noptii senine: pe când pacea se întinde asupra satului, frunzele ogoarelor să desdoesc, sugând cu lăcomie picăturile de rouă, căpătând noi puteri pentru a rezista ziua următoare. De aceia, când zorile încep să încondeieze cerul cu culorile luminoase și când ciocârlia mai harnică decât toți se înalță, căntând înmul de dimineață, înfașarea cămpurilor e alta decât seara. Peste pulberea de aur s'a presărat argintul de rouă, iar ogoarele cu brazde răsturnăță sunt pete negre, speranța de un an, neregulat asvărlete în cuprinsul orizontului. Norii de praf de cu seara sunt înlocuiți prin ceață alburie, ușoară, ce începe să se îndrepte spre fața ghioșului, lu jurul gingăsei insulă, învăluind-o într-un giulgiu ușor, păzind-o mai îndelung de căldura soarelui. Fumul de pe la case se ridică întocmai ca pe vremuri de ger, drept în sus, iar găinile își trămbujează hârniciu prin cotcodăciturul lor prelung.

Din drumurile mari, ca și de pe ulcioare, ies, mânate de vre-un băteag somnoroas, ce-și strânge cămașa la piept, căte două trei oîte cu capra zhurdănică în frunte, îndreptându-se către ciohanul ce aşteaptă rezemat de băt. Purpurul aurorei dispare: discul ros al soarelui se arată de după coline: o zi de năduf începe odăță cu el. Stepa își reia aspectul obișnuit; vântul iese din culcușul său, mânând praful de pe drum. Aceiasi infășurare se prinde de pe vârfuri singurătatea lui Denis-tepe, ca și de pe Dealul-Mare, Deșli-Caira, ori Orta-bair.

* * *

O nouă schimbare spre miază noapte, de pe unul din dealurile mărginașe Dunării. Cel mai înalt și mai întins e Beștepe, de lângă Mahmudia, recunoscut de departe printr cele 5 gheburi ale crestei sale despicate în spate satul cu același nume. El face parte din marginea străveche a Dobrogei, rămasă în picioare la ruinarea mijlocului. El desparte «ce a fost» de «ce va fi», lumea străbună din pământul dobrogean, zidit din piatra cele mai vechi, formate în oceanele primitive, de lumea nouă ce se cădea azi, prin ajutorul Dunării care vine de departe.

De pe Beștepe ochiul se odihnește pe întinsul câmp de inundație al deltei, după ce s'a rătăcit prin vângule largi și dâmburile pietroase ale Dobrogei. Ca o linie dreaptă se întind dealurile dela Prislav, Malcoci, sau al monumentului de lângă Tulcea.

Inspirarea lor în spate miază noapte, la marginea dealurilor de marmoră mai noui, ele completează semnul de întrebare, pus în dreptul Dobrogei de către Suess, cel mai bun cunoșător al înălțimurii înălțimilor de pe fața pământului, acesta care a descurcat pentru întâia oară linile mari arhitectonice ale coapei planetei noastre. De unde a rămas Dobrogea, asvărilită între Marea Neagră și întinsele câmpii ale

Bugeacului și Bărăganului? Cu cine se confundă în adâncul pământului ruina aceasta a unei vechi șire muntoase? Cu Carpații nu are nici o legătură; cu munții Crimeei o slabă inrudire. În toate părțile scufundători au rupt firul de continuare. Fără să vrei, mintea se îndreaptă spre ruini analoage — Masivul Bohem, Vosgi, Pădurea Neagră — care mărginesc Carpații la nord, care au oprit înaintarea valurilor pământești, ce s-au asvârât unele peste altele, înălțând Alpii mărești. Și, în adevăr, singura explicare a enigmaticilor munți dobrogeni, și că ei au rămas pe pământul ţării noastre, martorii unor lumi vechi, stălpii neclintiți din o siră muntoasă ce înlocuia, în adolescență pământului, lanțurile de azi ale Alpilor și Carpaților. Ei reprezintă, în mozaicul de pietre din Dobrogea, îndepărtatul eri. De cealaltă parte a gărlei se întinde temelia pentru mâine.

Adunând apele de pe o suprafață cât Germania și Austria la un loc, amestecând în albia ei largă cristalinul părăiesc alpin, ce izvorăște din capătul vre-unui ghețar, cu Iskerul repezid din Balcani, Tisa cea măloasă, ori cu Siretul ce curge prin luncile atât de căntăre, Dunărea nu mai putea duce noianul de nomol ce i-a mai rămas, după ce a lăsat în drum o mare parte din el, înălțând numeroasele ostroave. Ajunsă cu apele sale în liniștitul golf al Mării Negre, ce înaintă cam până în dreptul Galațiilor, mereu „a” vărsat tot ce a adus. Si astfel dela Galați și până la Chilia și Sulina, bolovanii rostogoliși, sfârmați, din Alpi, Carpați și Balcani, prefăcuți în mălu ce turbură apa, s-au întâlnit în fundul golfului, și din îngrămadirea lor s-a format Delta Dunării, acea suprafață de pământ de peste 2.300 kmp., peste care apele lenevite curg prin trei braje intortochiate. Din fundul mării, pe zi ce merge, se înălță pământul cu ostatecii răsboanelor duse între ape și pietrele de pe vârfuri munților îndepărtați. Fir cu fir, odată cu revârsarea de primăvară, se imprăștie pe suprafață inundată ca și în manoasa vale a Nilului, ridicând din fundul apei sărate uscatul pe care oamenii se pot stabili. Si în această cetate nouă, zidită din ruinarea treptată a falnicelor înălțimi europene, o viață nouă, imbelisgată, variată, se ivește. Delta Dunării e un furnicar de plante și animale, adaptate la condițiile nestabile de mari inundații sau uscăciuni.

Aci nu au putut încă prinde rădăcini arborii statornici. Stejari, plopi, sau salcămi nu se găsesc decât pe grinduri, acele ridicături în mare parte năsipoase, ce se jin cam paralel cu marginea mării și care, formate de mare, i-au fost dușmănoase. În adevăr, ele au separat, ca niște praguri golful din Marea Neagră ce se întindea până în spatele Galați și au făcut să se ridice delta, care n'a ajuns încă peste tot la înălțimea feței Mării; cele mai multe gărle din deltă își au fundul cu 1 — 2 metri sub Mare, aşa încât, dacă nu ar fi grindurile ca niște

zăgaze, valurile răscolite de crivăț ar putea să se răstoarne peste locul unde odată erau atotputernice. Domnia deltei are stufărișul așa de des și așa de mult, cum nici în șesurile măștinoase ale Dunării din Ungaria nu se întâlnesc. El formează covorul verde ce se întinde peste delta văzută din depărtare; el constituie ascunzișul lupilor, vulpilor și mai ales al mistreților, singurele animale mari din deltă; el este și înțintul în care cuiburile păsărilor felurite și extrem de numeroase pot fi adăpostite, după cum tot stuful e agentul însemnat ce contribue la înălțarea deltei. Prin trunchiurile sale subpământene, prin crențile mlădioase, indoite de vânt și implete cu rădăcinile întâmplătoare, stuful formează plaurul, ce înaintează dinspre grinduri în largul bălților, pluitind la față apoi¹⁾. În acest fesut des de stuf plăitor, cu frunze putrezite, amestecate cu praful adus de vânt, cu nămolul adus de ape, semințele plantelor găsesc loc de încolțit. Iar când între plaur și fundul bălții nu este multă apă și când nămolul deasupra lui în vremea unei inundații mari e din cauza astăzi de mult, podeala aceasta de stuf impletit se prinde de fundul gărcelilor, înălțându-l. Când din contra, plaurul s'a desvoltat prea în largul bălților, se rupe ca și ghiaja de la poluri și nu rare ori se zăresc insule inverzite, pluitind pe deasupra bălților ca niște vase — fantome mămate de vânt, cu flumea lor de pasări ori alte vietăți.】

Si astfel contrastul dintre restul Dobrogei și acestă bucătă de pământ apare și mai bătător la ochi. Nu e numai opunerea între terenul ce se stinge început cu început și viitorul care naște din valurile apei, ci e sărăcia vieții stincherite, lupta între firul de iarbă și uscăciune, față de belșugul formelor ce nu știu ce e foamea și setea. Si prin aceasta se completează bogata variație a bucătăii de pământ, ce a fost recăpătată din o pribegie străină, prin săngele vărsat la Vidin și Plevena, legând-o mai strâns, cu o cingătoare de fier, de patria-mamă. Nu prea am știut însă până acum să o prețuiu, și nu ne-am dat seama de pecetea caracteristică ce poartă în orice direcție, această insulă de pământ ce atrage mai mult pe străini spre a o cunoaște.

Ea ar da de studiu la generații întregi de muncitori. Orice specialitate de ocupație are lua, își găsește câmp de activitate larg, variat, interesant. Mozaicul de pietre ce o compun, așezate după o arhitectonică nedumerită, cu semințele unor vechi urme de viețuire, va da de lucru multă vreme geologilor și geografilor. Șuvițele de roci eruptive, intovărășite uneori de îngrămadiri de minerale folositoare,

¹⁾ A se vedea studiul detaliat al deltăi și numeroasele fotografii din viața ei, în însemnată lucrare apărută de curând: Gr. Antipa: *Regiunea inundației a Dunării*, București 1910.

o fac de pe acum ca singura regiune cu viitor minier; felurite *animale rare*, trecătoare sau cu trai local indelungat, continuu, ar fi un însemnat câmp de studiu pentru zoologi, după cum plantele de stepă și mai cu seamă asociațiile de viață din bălți și delta, ar procura imens material pentru botaniști. Cărțiuni de știință curată ca și aplicările ei variate așteaptă să fie studiate, cercetate, pentru a da soluții problemelor celor mai însemnate. Dar istoria veche a popoarelor ce au dat însemnatatea cuvenită acestui pământ? Temeliile cetăților vechi, mai răspândite ca ori unde, ce se lănează lanț de-alungul Dunării, ca și în largul șesului, se distrug de vreme sau de neștiutori și tot un străin a trebuit să atragă atenția asupra lor. În sfârșit etnograful și antropologul, ce ar vrea să studieze cauza emigrărilor omenesci și manifestațiile lor, ar găsi în Dobrogea terenul cel mai favorabil. Aici poliglotismul și amestecul de neamuri, ce și-au păstrat încă individualitatea, se arată până și într'un singur sat, cum e Cataloi, format din o mahala italiană nouă, una nemțească veche, alta bulgărească, printre care elementul românesc e imprăștiat de imprejurări. Totul este interesant în Dobrogea: manifestarea naturii ca și a oamenilor, pământul ca și tot ce-și scoate hrana din el. A o cunoaște și o datorie: nu numai față de știință, căt față de legătura strânsă ce trebuie să fie unită provinția noastră transdanubiană cu patria-mamă.

Iași.

I. Simionescu.
Profesor universitar

NOTE ASUPRA TĂTARILOR DIN PERVELIA

de
I. DUMITRESCU
învățător

Agricultura. — Ceea ce mi-a atras luarea aminte în deosebi, în timpul muncilor agricole, este felul cum obișnuiesc Tătarii să semene fasolea, pepenii etc.

După ce ogorul a fost arat și grăpat, toată familia, — bătrâni, femei, copii, — pornește buluc la câmp, unde se apucă de lucru. Mi-a cărtigat admirarea mai ales felul cum aplică el principiul diviziunii muncii.

Mai întâi un tătar, cel mai vânos dintre toți, trage cu o greblă grea, care are numai trei dinți: doi la marginea și unul în mijloc, niște linii paralele de la un capăt până la celălalt al arăturii. Grebla aceasta are o lățime de vre-o 60—80 cm. și o coadă lungă de peste 2 m. Omul o apucă de coadă și o tărăște peste țărâna proaspătă, iar cel trei dinți, în mersul lor, lasă în urmă trei dăre paralele. Când ajunge la capătul ogorului, omul se întoarce, fixează grebla la locul cuvenit și pornește înainte, zgâriind alte trei dăre paralele alătura și așa mai departe.

Pe urma lui pășesc imediat copiii — cei mai mici — cari ţin în stânga o batistă plină de semințe. Copilul ia sămânța din batistă cu dreapta, atât cât poate apuca într'un pumn, și apoi o însiră la distanțe egale pe dărele greblei. Se preferă la această ocupație copiii, deoarece ei sunt mici, sprinteni și nu obosesc ușor stând atâtă vreme aplecați de mijloc.

Pe urma lor pășesc flăcăii, fetele mari, sau chiar femeile. Acestea ţin în mână niște bețe, lungi de câte un metru și ascuțite la capătul de jos. Ele lozogă bățul în pământ chiar largă sămânță, așa încât, scoțând bățul din pământ, sămânța să cadă de la

sine în gaură. Pe urmă calcă gaura cu piciorul și sămânța este asigurată astfel împotriva pasărilor. Se preferă la această lucrare flăcăii și femeile în locul copiilor, ca mijloc de control, copiii fiind cam sburdalnici și aplecați, poate, spre joacă.

Interesantă priveliște să vezi pe Tătari la semănatul fasolei și pe penilor. Privind pe ogoare, vezi grupuri, grupuri de copii, de flăcăi, fete mari și femei, iar în frunte Tătarul cu grebla. Și toată ziua ei cântă în cor — când unii, când alții — niște cântece trăgăname și monotone, cântecul muncii semănatului, care răsună în tăcerea câmpiei. Astfel ei îndeplinesc muncile agricole cântând. Ce păcat că sunt oameni aşa de ascunși! Altfel am putea să ne*dăm seamă de natura acestor cântece, în care am putea descoperi un anumit ritm al muncii.

Băuturi. — O băutură tătărească este și „cămăș"-ul (cumis). Nohaii îl prepară din lapte de iapă. Modul preparării n-am putut să-l aflu în amănunte. Mi s'a spus numai că laptele de iapă se pune în niște vase și se păstrează astfel la răcoare. Cămăș-ul se întrebunează ca răcoritor și Nohaii se cinstesc cu această băutură cum se cinstesc Turcii cu cafea, sau Români cu țuică și vin.

Obiceiuri ciudate. — Într'una din zile un Român octogenar, un bătrân care-ji impune respect prin trecutul, faptele și înfățișarea lui și care trăiește de mult în Dobrogea, mi-a spus că există o ramură de Tătari-Nohai pe cari ceilalți ii numesc „Căzdil-Baș". (capete roșii). Ca ciudătenie în obiceiurile lor, aceștia nu respectă nici un grad de rudenie în relațiunile lor sexuale și au o anumită caracteristică etnografică.

Bunăoară, prin sărbătorile *Baeramului* toate femeile din sat se strâng într'o casă și toși bărbații într'alta. Într'o cameră din a treia casă femeile își lasă grămadă, fiecare, partea cea mai intimă a îmbrăcămintii și apoi se retrag. Pe urmă vin bărbații, unul câte unul, și-și alege fiecare din grămadă o rusă și ieșind cu ea pe mână, se duce la casa unde sunt strânse femeile, o arată și întreabă cui îi aparține. Stăpâna își recunoaște albitura și-l însoțește apoi pe bărbat la casa lui, indiferent dacă-i este soră, cununată, sau vre-o altă rudă.

La început n'am dat crezare acestei versiuni și, ca să mă conving, am căutat să cercetez. Să nu se creadă însă că am în-

trebat direct pe Tătari, căi oricum i-aia lăua, nu vor să-l spună nimic din tainele obiceiurilor lor. Ca să-mi ajung scopul, m-am legat de unul din sat, poreclindu-l „Căzăl-Baş“ și bătându-mi joc de el. Tatarul, scandalizat, a început să protesteze, lepădându-se de această poreclă infamantă.

Văzând efectul, l-am întrebat de ce osânدهște pe „Căzăl-Baş“ și mi-a răspuns că aceștia sunt un neam spucat, care nu știe de rude, de milă, de Dumnezeu, de nimic. Luat din scurt, mi-a mărturisit și despre ciudatul obiceiu de la sărbătorile Baera-mului. Și, fiindcă tot aveam îndoeli, am procedat la fel și cu un al doilea Tătar, care mi-a mărturisit la fel.

Ca adăos, menționez faptul că virginele nu participă la practica unui asemenea obiceiu; dar n-am putut află dacă participă flăcări.

Prin părțile din spre Maugalia nu se află Căzăl-Baş; însă ni s'a spus că s'ar mai găsi, poate, pe la Hasancea și Biul-Biul.

Obiceiuri școlare. — În toamna anului 1919, când am pornit prima școală românească în Pervela, am găsit un local destul de bun, clădit de Tătari cu cheltueala lor și servind drept școală turcească.

Ca invățător servia hogea din sat.

Metoda de a ține disciplina — înainte vreme și chiar și acum, în unele sate — este medievală: se bate cu nuiava, sau cu toagul, la talpa goală, aşa încât bietul copil nu mai poate umbla săte trei și patru zile.

Voiu nota aci un obiceiu tradițional ce dăinuiește în toate școlile turcești și tătărești din Dobrogea.

După ce copilul ajunge să cunoască literele, să buchiniască, el este trecut la Coran, Evanghelia lor. Cu prilejul acesta se în-deplinește o anumită ceremonie.

Toată școala, băieți și fete, pornesc în rând, doi căte doi, la casa celui ce schimbă carteau și ia pentru prima oară Coranul. Pe drum ei cântă în cor un cântec religios. Ajunși la ușa părinților școlarului, ei mai continuă puțin cântecul, și se asează în semicerc pe vine, având în mijloc pe colegul sărbătorit. Unul din elevii mai mari recită o rugăciune. După terminarea ei, se școală eu toții în picioare, iar părinții copilului aduc niște tăvi în care se află „bacış“-ul. Una din tăvi e plină cu niște plăcinte

mici, numite „*callamă*”, destinate învățatorului-hoge; iar cealală ca floricele de porumb și cu gogoși de făină, prăjite în ulei, numite „*ulcüm*”, pentru școlari.

In urmă toți copii pleacă spre școală în ordine, doi căte doi, cântând acelaș cântec religios ca și la venire și având în mijlocul lor pe sărbătorit, care poartă Coranul înășurat într-o batistă — „*cevré*”.

Ajunsă la ușa școlii, ei se opresc, se așeză în semicerc, iar hogea, stând în mijlocul lor, face o slujbă religioasă, după care intră cu toții în școală.

In clasă, toți copiii stau jos; hogea în picioare. El face din nou o slujbă religioasă copilului care a trecut la Coran, după care elevul îi sărută mâna și-i dă ca „*bacış*” batista „*cevré*” în care a ținut Coranul înășurat, precum și ceva bani.

Apoi un băiat meu mare împarte tuturor școlarilor floricelele de porumb și gogoșile „*ulcüm*” care sunt consumate acolo, în clasă. Hogea se împărăște și el cu plăcintele „*callamă*”.

Tradiții vechi. — In amintirea Tătarilor trăiește și astăzi încă o tradiție despre Hanul *Tamerlan*, căruia ei îi zic „*Temir-Len*”. Iată ce spun ei despre acest săngeros conducător al lor:

Temir-Len și-ar fi luat hoardele sale de Tătari, ar fi trecut peste o apă mare — al carei nume ei nu l știu — și s'ar fi oprit în față Bagdadului, cerând Padışahului de acolo provizii și bani. Și, de oarece Padışahul nu i-a făcut pe plac, Temir-Len începu să prade și să omoare în toate părțile cu atâta dușmanie și sălbăticie, în căd de atunci, s'a stârnit la Turci multă ură și dispreț înpotriva Tătarilor.

După puștierea ținuturilor turcești, Temir-Len intră și se așeză în „*Crâm*” (Crimea), de unde, cu hordele de Tătari, năvălă în „*Maghiariştat*” (Ungaria), pe care a ieftuit-o cumplit. Pe urmă s'a întors iar în Crimea. Tot atunci au trecut Tătarii și în Dobrogea, și de atunci — spun ei — au rămas unii din ei și pe aci.

RECENZII

S. Mehedinți: Caracterizarea etnografică a unui popor prin munca și unele sale.

(Discurs rostit la 6 Iunie 1920, în ședința solemnă a Academiei Române). București 1920.

După cuvenita comemorare a dispărutului Academician Dimitrie Sturdza, la al cărui scaun din înalta instituție culturală este chemat acum d. S. Mehedinți și a cărui figură sufletească, zugrăvită în câteva trăsături, cu o rară măestrie de portretist, este reînviată în lumina concentrată a cugetării sale etice, de către noul Academician, — autorul trece la a doua parte a cuvântării sale, căutând un răspuns întrebării: *Cum se poate caracteriza un popor cu ajutorul științei etnografice?* Care e pentru etnograf punctul de perspectivă în deslegarea acestei probleme?

Pentru etnograf, în mijlocul tuturor cercetărilor sale despre om, stă ca un pol de orientare *unealta și munca*. Intr'o lucrare specială: «*Principii de etnografie aplicate la evoluția popoarelor*», (prezentată Academiei spre publicare la 30 Ianuarie 1920), d-l S. Mehedinți a căutat să arate că toată dezvoltarea omenirii, începând dela starea de hordă până la treapta de *popor și națiune*, se leagă în mare parte de muncă. De asemenea în «*Altă creștere*» d-sa a pus accentul pe școala muncii, așa că chiar caracterul oamenilor era acolo verificat în ultima instanță tot prin muncă. Studiul de față nu face decât să indepliniască căt de sumar idelle din acele lucrări, arătând, cu deosebită privire la Români, că nu numai viața socială în genere, dar chiar manifestările artistice — cele mai subtile dintre toate — trebuie considerate, la originea lor, tot în legătură cu munca concretă a poporului respectiv și deci, cu unelele lui.

Intre toate viețuitoarele, numai omul are originalitatea de a

nu se fi mulțumit cu organele date de natură, ci și-a adăos altele artificiale — uneltele. Prin unealta «homo sapiens» a făcut primul pas în cariera sa specifică. Al doilea pas a fost, firește, *munca*. În toată seria animală singur omul muncește. Ori căt de meșter e castorul, neavând decât ferestreul dinților și mistria coadei, — iezăturile și colibele sale au atins o limită, pe care capacitatea de funcționare a acestor organe nu o mai poate depăși.

Deci rezultă că *numărul uneltelor și intensitatea muncii* vor fi două criterii fundamentale, după care etnograful măsoară ridicarea fiecărei grupări omenești în ierarhia umană, sau în omenie. A aduna deci *uneltele* de care s'a slujit, ori se slujește un neam e cel dintâi pas în cercetarea lui științifică; a observă apoi *muncile* lui e al doilea pas pentru a pătrunde până la isvorul uneltei, adică în sufletul omenesc.

Din întreaga serie animală singur omul este *activ* cu reflexie, modelând îndîns materialul, forma și mărimea uneltelor sale, după cum cere trebuința. Singur omul a devenit *creator*.

Animalul doar mănâncă, doarme și, în tinerețe, își desarcă o parte din prisosul energiei jucându-se. De aci urmăză că *unealta și munca cu uneltele ar putea fi un criteriu al evoluției omenirii* nu numai în ce privește laturea materială a vieții, ci chiar cu privire la manifestările sufletești: descântece, superstiții... culminând apoi în știință și artă.

Și tata cum se poate dovedi aceasta afirmație. Mai întâi în ce privește muzica :

Orice munca cu uneltele e de obicei însorită de sunete. Când taie un trunchiu, lemnarul icnește după fiecare lovitură de topor. Icnirea aceasta, inconștient exagerată, devine un fel de tact al muncii. Fierarul dă una în fier, alta alături în îlău; bârbierul una în păr, alta în gol.. Munca are deci nevoie de ritm, care îscapă pe lucrător de încordarea atenției și-i economisește puterile, armonizându-i mișcările. Tocmai din acest ritm al sunetelor legate de muncă s'a născut *muzica*, atât vocală, cât și instrumentală.

Toate muncile Primitivilor sunt însorite de muzică. Lingstone povestește că Negrii Makonde lucrează cu râvnă; însă la răstimpuri, unul trage căte un chiot, care e repetat de toți ceilalți tovarăși. Femeile Negrilor se aşeză cu sapele în sir, iar înaintea lor stă unul cu toba: *bum!* Prășitoarele dau toate eu

sapa în pământ și fac un pas final te. *Bum!* — alt pas... și tot aşa, până seara. La Eschimoși cea mai mică trebușoară e însoțită de acest monoton sir de sunete: *do re mi fa, fa mi re do, do mi, re fa, re, fa, mi do...* și tot aşa la infinit. Pe mare, când vâslașii sunt mai numeroși, cântecul cu tact e cum nu se poate mai firesc. În Georgia prăștul păpușoiului și culesul strugurilor se face și azi cu cântec, care ține de dimineață până seara, ca un tact: *io opa, opapa, opa, io, io, opa io.* Estonii și Letii se cerau încă în sec. XVIII după taetul cîmpoiului. Cositul fănușui, întorsul brazdelor se făceau tot după cântec; de unde o fată căntăreață înseamnă acolo o fată harnică.

Altă dovadă că muzica a izvorat întâi și întâi din sunetul ritmic al unelelor cu care omul muncește e împrejurarea că unele instrumentele muzicale sunt simple modificări ale unelelor. Toba Negrilor nu e de cărui piau căptușită la gură cu o piele. Harpa, mandolina, cobza, viozra... și alte instrumente cu coarde sunt numai niște transformări ale arcului. Dacă se mai adaugă o tidiu, fată și cutia de rezonanță.

Mai bine de căt instrumentele muzicale, ne arată legătura cu munca vorbele cântecelor ce însoțesc melodie: luntrușul vorbește de luntre și vâslit, pescarul de undijă, vânatorul de pușcă, țesătoarea de furcă, vărtelniță și războiu, ciobanul de oi, etc. De aceea folcloristii ar trebui să urmăresc pas cu pas melodile și cântecele, culegându-le nu din auzite, ci chiar din văzute, adică notând pas cu pas desfășurarea muncii alături cu intonarea cântecului respectiv.

Pentru etnograf aș nu mai e nici o indoială că la început muzica a avut o strânsă legătură cu ritmul muncii și răsunetul unelelor și numai cu vremea să despărțește complet, pentru a deveni arta sunetelor pure.

De asemenea și *danțul* a fost odinioară legat tot de imitarea muncii. Lapérouse descrie un danț al Kamciadalilor, reprezentând o vânătoare de urși. În Madagascar, femeile samănă orezul mergând în sir: înfig bâțul, pun grăuntele, calcă cu piciorul, apoi fac toate alt pas... Privite de departe, par că dansurile ies ca pe scenă. În antichitate călcătul strugurilor se facea după tact — un danț în toată regula, potrivit cu sunetele cimbalelor. Pentru că imită munca, de aceea danțul primitivilor se face numai cu picioarele, ca la civilizații, ci și cu mâinile, umerii,

genuchii, pînă ce e.. cu tot corpul, Danțul modern *tango* „e o neghioabă întoarcere spre sălbătacie. De la arta coreografică pură am lăneat un moment iarăși spre bestialitate“.

Cu timpul și pe începutul cântarea, danțul și muzica instrumentală s-au deslipit de muncă și s-au diferențiat. Acelaș lucru s'a întâmplat și cu *poezia*. Munca fiind îcasojită de sunetul uneltei și al vocei (de obiceiu o interjecție repetată ritmic pe o mică variație de sunete), e destul un pas și acest gungurit ca de copil se schimbă în graiu lămurit, în cântare cu vorbe, care descriu acea muncă: vânătoare, pisat de grăunțe, sau ce va fi. Iar de aci drumul duce până la exprimare de idei și simțiri în legătură cu munca și alte manifestări ale vieții, adică poezia propriu zisă, independentă nu numai de muncă, ci și de cântarea și danțul cu care era legată la început. Prozodia greacă și latină nu e decât un reflex al vorbei cântate și dăușuite. De aci și numerole de picioare pentru măsura versurilor. *Iambul* și *troheul* imită săltatul călcătorului de struguri; *spondeul* reprezintă două lovitură alternative, dar egal de puternice, când bat de pildă față în față doi înși acelaș fier; *dactilul* și *anapestul* imită ritmul ciocanului, care aci lovește fierul, aci nicovala; metrele *peonice* imită ritmul pașilor la arie, etc.

Ca și poezia, deasemenea și *pictura*, *sculptura* și *arhitectura* își au originile lor tot în muncă. De la colibă și până la temple e una și aceeași idee întreruptă: nevoia de adaptare și munca pentru clădirea adâpostului. Pentru pictură trebuie să ne întoarcem până la desemnurile colorate din cavernele omului Magdalénian, care se ajută la vânătoare cu desenul — descăntec, zugrăvind pe peretei peșterilor scena de vânătoare, ca să aibă noroc la vânăt. — Frumoasele meandre ale chenarului unei amfore grecești, servind numai ca podoață, își au originea în biata oală paleolitică, născută și ea din coșulețul de crengi și ierburi unse cu lut, de care strămoșii noștri sălbatice și frații noștri, sălbaticei de azi, se slujesc să pună apa de încălzit la foc. Chenarul amforei și alte linii ornamentești corespund urmelor pe care împletitura primitivă le-a lăsat în lutul exterior devenit apoi oală.

Astronomia s'a născut din practica navegației. *Aritmetică*, știința cea mai abstractă, are și ea originea tot în elementele concrete ale vieții de toate zilele. Schimbul a născut calculul.

Geometria a răsărit din munca zidarilor și a plugarilor Egipteni, Chaldeeni și a altor neamnri. *Mecanica, fizica, chimia* s-au născut din munca industrială.

De aci rezultă că:

«Dacă evoluția omenirii se leagă de unele și de munca cu unelele și, dacă fără unele omul ar trăi și azi în lanțul de fier al instinctului, acela care vrea să-și dea seama științific despre elementele civilizației unui popor și să cerce a-l caracterizează ca o variantă a omenirii, trebuie să culeagă cu cea mai mare îngrijire toate unelele sale și anume în exemplare autentice, care să poarte semnul muncii. Totdeauna, lângă obiectul etnografic trebuie să stea și descrierea muncii săvârșite cu acel obiect. Pentru ce? Pentru că e o strânsă corelație nu numai între unele și munca respectivă, ci și între unele și alte manifestări ale vieții materiale și morale a unui popor».

Descrierea unelei nu trebuie să fie schematică, ci *dinamică*. Numai când urmărim unealta în legătură cu toate imprejurările muncii, putem ghici geneza și semnificarea ideilor relative la technica, arta și cugetarea unui popor și numai pe calea aceasta putem ajunge la dreapta lui caracterizare. Un exemplu frumos îl dă autorul în cântecul Doinei, care este „cel mai autentic reflex al lungii noastre vieți pastorale, începând încă din vremea străbunilor Daci” și nici de cum un „marș războinic, cum soția răposatul Delavrancea”.

Munca, prin urmare, servește nu numai ca mijloc de caracterizare a unui popor, ci ne lămuște mai exact și înțelesul unui concept mai înalt, acela al culturii. *Cine zice cultură, acela zice suma muncii de creare a unui popor, începând dela tehnica materială, până la cele mai fine produse intelectuale, izvorăte din munca sa*. Iar cine zice cultură, acela nu se poate gândi la împrumut de forme exterioare amalgamate haotic, ci numai la o *desvoltare domoală și unitară a tuturor formelor de viață ale unui popor*; de unde rezultă că, pentru a îndemna o națiune spre o cultură mai înaltă, nu-i chip decât să o hrănești mai întâiu din propriul său avut sufletesc, adunat în curgerea veacurilor de moșii și strămoșii săi, de unde necesitatea de a cunoaște bine acest avut sufletesc, ceea ce se îndeplinește prin studiile etnografice.

Ca încheere, autorul formulează și câteva concluzii de orientare practică :

1. Dacă munca și unealta e criteriu etnografic, după care judecăm temelia vieții unui popor, „școala muncii” e singura cale pentru înălțarea unei societăți omenești ori în ce fază s’ar asta ; iar munca, departe de a fi numai o datorie a robilor, e înșușirea fundamentală a omului. Orice om trebuie să fie întâiul de toate un *muncitor* în sensul cel mai cinsuțit al cuvântului și orice muncitor trebuie să fie *om* în sensul cel mai deplin al vieții noastre pămânești. Așa dar, pe temeiul etnografiei, conceptul de muncă dobândește dintr’odată cea mai multă nobelețe, stergând prejudecății social că cei cu mâinile albe sunt *mai oameni* de căt cei cu mâinile învârtoșate de muncă.

2. Dacă cultura e suma muncii din toată viața unui popor, pentru ca să împlinim lipsurile culturii noastre, trebuie să facem căt mai repede inventariul trașului nostru, descriind în chip științific tot ce e caracteristic și original în trecutul românismului, pentru a afirma autonomia sufletului nostru și hotărârea de a fi și a rămânea statonici în făptura noastră etnică.

O cugetare lămpede și energetică, unită cu bogăția și nouitatea faptelor, și mai presus de toate o constantă preocupare efică, iată ceea ce caracterizează acest studiu luminător de nouă orizonturi. Pentru înalță să valoare științifică și educativă, l-am și redat aci căt mai credincios și mai pe larg. El va servi ca îndrumător tuturor acelora cari, cuceriri de frumusețea și importanța cercetărilor etnografice, se simt în stare să contribuie cu ceva la cunoașterea culturii materiale și sufletești a poporului nostru și a celor conlocuitoare cu noi pe acelaș pământ. *Analele Dobrogei* vor publica cu drag orice contribuție de acest soi, menită a îmbogății comoara cunoștințelor noastre despre Dobrogea.

C. Brătescu.

Vasile Pârvan. *Zidul cetății Tomi*. Analele Acad. române. Seria II, tom. XXXVIII 1915 (cu 2 planuri, 6 tabele și 4 figuri în text).

La intrătăierea străzii Dorobanților cu bulevardul Ferdinand, alături de Grand Hotel, se vede un zid semicircular, gros de vre-o 3 metri și înalt de 2 m. La exterior, zidul e îmbrăcat cu trei râ-

duri de pietre mari, regulat tăiate; rândul de jos, scos mai în afară, formează soclul. Zidul acesta e partea de jos a unui turn de cetate; fiind pus în legătură cu urmele de ziduri cunoscute în alte părți ale orașului, dă putință să se urmăriască întreaga linie fortificată a cetății Tomi.

O descriere tehnică a resturilor de ziduri și o schiță istorică formează cele două părți ale acestui studiu.

1. Zidul semicircular amintit mai sus formează baza unui turn de apărare. În legătură cu turnul, se poate vedea o porțiune din zidul cetății pe o lungime de 9 m. Spre răsărit, zidul se poate urmări prin pivnițe, case și curți până la mare, unde blocurile de piatră stau prăvălite de pe țarm în jos. Spre apus de turn, zidul mergeă prin strada Dorobanți, apoi prin curtea comandamentului militar, în fundul căreia, aproape de trotoarul bulevardului Ferdinand, se văd temelii unei construcții mari; acolo se află și poarta cetății. Punând în legătură aceste urme de zid cu turnul amintit, autorul a putut înseamnă pe planul orașului Constanța traseul sigur al celei mai mari părți din zidurile cetății Tomi.

Pe una din pietrele de placaj ale temeliei turnului se citește inscripția :

+ Makelari(ōn)
Pedatou(ra)
P. Kd.

Inscripția înseamnă: „Pedatura măcelarilor. Picioare 24“.

Breasla măcelarilor din Tomi a fost silită să contribue la facerea zidurilor. Termenul „pedatura“ indică lucrarea la care au fost obligați măcelarii din Tomi (cuvântul „pedatură“ fiind derivat din „pedes“, unitatea de măsură). Administrația imperială romană și bizantină impuneau nu numai soldaților ci și diferitelor bresle de cetăjeni, și chiar particularilor bogăți, să lucreze la ziduri. Autorul pune inscripția de mai sus în secolul al 6-lea după Hr. Printre restaurările datorite lui Iustinian, istoricul contemporan Procopius pune atât cetatea Tomi, cât și Constantiana din vecinătate. Acest fapt, în concordanță cu caracterul inscripției, fac pe autor să admită că zidurile datează din vremea lui Iustinian.

Zidul turnului era foarte gros, aşa că lăsa puțin loc liber în interior. De aceea turnul nu putea servi ca magazie de pro-

vizii sau cazarmă (ca la Tropaeum Traiani d. ex.), ci numai ca punct de observare și loc de instalare a aparatelor de apărare. Zidul amintit formă marginea cea mai depărtată a cetății; și aproape sigur că orașul Tomi nu s-a întins niciodată dincolo de incinta fortificată. În adevăr, toate resturile de construcții antice s-au găsit în partea peninsulară a Constanței. Spre mare orașul era ușor apărat prin luările ţărmurilor (câmpia din spatele silozurilor era ocupată de mare). Incinta fortificată nu formă deci o linie închisă de jur împrejur (ca la Tropaeum d. ex), ci închidează numai intrarea peninsulei.

2. Cu ajutorul isvoarelor literare, inscripțiilor etc., autorul ne dă istoricul pe scurt al rolului fortificațiilor din Tomi, în decursul vremurilor. Astfel, în timpul vestitului rege Byrebista (50 a. Hr.), Geții atacau cetățile grecești dela ţărmurile Pontului. Cetățenii din Tomi au putut trăi nesuprași la adăpostul zidurilor. Era firesc ca Tomi, metropola Pentapolei (mai târziu Exapolei) pontice, să aibă ziduri mai puternice decât celelalte cetăți grecești.

In timpul lui Octavian August, poetul Ovidius, exilat în Tomi, ne spune în ale sale *Tristia și Ex Ponto*, că zidul cetății era singura apărare contra Bessilor și Geților, cari veneau atacând din interiorul Scythiei Minoră (Dobrogea). Ovidius vorbește de zidul (murus), nu tocmai înalt (brevis), cu o singură poartă, cu turnuri de observație (specula); ne amintește de paza zidului (custodia muri). După epoca de liniste și prosperitate a Antoninilor, încep în secolul al 3-lea atacurile barbarilor. În acest timp mulți particulari contribuie cu muncă sau cu bani la ridicarea sau repararea de ziduri. Astfel un Trac, Muca (poris), a ridicat un turn. Un sat, locuit de Bessi, din vecinătatea acestui turn a fost numit: Satul turnului lui Mucaporis. (cam unde e Anadolchioi).

Mai târziu, sub Dioclețian (284 — 305) orășenii (*civitas Tomitanarum*) sunt puși să zidiască o nouă poartă (zidurile aveau acum cel puțin 2 porți). Sub Teodosiu cel Mare, pînă 386 d. Hr., barbarii atacă cetatea, însă sunt crunt bătuți de Gerontius, comandanțul trupelor din Tomi. Cățil barbari au scăpat cu viață, și-au găsit adăpost într-o «basilică extramurană», o biserică dincolo de ziduri.

Sub Anastasius 491 — 518, sau mai probabil sub Iustinian se refac zidurile cetății, ale căror urme se văd și azi și care formează obiectul principal al studiului d-lui Părvan.

Documentarea temeinică și erudiția întinsă fac această lucrare indispensabilă pentru cunoașterea trecutului orașului Tomi în antichitate.

G. Coriolan

Directorul Muzeului Mircea cel Bătrân

Jean Bart. Cum se desleagă chestiunea Dunării? (Conferință. Chișinău, 1919. Prețul 3 lei).

Chestiunea Dunării a fost și va fi de o importanță vitală pentru România. Autorul o tratează în linii mari, pe scurt, însă din toate punctele de vedere: istoric, economic, politic, juridic. E o lucrare sintetică, foarte utilă cetitorului dornic de a avea orientări generale; necesară chiar și specialistului, care printrînsa poate mai ușor găsi legăturile dintre amănunțimi și totul, din care fac parte. E un studiu în care sunt condensate multe fapte și idei.

Chestiunea Dunării a fost și este o problemă politică complexă, căreia nu i s'a dat în trecut o soluție mulțumitoare și se pare că nu i se va da niciodată. Răcina de căpetenie este că nu s'a răutat deslegarea ei pe temeiul principiilor admise de toți ale dreptului internațional. Din cauza intereselor divergente ale marilor puteri, s'au dat totdeauna soluții de compromis, de oportunitate politică europeană. De aceea chestiunea Dunării a rămas „ca o boală cronică”, fără leac.

Considerații istorice și economice formează partea I-a a studiului.

1. Rolul economic al Dunării a fost în toate timpurile să lege centrul Europei cu Răsăritul. Numai din secolul al XVI-lea până la începutul secolului al XIX-lea, acest rol firesc al Dunării a fost înăbușit, între altele, mai ales din cauza stăpânirii turcești la Bosfor și Dardanele, precum și la gurile Dunării. Desăvârșita încătușare a acestui fluviu face ca Dunarea, din cale internațională, să devină un „râu împărătesc” (turcesc). Principalele noastre, aproape pe deplin încercuite, servesc mai numai pentru aprovisionarea imperiului otoman.

Abia în secolul al XIX-lea se redeschide chestia Dunării, datorită decăderii imperiului turcesc. Prin pacea dela Adrianopol (1829), Rusia ia în stăpânire gurile Dunării: Boșforul și Dardanele devin libere pentru vasele de comerț. Îndesirea populației în apusul Europei, concomitent cu introducerea regimului

capitalist, a făcut să crească tot mai mult nevoia de grâne în țările industriale. Anglia în deosebi cauță tot mai mult cereale în țările noastre și în sudul Rusiei. Acum puterile apusene încep să se intereseze de chestia Dunării.

Din nenorocire, stăpânirea rusească întârzie avântul comerțului dunărean. Rusia intenționat lasă gurile Dunării să se împotmolească și pune tot felul de stăvile vaselor comerciale la Sulina. În care scop? Ca să impiedice progresul economic al țărilor noastre, să favorizeze exportul grânelor din Rusia și să opriască Austria în tendința ei de a-și întinde puterea pe Dunăre până la gurile ei. Spre a ocoli greutățile puse în cale de ruși, englezii construiesc calea ferată de la Constanța la Cernavoda.

După cum stăpânirea turcească a fost sfârșită, tot astăzi venit rândul ca și samavolnicia rusească să fie, din fericire pentru noi, micșorată în mare parte. Prin deslătuirea războiului Crimei, Rusia lacomă de extensiuni teritoriale și doritoare de a stăpâni Constantinopolul, pune în mod violent la ordinea zilei chestiunea Orientului, din care aceea a Dunării este o parte importantă. Fijind înfrântă, prin tractatul de la Paris (1856), Rusia este îndepărtată de gurile Dunării, care devine liberă pentru navigația tuturor națiunilor. Se alcătuiește *comisia europeană a Dunării* pentru facerea lucrărilor de adâncire a canalului Dunării. Mai târziu, prin războiul din 1878 și ca urmare a raporturilor diplomatice de atunci, Rusia, prin reocuparea sudului Basarabiei ajunge iar riverană la Dunăre.

În această epocă, o a treia piedică cauță să stăneniască desfășurarea liberei navegații pe Dunăre: Austria își manifestă tot mai accentuat tendința de dominație pe tot șursul Dunării până la Marea Neagră, încălcând drepturile noastre. Cu ce scop? Pentru că pe cale de constrângere economică să subjuge țările noastre; ca să aibă liberă eșire la mare pentru exportarea produselor industriei ei în orient; ea însă, să postă oricând împiedică intrarea produselor, pe care avea interesul să le prohibească. În același scop s-a pus și acea „barieră de taxe ungurești la Portile de Fier”. Conducătorii noștri politici s-au împotravit tendințelor de supremație ale Austriei, apărând drepturile noastre, ceea ce formează cele mai frumoase pagini din chestia Dunării și din istoria noastră politică și diplomatică. Datorită rezistenței noastre, Austria nu și-a putut însăptui dorințele de supremație; în

schimb comisiunea europeană a Dunării și-a arogat din ce în ce mai multe drepturi în dauna suveranității statului românesc. Ea formează un adevărat stat în stat.

Aceasta era situația înaintea îsbucnirii răsboiului din 1914.

2. În partea a doua, de actualitate, autorul, între altele, pune următoarele chestiuni de un puternic interes: a) Cum ar trebui deslegată chestiunea Dunării în lumina principiilor de drept internațional și pe temeiul echității? b) Ce tendințe se vădesc azi la puterile biruitoare în aceeași chestiune?

La prima întrebare autorul răspunde cu drept cuvânt că «problema dunăreană trebuie rezolvată pe calea dreptului internațional public». Pe fluviile internaționale, cum e Dunărea, statele riverane au aceleași drepturi de navigație ca și cele riverane

Pentru asigurarea acestor drepturi, s-au instituit *comisii internaționale*, cum avem pentru Dunăre, Congo, canalul Suez etc. Pentru fluviilor, care nu-s declarate internaționale, se alcătuiesc *comisii riverane*, în care intră numai delegații ai statelor riverane, cum sunt comisiile pentru Rin, Meusa etc. Logic și drept ar fi ca puterile biruitoare să declare internațională Dunărea în toată lungimea ei navigabilă, să institue o comisie internațională din reprezentanți ai statelor riverane, cât și ai celorlalte state care au interes pe Dunăre. Afară de asta, regimul ce se va stabili, va trebui să fie unul și acelaș pentru toate fluviile internaționale. Comisia internațională de navigație va putea fi o secțiune specială din liga națiunilor. Cât privește în special Dunărea, noi „avem dreptul să cerem cu tările să ni se respecte suveranitatea teritorială de riverani”; iar comisia internațională să aibă numai rol de control, „pierzându-și caracterul actual administrativ și executiv”.

Din nenorocire, Alianții nu par a urmă această cale. E adevarat că „pe hârtie” au trebuit să stabilească instituirea unei comisii internaționale (în care nu intră statele foarte dușmane). De fapt, au ocupat militarește Dunărea, ajungând „a conduce și monopoliză navigația pe întreg fluviul”. Din aceste puteri niciuna nu e riverană la Dunăre; iar Anglia s-a făcut stăpână la Porțile de Fier, nesocotind drepturile României.

Și din această chestiune, ca și din multe altele, se poate vedea că mariile puteri respectă declarațiile de principii înalte, oricât de

des repeatate, numai dacă și în măsura în care sunt în concordanță cu interesele lor. De aceea să nu uităm că „prietenii de azi pot să ne fie dușmanii de mâine“. Astfel lucrarea se termină printr'un îndemn de bărbătie, adresat oamenilor noștri de Stat în apărarea drepturilor noastre amenințate de... Aliați.

Ca formă, de asemenea, lucrarea e bine întocmită. Materia e împărțită în capitole source, cu titluri nimerite în frunte.

Față de multimea saptelor aduse în discuție, autorul stie, prin imagini pline de relief, sau prin alte mijloace stilistice, pe care e deplin stăpân, să pună în lumină ideile principale.

În sfârșit, spiritul realistic, pozitivist, cu care interpretează fenomenele ce discută, dă studiului un caracter de seriozitate și temeinicie.

G. Coriolan

Directorul Biceului Mircea cel Bătrân

Vasile Pârvan: *Gânduri despre lume și viață la Greco-Romanii din Pontul stâng*. Domnul Vasile Pârvan susține că „viața omenească în generalitatea ei, este lipsită de gânduri; lumea pentru omul obișnuit, nu e decât spațiul viu până unde poate răsună mică personalitate banală, naiv utilitaristă“.

Zeci, și ei, sunt fantomele antropomorfe ale fricei noastre de necunoscut; când omului îi revine nevoie și trebuie să scape de ea, atunci repede chiamă în ajutor zeii și demonii: scăpat, redevine sceptic.

Grecii din Pontul-stâng, neguțători, călători pe mare, aveau atingeri și cu cei din patria mamei și cu barbarii Traci. Dela frații lor din patrie au luat, pe lângă altele, și gândul lor asupra celor vecinice și asupra rostului vieții omenești: aceeași deplină liniște, venind din armonia dintre luptă și scopul vieții, consacrată totă statului; aceeași împăcare între odihnă de voci, după o viață de jertfă și glorie pentru binele public, așa cum se vede din inscripția do po stela lui Anaxandros.

Traci, răspândiți dela Bizant până la gurile Dunării, iar în interiorul continentului până către Dunărea Panonică, prin prădeciunile lor se ating de Grecii din Pontul stâng și aceștia îi învață în orașe viață lor strălucitoare de sărbatori și jocuri

Inchinato zeilor sudioi, iubitori de frumusețe trupesașă; îi învață viață, care se sfârșeste aci, pe pământ.

La rândul lor Traci îi atrag pe Greci spre ogoarele lor dela țară, prezentându-le credința vieții viitoare și disprețul vieții de aci. Zeii traci își elinizează numele; o transmisiune statonnică de credință nu se poate face, ea trebuind altotăr pe ceva comun.

Prin secolul I după Crist, peste ei, vine un întreg complex de neamuri indo-germanice, unificate însă în ideea vieții romane, care supune și domină sufletește pe epigonii Tracilor și Grecilor din Pont. Acești Romani, și ei soldați, neguțători sau agricultori, oameni simpli, nu se deosebesc aproape cu nimic în gândurile lor despre lumea și viața de aci. O inscripție din Tomis zice: „Celor morți nu le mai este dor de nimic, ei nu mai au iubire, ci cel mort zace ca o piatră înțepenită în mijlocul câmpului.... Cine din apă și pământ și acr eram mai înainte alcătuit, dar murind, zac dând toate tuturor... Iar mai mult ce e?.. Din ce s'a născut, în aceiasi s'a și desfășeut trupul nostru slabit de vrăstă”. Aci deci este absența complectă a ideii supraviețuirii sufletului după moarte.

O altă inscripție însă, tot din Tomis, ne arată credința în nemurirea sufletului, care se întoarce la divinitatea supremă și unică de unde a pornit: „A fost eu căle să dea spiritul zeului suprem”, „a plinuit destinul cel aspru”, „aduceți-vă aminte că veți fi iară în câmpile Elysee”, e un gând pe care Romanii de pretutindeni îl urmăreacă în forme aprospe identice.

Filosofia populară din toate timpurile face un loc larg fatalului în toate împrejurările vieții, și prin ajutorul lui, scapă de întrebările problemelor mai adânci. Moartea, în popor, e o mare nenerocire, nu pentru cel ce moare, ci pentru cei rămași în urmă, lipsiți de ajutorul și munca lui.

Anticul e liniștit în fața morții, din sentimentul de a-și fi asigurat un nume bun în viață sau chiar de a-și fi asigurat morțantul pe care moștenitorii săi să nu-l atingă cu rapacitatea lor.

Sărbătorirea zeilor nu era atât incetarea lucrului și odihna trupului, cît o jertfă, ca ei să bine cuvinteze munca oamenilor. La suflet, nu se gândesc oamenii, fiindcă acest lucru e lăsat în grija zeilor și chiar de-ar face-o, n'ar putea alături nimic.

Romanii din Pontul-stâng sărbătoarea Rosaliile, care erau foarte simpatice Tracilor, cari credeau, totuși, în nemurirea sufletului, pentru că nemurirea presupune, măcar în forma modestă a somnului bland, o existență a ființei noastre și după moarte. Răposatul devenia în lumea de dincolo un geniu protector pentru cei de aici. Întâlnirea pe morminte li dădea omului puțină să înțeleagă moartea ca o blandă odihnă și-i creea o senințătate sufletească, ou total nobila.

Odată cu moartea și orășeanul și țărancul din Pont socotesc orice bucurie și desfăștare încheiate. Viața e totul. Dar ce cuprinde viața? Cuprinde simțirea în dreapta și în stânga a aproapelui său, alătura de care vibrează de multe ori violent, sublim, ca o mare furtunoasă, pentru un gând, pentru o idee! Viața Greco-Romanilor din Pont era destul de plină. Si cu toată că Grecii din Pont nu erau liberi, obținuseră de la ocrotitorii lor, Romanii, o autonomie municipală destul de pronunțată. La ei se observă un interes înfrigurat față de cetate, mergând până la uitarea proprietăților lor interese.

Să aceasta silință, această otelire întru binele public, era răspunsul imboldului egoist de a-și lăsa posterității numele, de a-și-l suzi citat, de-a-și asigura în chipul acesta, un drept la nemurire.

Viața e totul; cel răposat nu poate fi mai prețuit, dacă trecătorul nu citește pe piatra morîmântului său, ceea ce el a fost și a făcut: „A luptat în arenă”, „a trăit și ospătat pe nevoiași și străini”, „a fost soție credincioasă”, etc., etc.

Maria G. Petrescu

Profesoră în catedră de filosofie din Constanța